

Az osztrák külpolitika
az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében

Jelige: ILK568

OTDK 2025

Lezárás dátuma: 2024. november 13.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	1
I.1. Módszertan.....	2
II. Az osztrák külpolitika az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében	4
II.1. Az osztrák külpolitika vonásai.....	4
II.2. Az osztrák–magyar kapcsolatok (2010–2024).....	8
II.2.1. A kétoldalú kapcsolatok múltja.....	8
II.2.2. A kétoldalú kapcsolatokat meghatározó kérdések	10
II.2.3. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok	12
II.2.4. Kapcsolat az Osztrák Néppárttal	15
II.2.5. Az osztrák diplomácia arca	17
II.3. Az osztrák külpolitika és a közép-európai együttműködés.....	20
II.3.1. Az osztrák Közép-Európa-politika az 1989-es évtől	20
II.3.2. Az osztrák érdekérvényesítés az Európai Unióban.....	24
II.3.3. A közép-európai együttműködés az osztrák külpolitikában	28
II.3.4. Ausztria és a Visegrádi Együttműködés	31
II.3.5. Az osztrák „hídépítés”, avagy az „összedőlt híd”	33
II.3.6. Záró gondolatok az osztrák Közép-Európa-politikáról	36
III. Konklúzió.....	37
Irodalomjegyzék.....	40
Mellékletek.....	46
1. Melléklet: Interjú Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszonnyal.....	46
2. Melléklet: Interview mit Michael Stellwag.....	48
3. Melléklet: Interview mit Mag. Sebastian Schäffer.....	52
4. Melléklet: Interview mit Dr. Paul Luif.....	54
5. Melléklet: Interview mit David M. Wineroither	56

Megjegyzés: A pályamunkát szakdolgozatként is elfogadták.

I. Bevezetés

A dolgozat az osztrák külpolitikát mutatja be az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa vonatkozásában. Az időkeret 2010-től napjainkig terjed. A közép-európai együttműködés gondolata segíti a kétoldalú kapcsolatok tágabb megközelítését, új fényben történő megvilágítását: a két szál természetesen fonódik össze egymással. A dolgozat legfontosabb törekvése, hogy hozzájáruljon az osztrák külpolitika mélyebb megértéséhez. Magyarország számára ez igen meghatározó: Ausztria mindenekelőtt a szomszédunk, számtalanszor sorstársunk a történelem folyamán, kapcsolatunk megannyi értéket és lehetőséget rejt magában.

Az alábbi két kutatási kérdést fogalmaztam meg:

1. Mi jellemzi az osztrák külpolitikát az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tekintetében (2010–2024)?
2. Miért lenne fontos a közép-európai együttműködés az osztrák érdekérvényesítés szempontjából az Európai Unióban?

A dolgozat három fő fejezetből áll. Az első az osztrák külpolitika egyes vonásait; a folytonosságot és az Osztrák Néppárt befolyását tárja fel (II.1.). Az egész elemzést átható gondolat a Néppárt külpolitikát formáló szerepe. A második az osztrák–magyar kapcsolatokat (2010–2024) mutatja be (II.2.); a kétoldalú kapcsolatok múltját (II.2.1.), majd az azokat jelenleg meghatározó szomszédságból fakadó gyakorlati, szakpolitikai és az Európai Unióhoz fűződő kérdéseket ismerteti (II.2.2.). Ezt követően az osztrák gazdasági érdekérvényesítésről és a kétoldalú gazdasági kapcsolatokról lesz szó (II.2.3.). A következő alfejezetek a Néppárttal való viszonyt (II.2.4.) és az osztrák diplomácia „arcát”, az osztrák nagykövetek személyét (II.2.5.) tekintik át. A harmadik fő fejezet az osztrák külpolitikát és a közép-európai együttműködést vizsgálja (II.3.). Az első alfejezet az osztrák Közép-Európa-politikába nyújt betekintést az 1989-es évtől (II.3.1.), a második alfejezet pedig az osztrák érdekérvényesítést taglalja az Európai Unióban, amely során megmutatkozik a bizonyos fokú osztrák elszigeteltség a hosszú távú és szoros együttműködési fél tekintetében (II.3.2.). Mindezek után az elemzés az osztrák külpolitika jellemzőibe enged bepillantást a közép-európai együttműködés kapcsán (II.3.3.), majd az osztrák külpolitika lehetőségeit meghatározó Visegrádi Együttműködés következik (II.3.4.). A fejezet az osztrák „hídépítés” jelenével (II.3.5.) és egy tágabb Közép-Európa értelmezéssel (II.3.6.) zárul.

A dolgozat megközelítése korántsem tekinthető általánosnak. Emellett a kétoldalú kapcsolatok ezen időszaka, de különösen a közép-európai együttműködés területén meglehetősen hiányos a tudományos feldolgozottság. Az általam felkeresett nagy tudással és hozzáértéssel rendelkező személyek és a velük készített interjúk jelentős mértékben segítettek munkámat: egy olyan megismerést és megtapasztalást tettek lehetővé számomra, amely másképp nem valósulhatott volna meg.

A személyes kötődésekre térve: szakmai gyakorlatomat a Külgazdasági és Külügyminisztérium Nyugat- és Dél-Európa Főosztályán, az osztrák, svájci és liechtensteini reláción töltöttem, így betekintést nyerhettem a kétoldalú kapcsolatokba. Meghatározó volt számomra továbbá a kutatás Bécsben: 2024. február 5-étől február 9-éig a Collegium Hungaricumban szállhattam meg; rendkívül értékes interjúkat készítettem, ill. Magyarországon nem fellelhető tudományos forrásokat gyűjtöttem.

I.1. Módszertan

A dolgozatban a deskriptív elemző módszert alkalmaztam, amely során felhasználtam kvantitatív és kvalitatív adatokat egyaránt. A kvantitatív adatra szemléletes példa az Ausztriába ingázó magyarok és az Ausztriában dolgozó magyar állampolgárok száma, az osztrák áruexport, -import vagy szolgáltatásexport, -import millió euróban kifejezett értéke vagy a visegrádi országok népességének aránya az Európai Unió teljes népességéből.

A kvalitatív adatok tekintetében az interjúkat említem: a megvalósítás és a feldolgozás menetét ismertetem a továbbiakban. A kutatás során öt interjút készítettem: az elsőt Szilágyiné Bátorfi Edit bécsi nagykövet asszonnyal (2024. február 5.), a másodikat Michael Stellwaggal, a Fialtal Néppárt (az Osztrák Néppárt ifjúsági szervezete, *Junge ÖVP*) nemzetközi titkárával (február 7.), a harmadikat Sebastian Schäfferrel, a Duna-régió és Közép-Európa Intézet (*Institut für den Donauraum und Mitteleuropa, IDM*) igazgatójával (február 8.), a negyediket Dr. Paul Luif egyetemi tanárral, az Európai Unió és a kisállamok külpolitikájának szakértőjével (február 12.) és az ötödiket, egyben utolsót David M. Wineroither politológussal (március 4.). Az első három Bécsben, a negyedik Sopronban, az ötödik pedig Zoomon keresztül valósult meg.

A kapcsolat megteremtése után összeállítottam a feltenni kívánt kérdéseket. Ekkor mindig szem előtt tartottam az adott személyt, közben azonban figyeltem az összehasonlíthatóságra is; több kérdés is visszatér. A találkozás előtt minden esetben felkészültem: áttekintettem az illető megjelent tudományos munkáit, szerepléseit. Az interjúztatás során engedélyt kértem a hangfelvételre, amely alapján később megírtam az átiratot. Az elkészült szöveget minden

interjúalany jóváhagyta. Az összes interjú eredeti nyelven (egy esetben magyarul, négy esetben pedig németül) található meg a Mellékletek c. fejezetben. A hivatkozás a következőképpen történt a dolgozatban: (vezetéknev, 2024), kiemelés esetén vezetéknev (2024) szöveg (lásd Mellékletek). Minden saját fordítás. Az interjúk hozzájárultak az osztrák külpolitika átfogó és mély megértéséhez, munkám gazdagodott általuk.

Ezután a dolgozatban használt kisállam és Közép-Európa fogalom tisztázására kerül sor. A kisállam kifejezésre számtalan, akár egymástól gyökeresen eltérő definíció létezik, amelyek magukba foglalhatnak kvantitatív és/vagy kvalitatív ismérveket (Garai, Koncz-Kiss és Szalai 2017:5–6.o.; Szalai 2014:147.o.). Baldur Thorhallsson és Anna M. Eggertsdóttir (2020) szerint Ausztria tipikus kisállam (54.o.). Csupán a kvantitatív megközelítés leggyakoribb mozzanatát, a népességszámot nézve a szakirodalom döntő többsége a tíz vagy tizenöt millió főnél kevesebb lakossághoz köti a meghatározást (Thorhallsson és Steinsson 2017:3.o.). Ausztria népessége 9 104 772 főt tett ki 2023. január 1-jén (Statistik Austria, 2024). Ausztriára kisállamként tekintek, amely az osztrák érdekérvényesítés kapcsán nyer értelmet az Európai Unióban (lásd II.3.2. alfejezet). A kis tagállam fogalmát szintén ott mutatom be.

Közép-Európa értelmezése ugyancsak rendkívül szerteágazó, továbbá történelmileg igen terhelt fogalom, taglalása nem dolgozatom célja. Az osztrák külügyminisztérium korábbi meghatározását tekintem mérvadónak, amely szerint Ausztria, Csehország, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia és a „kulturális szomszéd”, azaz Lengyelország tartozik Közép-Európához (BMEIA, 2012a). Megjegyzendő, hogy ezt később Horvátországgal is kibővítették (BMEIA, 2013). Az osztrák külügyminisztérium külön Közép-Európával foglalkozó oldalát azóta archiválták. A dolgozat Közép-Európa alatt tehát Ausztriát, Szlovéniát és a Visegrádi Együttműködés országait érti.

II. Az osztrák külpolitika az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében

II.1. Az osztrák külpolitika vonásai

Mindenekelőtt az osztrák külpolitika azon vonásait ismertetem, amelyek segítik a kétoldalú kapcsolatok, később pedig az osztrák Közép-Európa-politika megértését: a folytonosságot és az Osztrák Néppárt meghatározó szerepét. A fejezet betekintést nyújt az osztrák belpolitikába is.

Az osztrák külpolitikában a folytonosság mutatkozik meg (Stellwag, 2024; Wineroither, 2024; Lehne 2021:116.o.). David Wineroither (2024) többek között a külpolitika azon örökségéről beszélt, amely még a Monarchia idejéből ered (lásd Mellékletek). Olyan neves történelmi családokat említett, mint a Trauttmansdorff-, Schallenberg- vagy a Rohan-család, amelyek a mai napig fenntartják a folytonosságot (uo.). E jelenség megtestesítőjeként gondolhatunk Alexander Schallenberg európai és nemzetközi ügyekért felelős szövetségi miniszterre. David Wineroither (2024) elmondta, hogy ezen családok túlnyomórészt az Osztrák Néppárthoz közeli polgári körhöz, táborhoz tartoznak (lásd Mellékletek).

Ezen a ponton érdemes megemlíteni a múlt három politikai táborát (*Lager*), amelyek az 1880-as évektől nemzedékről nemzedékre örökül hagyták értékeiket és azonosságtudatukat: a katolikus (a fekete), a szociáldemokrata (a vörös) tömegmozgalmat és a pángermán ideológia követőit (Kiss J. 2003:59.o.). A külpolitika formálása tehát hagyományosan a fekete táborhoz köthető.

A második világháborút követően az osztrák államszerződés 1955. május 15-ei aláírásával, a szuverenitás visszanyerésével, majd az állandó semlegességet kimondó alkotmányos törvény október 26-ai elfogadásával az osztrák történelem és külpolitika egy új fejezete nyílt meg (Kiss J. 2003:84–96.o.). A két blokk közötti „határhelyzet” magas fokú konszenzust erőltetett a pártpolitikai rendszerre: a hagyományos nagykoalíció, tehát az Osztrák Néppárt és az Osztrák Szociáldemokrata Párt koalíciójának időszaka vette kezdetét (uo.). Az osztrák külpolitika alapjainak lefektetését e két párt lényegi egyetértése jellemezte (Ennsner-Jedenastik 2023:83.o.).

A külpolitikát kezdetben a Szövetségi Kancellári Hivatal (*Bundeskanzleramt*) alá rendelték. A szociáldemokrata Bruno Kreisky 1959-ben elérte az önálló külügyminisztérium felállítását (Sonnleitner 2023:146.o.). Bruno Kreisky külügyminiszter (1959–1966), majd szövetségi kancellár (1970–1983) és pártja behatóan és máig meghatározóan formálta a külpolitikát. David Wineroither (2024) megjegyezte, hogy a szociáldemokraták „kísérletezőbb” szelleműnek

bizonyultak (lásd Mellékletek). Ekkor ivódott az osztrák külpolitikába számos olyan elem, mint például az osztrák „hídszerep” (lásd később).

A külügyminisztérium 1987-ben ismét visszatért a Néppárthoz, Alois Mock lett az alkancellár és a külügyminiszter (BMEIA, 2024a). Azóta az osztrák külügyminiszterek Karin Kneissl kivételével a Néppártból kerültek ki (uo.). E fejezet meghatározó gondolata, hogy az osztrák külpolitika alakítása főként a Néppárthoz köthető. Nem csupán a vizsgált időszakban, hanem hagyományosan is. Paul Luif (2024) e kapcsán felhívta arra a figyelmemet, hogy az osztrák külügyminisztériumban sok a szociáldemokrata hivatalnok is (lásd Mellékletek). További finomításként (a teljesség igénye nélkül) természetesen elmondható, hogy a másik kormánypárt, a parlament, a szövetségi elnök, a különböző érdekcsoportok (Heinisch és Konrath 2023:51.o.), sőt bizonyos területeken az egyes szövetségi tartományok (Kneucker 2023:115.o.) is befolyással rendelkeznek.

Látni kell azonban, hogy a Néppárt az egyetlen olyan osztrák párt, amely 1987 óta mindig a szövetségi kormány része (Bundeskanzleramt, 2024a). Ez elengedhetetlen szempont a kétoldalú kapcsolatokban, a különböző érdekek feltárásában. Magyarország számára rendkívül fontos ennek megértése. A továbbiakban így az Osztrák Néppárt értékeiről, külpolitikai elképzeléseiről és gyakorlatáról lesz szó.

Bettina Rausch (2023) a Néppárt konzervatív, keresztényszociális és liberális gyökereit említi, amelyek következménye szerinte a mérlegelés a szó jó, gyümölcsöző értelmében és a pragmatizmus (35–37.o.). Szalay-Bobrovniczky Vince (2021) korábbi bécsi nagykövet azt írta a Néppártól, hogy „klasszikus nyugati középpárttá nőtte ki magát, amely nem hagyományosan jobboldali, de elemeiben határozottan konzervatív vonalat képvisel, ugyanakkor erős liberális motívumok is jellemzőek rá” (46.o.).

Andreas Unterberger (2023) szerint a Néppárt legfényesebb időszakai Alois Mock, Wolfgang Schüssel és Sebastian Kurz pártelnökségéhez köthetők, a bátor és egyértelmű konzervatív irányvonalhoz, amelyet képviseltek, s amellyel mindhárman messzemenően túlléptek a Néppárt által mindig is követett vállalkozók, gazdák és magas jövedelműek érdekein (55–60.o.). Különösen érdekes, hogy e három személy mind volt külügyminiszter. Andreas Unterberger véleménye továbbá, hogy a Néppárt a többi pártnál jobban függ a csúcson álló egyén kvalitásától (uo.). Sebastian Kurz egy új arcot (már csak a szín tekintetében is; feketéből türkiz), erőt és lendületet adott pártjának, lemondásával az Osztrák Néppárt kétségkívül sokat veszített. Karl Nehammer, a jelenlegi szövetségi kancellár és a Néppárt elnöke korábban belügyminiszter

volt. Walter Hämmerle (2023) megjegyezte, hogy bár Nehammer bécsi, politikailag Alsó-Ausztriában, a Néppárt hatalmi központjában szocializálódott (74.o.). A mostani szövetségi kormány több tagja köthető Alsó-Ausztriához, köztük Gerhard Karner belügyminiszter is, akit Erwin Pröll tanított (uo.). Erwin Pröll 1992 és 2017 között Alsó-Ausztria néppárti tartományfőnöke volt, Szalay-Bobrovniczky Vince (2021) szerint az egyik legbefolyásosabb osztrák politikus a maga idejében, akit erős szálak fűznek Magyarországhoz, s aki megkapta a Magyar Érdemrend középkeresztjét a csillaggal, a legmagasabb külföldön adható magyar kitüntetést (92.o.).

Stefan Lehne diplomata (2021) úgy gondolja, hogy az osztrák külpolitika mára az egész kormány feladata, a legtöbb szakértelemmel a szakminisztériumok rendelkeznek, és végső soron a kormányfő, a szövetségi kancellár van abban a helyzetben, hogy hatékonyan koordinálja a külpolitikát (112.o.). Szerinte ez abban is megmutatkozik, hogy az európai uniós ügyeket a Kancellári Hivatalhoz rendelték (uo.). Ez ahhoz az egyetlen kivételhez köthető 1987 óta, amikor a külügyminiszter nem a Néppártból került ki (Sonnleitner 2018:163.o.). A Szabadságpárt 2017-ben nem egy meghatározó párttagot jelölt a külügyminiszteri székbe, hanem a pártatlan Karin Kneissl. A Néppárt azonban így sem hagyta „kicsúszni kezei közül” a legfontosabbat, az európai uniós ügyeket (Melchior 2019:396.o.). Jelenleg az EU-ügyekért és Alkotmányért felelős szövetségi miniszteri pozíciót Karoline Edtstadler tölti be a Kancellári Hivatalban (Bundeskanzleramt, 2024b).

David Wineroither (2024) szerint a Néppárt sokat tett azért, hogy a leginkább Európa-barát erő megtestesítője legyen Ausztriában (lásd Mellékletek). A Fiatal Néppárt (a Néppárt ifjúsági szervezete, *Junge ÖVP*) nemzetközi titkára, Michael Stellwag (2024) kiemelte, hogy a Néppárt „az Európa-párt” Ausztriában, amely meghatározza az osztrák kül- és Európa-politikát (lásd Mellékletek). Elmondta, hogy a Fiatal Néppárt volt az első olyan osztrák szervezet, amely támogatta az Európai Közösségekhez, később pedig az Európai Unióhoz való csatlakozást. A Néppárt külpolitikai elképzeléseiről és törekvéseiről kérdezve egy cselekvőképes, takarékos, talán egy kissé kevésbé bürokratikus, erős és a közös fellépést megvalósító Európai Unióról beszélt, amelyben Ausztriának egy saját és erőteljes hangja van. Megemlítette Bécs mint számos nemzetközi szervezet székhelyét, a találkozások színterét, amely nagyon fontos mind Ausztria, mind a néppárti külpolitika önmeghatározásában. Mindemellett szóba hozta az osztrák gazdasági érdekeket is (uo.).

A Néppárt fenntartja a régmúltból fakadó folytonosságot, és megőrzi az azóta, például a Bruno Kreisky és a szociáldemokraták által beépült mozzanatokat is. David Wineroither (2024)

megjegyezte, hogy az osztrák külpolitikában nem jelenik meg semmi radikális vagy nagy reformgondolat, hanem a még Wolfgang Schüssel által a „régi sablonoknak” nevezett formákhoz, többek között a semlegességhez való ragaszkodás jellemzi (lásd Mellékletek). Michael Stellwag (2024) Sebastian Kurz külügyminisztersége (2013–2017) tekintetében is a folytonosságról beszélt, természetesen Kurz fiatalsága és tettekkészsége egy új dinamikát jelentett a külpolitikában, azonban átfogó, mélyreható változást nem hozott (lásd Mellékletek). David Wineroither (2024) megemlíttette az osztrák közvélemény fontosságát, amellyel nem tanácsos szembenemenni (lásd Mellékletek). A semlegesség kapcsán Stefan Lehne (2021) úgy véli, hogy az osztrák politika a saját propagandájának lett az áldozata, a semlegességet olyannyira a biztonsághoz és az önazonossághoz kötötte, hogy mára az „érinthetlenné” vált (117.o.).

Az Osztrák Néppárt külpolitikát formáló szerepe és a beható változásoktól való távolságtartás alapvetően határozza meg mind a kétoldalú kapcsolatokat, mind pedig a közép-európai együttműködés gondolatát.

II.2. Az osztrák–magyar kapcsolatok (2010–2024)

A fejezet az osztrák–magyar kétoldalú kapcsolatokat vizsgálja 2010-től napjainkig. Célja, hogy feltárja a kétoldalú kapcsolatok mélységét, a benne fellelhető sajátosságokat és érdekeket. A gazdasági kapcsolatok ismertetése és általa az osztrák gazdasági érdekérvényesítés is kiemelt szerepet kap. A fejezet továbbá a történelmi beágyazottság bemutatására is törekszik.

II.2.1. A kétoldalú kapcsolatok múltja

Ausztria és Magyarország sorsa évszázadokon keresztül összefonódott egymással, melynek nyomait családjainkban, történeteinkben, nyelvünkben és ezáltal életünkben hordozzuk. Viszonyunkat osztrák „sógoraink” különleges kapcsolatként tartják számon (Stellwag, 2024; Szalay-Bobrovniczky 2013:9.o.). Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) szerint ennek alapja a földrajzi elhelyezkedésen, a szomszédságon és a történelmi múlton nyugszik (lásd Mellékletek). Emellett kiemelte az erős gazdasági együttműködést és az emberi kapcsolatokat (uo.).

A kétoldalú kapcsolatok pár „rezdülését” említem a második világháború, majd az osztrák örökös semlegesség kimondása után: Európa szívében Ausztria ekkor a „vasfüggöny” mentén találta magát, amely két világot választott el egymástól. A keleti tömb közép-európai országaiban, kiváltképp Magyarországon egyfajta „Ausztria-eufória” uralkodott (Kiss J. 2003:86.o.). Magyarország számára Ausztria a „boldog szomszédot” és a „szabad világba vezető menekülési utat” testesítette meg, az osztrák semlegesség összefonódott a függetlenség és a fejlődés fogalmával. A szovjet csapatok kivonulása az osztrák földről megkérdőjelezte a Közép-Európában állomásozó szovjet erők létjogosultságát, s reményt ébresztett (uo.).

Ausztria 1956-ban tanúsított szolidaritása és helytállása különös jelentőséggel bírt. Az osztrák nép több mint száznolcvanezer magyar menekültet fogadott be, amelyből tizennyolcezer ott telepedett le (Soós 2011:317.o.). Ma az ausztriai magyarok három csoportja lelhető fel: az őshonos (burgenlandi) magyarok, a nyugati diaszpóra, amely főként 1956 menekültjeiből áll (Bécsben, Grazban és Innsbruckban) és a rendszerváltozás után letelepedett munkavállalók (Szalay-Bobrovniczky 2021:126–127.o.). A népcsoportjog Bécsben és Burgenlandban illeti meg a magyar kisebbséget (uo.).

Bruno Kreisky 1964-ben arról beszélt, hogy Csehszlovákia és Magyarország nem tartoznak Kelet-Európához, és Közép-Európa részének érzik magukat (Baumann és Hauser 2002:104.o.). Paul Luif (2024) szerint Kreisky még értette Közép-Európát, azonban míg az osztrák szociáldemokraták csak hivatalos szinten, addig az osztrák konzervatívok és katolikusok a

keleti blokk közép-európai országaiban a rendszerrel szemben másképp gondolkozókkal is tartották a kapcsolatot (lásd Mellékletek). Miután 1970-ben a Néppárt az ellenzékbe szorult, könnyebben mozoghatott az osztrák politika „tiltott zónáiban” (Luif 2015:292–293.o.). Kiváló példa erre Erhard Busek későbbi alkancellár és a Néppárt elnöke (1991–1995), akinek a rendszerváltozás előtt is kiépült kapcsolatrendszere volt a közép-európai demokratikus ellenzékkel (Kiss J. 2013:109–110.o.).

Bruno Kreisky 1964 októberében Magyarországra utazott a keleti blokk országaiban tett diplomáciai látogatások (*Besuchsdiplomatie*) keretében (Wineroither 2023:501.o.). Az osztrák–magyar kétoldalú kapcsolatra az 1970-es években ismét különleges kapcsolatként tekintettek, amelyet még a hidegháború viszonyai ellenére is bizonyos fokú önállóság jellemzett (Kiss J. 2003:102). Az osztrák keleti és a magyar nyugati nyitás egymásra találhatott (Kiss J. 2013:103–105.o.). Bruno Kreisky szövetségi kancellár és Kádár János kapcsolatát humorosan az ismert „K. und K.” jelzővel illették (uo.).

1989. június 27-én Alois Mock osztrák és Horn Gyula magyar külügyminiszter szimbolikusan együtt vágta át a két ország közötti határt jelentő drótkerítést. Az „alulról jövő” határnyitásra 1989. augusztus 19-én, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) és a Habsburg Ottó védnöksége alatt álló Páneurópai Unió rendezésében került sor; a páneurópai piknik jelentette az első tömeges kitörést a burgenlandi határon át (Baumann és Hauser 2002:90.o.; Kiss J. 2013:117–120.o.).

Az 1999-es választásokon megtört az osztrák hagyományos nagykoalíció: Wolfgang Schüssel, a Néppárt elnöke történelmi fordulatot hajtott végre, amikor a szociáldemokrata számításokat keresztülhúzva 2000 februárjában a Szabadságpárttal lépett koalícióra, s „klasszikus nevető harmadikként” kancellár lett (Szalay-Bobrovniczky 2021:50.o.). Az osztrák kormányalakítás a Szabadságpárttal Európa-szerte döbbenetet váltott ki. Ausztriát elítélték, tizennégy európai uniós tagállam kétoldalú szankciókat vezetett be ellene. A Schüssel-kormány azonban ahelyett, hogy meggyengült volna, nemzeti összefogást hirdetve megnövelte belpolitikai mozgásterét (Stadler 2023:276.o.). Orbán Viktor magyar miniszterelnök ekkor elutasított minden korlátozást a legitimen megválasztott osztrák kormánnyal szemben, amit Wolfgang Schüssel sosem felejtett el (Szalay-Bobrovniczky 2021:51). Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024), amikor olyan kiemelkedő személyekről kérdeztem, akik különösen előmozdítják a két ország közötti együttműködést, többek között Wolfgang Schüsselt emelte ki, úgy gondolja, hogy „ő egy tágas Közép-Európában gondolkodó politikus, aki most is részt vesz különböző programokon és rendezvényeken, és segít jól formálni a párbeszédet” (lásd Mellékletek). Az osztrák és magyar

közös emlékezet tehát ezen meghatározó események során gazdagodhatott tovább. Ezután a jelenlegi kétoldalú kapcsolatok ismertetése következik.

II.2.2. A kétoldalú kapcsolatokat meghatározó kérdések

Az alfejezet a kétoldalú kapcsolatokat meghatározó alapvető kérdések rövid ismertetésével foglalkozik. Ezeket három csoportba osztja: a szomszédságból fakadó gyakorlati, a szakpolitikai és az Európai Unióhoz fűződő kérdések szerint. A gazdasági kapcsolatokat külön alfejezet mutatja be.

A szomszédságból fakadó gyakorlati kérdések közül az első a határátkelés. A magyar ingázók száma 2020-ról 2022-re a negyedével nőtt, azaz elérte a csaknem ötvenezer főt (AußenwirtschaftsCenter Ungarn 2023:7.o.). Az osztrák oldalon többször korlátozzák a határátkelőhely forgalmát, amely roppant nehézséget okoz számukra. 2023. július 7-én Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter Karoline Edtstadler EU-ügyekért és Alkotmányért felelős miniszter asszonnyal megállapodott arról, hogy a Rajka és Németjárfalu közötti határátkelőhelyen minden Győr-Moson-Sopron megyei lakos átkelhet (Szijjártó, 2023). A kérdés azonban nem oldódott meg teljes mértékben, továbbra is rendre felmerül. A vizsgált időkeretben a környezetvédelem kapcsán három esetet említek: a Rába szennyezését, az osztrák hulladékégető tervét Szentgotthárddal szemben és a Fertő tó ügyét. Az első kettőt a magyar fél sérelmezte. A Rába tekintetében a hosszú éveken át tartó egyeztetés után a burgenlandi és stájer börtgyár tisztítóberendezéseket szerelt fel, és a helyzet javult (Szalay-Bobrovniczky 2021:89.o.; BMEIA 2011:87.o.). A burgenlandi Heiligenkreuzba tervezett hulladékégető projektje végül megghiúsult (BMEIA 2012b:83.o.). A Fertő tavi magyar turisztikai beruházás miatt a Greenpeace Ausztria 2021 októberében panaszt nyújtott be az Európai Bizottsághoz (Greenpeace, 2021), a két ország meghívására pedig 2023. október 2-án az UNESCO tanácsadó missziója látogatott el a tóhoz (Österreichische Botschaft Budapest, 2023a).

A szakpolitikák kapcsán a nukleáris energia tekintetében megmutatkozó eltérő álláspontot és a belügyi, védelmi együttműködést érdemes kiemelni. A nukleáris energia ügyében egyet nem értés tapasztalható, az osztrák fél elkötelezett a megújuló energia mellett, így számos bírálattal érte a Paks II. megvalósítását (Györkös 2021:67.o.). A 2017-es, 2018-as és 2019-es Kül- és Európa-politikai jelentésben feltüntették a külügyminisztériumok munkacsoportjaiban zajló egyeztetéseket a nukleáris energia kérdéskörében (BMEIA 2017:474.o.; BMEIA 2018a:29.o.; BMEIA 2019:26.o.). A biztonság és az Európai Unió határainak védelme területén a szoros együttműködés, a belügyminiszterek, a magyar honvédelmi és az osztrák védelmi miniszter

rendszeres találkozója jellemző (BMEIA 2021a:25.o.). 2023. július 7-én Bécsben rendezték meg a harmadik illegális migráció elleni kormányzati együttműködést célzó csúcstalálkozót Karl Nehammer osztrák szövetségi kancellár, Orbán Viktor magyar miniszterelnök és Aleksandar Vučić szerb elnök között (Österreichische Botschaft Budapest, 2023b). A találkozón a három ország belügyminiszterei is részt vettek. A felek szándékukat fejezték ki a rendőri együttműködés további erősítésére a határvédelem, az embercsempészet leküzdése és különösen az illegális migráció elleni harc vonatkozásában (Bundeskanzleramt, 2023).

A migráció kérdése továbbra is hangsúlyos az osztrák belpolitikában. Az Osztrák Szabadságpárt elnöke, Herbert Kickl 2023 júniusában online petíciót indított a tömeges bevándorlás ellen az ún. „erőd Ausztria” (*Festung Österreich*) megvalósításáért (festung-oesterreich.at, 2023). Karl Nehammer 2024 januárjában már az őszi parlamenti választásokra készülve bejelentette az „Ausztriatervet” (*Österreichsplan*), amely három fogalom; a teljesítmény, a család és a biztonság köré épül (deroesterreichplan.at, 2024). Utóbbi magába foglalja az illegális migráció megállítását és az ellenőrzött bevándorlást (uo.). Walter Hämmerle (2023) szerint a Néppárt helyzetét megnehezíti, hogy Magyarország több tízezer migránst enged át Ausztriába (75.o.). Michael Stellwag (2024) szintén említette ezt a nehézséget (lásd Mellékletek).

Ezzel a gondolatmenettel az Európai Unióhoz érkezve; amikor 2011 első felében Magyarország töltötte be az Európai Unió Tanácsának elnökségét, számos, Ausztria számára is rendkívül fontos eredmény született: lezárultak a Horvátországgal folytatott csatlakozási tárgyalások, és elfogadták az Európai Unió Duna régióra vonatkozó stratégiáját (BMEIA 2011:87.o.).

A 2015-ös menekültválság kirobbanásakor a magyar kormány álláspontja különbözött az osztrákétól, 2015 novemberében azonban Johanna Mikl-Leitner akkori néppárti belügyminiszter asszony, aki jelenleg Alsó-Ausztria kormányzója, határvédelmi intézkedéseket tett a Szlovéniával közös határon, és egy kerítés felállítását javasolta (Györkös 2021:63.o.). Sebastian Kurz külügyminiszterként kiállt a szigorú és biztonságos határvédelemért, és hozzájárult a balkáni migrációs útvonal lezárásához (Ronzheimer 2018:130–132.o.). 2018 második felében az osztrák EU-elnökség jelmondata a „védelmező Európa” volt, amely a biztonságot és az illegális migráció elleni küzdelmet, a jólét és a versenyképesség biztosítását a digitalizáció révén és a stabilitás elérését tűzte ki célul az Európai Unió szomszédságában (BMEIA, 2018b). Utóbbi magába foglalta a Nyugat-Balkán/Délkelet-Európa közelítését az európai integrációhoz (uo.). Ez egy további kapcsolódási pont a két ország között: mind Ausztria, mind pedig Magyarország elkötelezett a nyugat-balkáni bővítési folyamat előmozdításában. 2024. július elseje és december 31-e között Magyarország lesz az Európai

Unió Tanácsának soros elnöke, és a magyar elnökség prioritásai között kiemelt helyen szerepel a Nyugat-Balkán kérdése (Magyarország Kormánya, 2024). Magyarország ebben számít Ausztria támogatására.

II.2.3. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok

Sandra Sonnleitner (2018) szerint az osztrák diplomácia arculata a kétoldalú kapcsolatok tekintetében az integráció fejlettségétől és a történelmi, kulturális összeköttetéstől függ az Európai Unióban (164–165.o.). A szomszédos tagállamok, így Magyarország esetében is a hagyományos feladatok túlsúlyáról és az osztrák gazdasági érdekek, vállalatok erőteljesebb támogatásáról ír (uo.).

Az osztrák gazdaság közép- és kisvállalatokra épül, és nemzetközi összehasonlításban is rendkívül sikeresnek mondható (Szalay-Bobrovniczky 2021:51.o.). Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) megjegyezte, hogy egy osztrák befektető, egy közép- vagy kisvállalkozó számára nagy szerepet játszik a földrajzi közelség, ill. Magyarország és a többi közép-európai ország „nagyon hasonlít ahhoz a területhez, ahol történelmi tapasztalatok, rokoni kapcsolatok még a múltból fennmaradtak” (lásd Mellékletek). Ezzel összecseng az Osztrák Gazdasági Kamara külkereskedelemről és külföldi befektetésekről szóló jelentése, amelyben szerepel, hogy térségükben a szomszédság, a történelem és a részben hasonló mentalitás hagyományosan versenyelőnyt jelent az osztrák vállalatok számára (WKO 2024a:17.o.).

Az osztrák külpolitika figyelemre méltó a gazdasági érdekérvényesítésben, professzionálisan képviseli, támogatja az osztrák gazdaságot és vállalatokat. Szoros együttműködés jellemző a Gazdasági Kamarával, amely szintén hagyományosan az Osztrák Néppárthoz köthető (Sonnleitner 2018:78–79.o.; Unterberger 2023:63.o.). A kereskedelmi ügyekkel foglalkozó attasék a Gazdasági Kamara küldöttei (Szalay-Bobrovniczky 2021:56.o.). Ezzel szemben a magyar külgazdasági szakdiplomáták a Külgazdasági és Külügyminisztérium alkalmazásában állnak, és a nagykövetségi hierarchiába illeszkednek (uo.). Sandra Sonnleitner (2018) egy általa készített interjúra hivatkozva megállapítja, hogy az osztrák külügyminisztériumban dolgozók egyharmada jogi végzettséggel rendelkezik (219.o.). A mélyebb gazdasági tudás elsajátítása érdekében a tapasztalatcsere megvalósítására törekszenek a fiatalabb diplomáták és a Gazdasági Kamara külkereskedelmi ügyeivel foglalkozó alkalmazottjai között (uo.).

A Gazdasági Kamara Külgazdaság Központja (*AußenwirtschaftsCenter*) az osztrák nagykövetséghez tartozik a fogadó államban (Sonnleitner 2018:142–143.o.). A Gazdasági Kamara szolgáltatása a szakértői tanácsadás mellett abból áll, hogy minden olyan információt

megoszt az osztrák vállalattal, amely az adott ország gazdasági helyzetével, a piacra lépés lehetőségeivel, a vonatkozó jogszabályokkal, az adókörnyezettel kapcsolatos, ország- és ágazati jelentéseket készít, ill. rendezvényeket, alkalmakat szervez a tapasztalat- és kapcsolatszerzésre (WKO, 2024b).

Sebastian Kurz külügyminiszterként 2014-ben létrehozta a szövetségi minisztérium kiemelt szolgáltatását a vállalatok számára (*Unternehmensservice*), amely még hatékonyabb támogatást ígér olyan helyzetekben is, amikor diplomáciai vagy politikai beavatkozás szükséges (BMEIA 2014:9.o.; BMEIA, 2024b). Mindez az Osztrák Gazdasági Kamara, az Osztrák Iparszövetség és a „Leitbetriebe Austria” közreműködésével valósul meg; utóbbi a saját ágazatukban vezető szerepet betöltő osztrák cégek platformja (Sonnleitner 2023:155.o.). 2021 szeptemberében az osztrák szövetségi kormány a koronavírus-járvány utáni gazdasági újjáépítés jegyében életre hívta a „ReFocus Austria” kezdeményezést, amely keretében az osztrák külképviseleteken személyre szabott rendezvényeket és projekteket szerveztek az osztrák vállalatoknak azért, hogy erősítsék a hazai exportgazdaságot (BMEIA, 2024c). Csak az első évben hat kontinens nyolcvanöt országában több mint háromszáz ilyen eseményre került sor (uo.).

Az osztrák gazdaságnak, vállalatoknak nyújtott hivatalos diplomáciai támogatás jelentős Magyarországon. A két ország között igen szoros gazdasági kapcsolat áll fent (lásd 1. táblázat). Mindenekelőtt fontos megemlíteni, hogy 2023 júliusában 126 656 magyar állampolgár dolgozott Ausztriában (AußenwirtschaftsCenter Ungarn 2023:7.o.).

(millió euróban kifejezve)	2019	2020	2021	2022	2023 (első félév)	Előző év azonos időszakához képesti változás %-ban kifejezve
Osztrák áruexport	5 587,8	4 897,5	6 134,0	7 733,8	3 802,0	-5,1
Osztrák áruimport	4 296,5	3 853,4	4 683,8	5 348,3	2 651,2	-0,8
Osztrák szolgáltatásexport	1 721	1 431	1 383	1 841	540 (Q1)	+21,5
Osztrák szolgáltatásimport	1 694	1 463	1 658	1 925	447 (Q1)	+1,1
Osztrák direkt beruházások Magyarországon	6 959	6 302	7 979	8 107	nincs adat	nincs adat
Magyar direkt beruházások Ausztriában	219	172	280	266	nincs adat	nincs adat

1. táblázat: A kétoldalú gazdasági kapcsolatok (AußenwirtschaftsCenter Ungarn 2023:3.o.; Györkös 2021:67.o.).

Magyarország az ötödik legfontosabb osztrák exportpiac, a harmadik az Európai Unióban és a legjelentősebb Közép-Európában 2023 első felében (AußenwirtschaftsCenter Ungarn 2023:11–12.o.). Magyar szempontból az osztrák import a német és a kínai után a harmadik legszámottevőbb. Magyarországnak Ausztria a negyedik, Ausztriának Magyarország a kilencedik legfontosabb kereskedelmi partnere. A szolgáltatások területén kiegyensúlyozottság tapasztalható (uo.).

Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) arról beszélt, hogy a gazdasági együttműködés régóta épül a kereskedelmi és befektetési vonalon, elmondta, hogy az „osztrák befektetők révén Ausztria volt az első, aki nyitott Kelet felé, még javában a rendszerváltás előtt” (lásd Mellékletek). Magyarországon Ausztria a harmadik legnagyobb befektető (AußenwirtschaftsCenter Ungarn 2023:5.o.). A nagykövet asszony kiemelte, hogy ezáltal az osztrák befektetők „magyar családoknak, magyar munkavállalóknak adnak megélhetési kereteket” (Szilágyiné, 2024).

Magyarországon piacvezető az osztrák cserép- és cukorgyártás, autókereskedelem, papír- és csomagolóipar, továbbá az építőipar (AußenwirtschaftsCenter Ungarn 2023:12.o.). Ausztria a kiskereskedelemben, a bankok és biztosítók területén is képviselteti magát (uo.).

A magyar kormány által 2012-ben meghirdetett stratégiai partnerségi programban jelenleg hat osztrák háttérű vállalat vesz részt az együttműködés elmélyítése (többek között a termelés, a K+F, a munkaerőképzés és a szállítmányozás területén) és a közvetlen összeköttetés érdekében (AußenwirtschaftsCenter Ungarn 2023:12.o.; Györkös 2021:63.o.).

Szalay-Bobrovniczky Vince volt bécsi nagykövet javaslatára a vitás gazdasági kérdések áttekintésére és rendezésére a magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium és az osztrák Szövetségi Tudományos, Kutatási és Gazdasági Minisztérium létrehozta az évente összeülő Magyar–Osztrák Gazdasági Kerekasztalt, amelynek első ülésére 2015 februárjában (Szalay-Bobrovniczky 2021:66.o.; BMEIA 2015:90–91.o.), legutóbbira pedig 2023 júniusában került sor (Magyarország Kormánya, 2023).

Michael Stellwag (2024) megjegyezte, hogy Magyarországon az osztrák vállalatok bizonyos esetekben hátrányos helyzetbe kerülnek (lásd Mellékletek). David Wineroither (2024) szónokolta, hogy többször születnek olyan magyar intézkedések, amelyek sértik az osztrák tőke érdekeit (lásd Mellékletek). A kétoldalú kapcsolatokban rendre felszínre tör, ha az osztrák gazdaság bármilyen formában sérelmet szenved. Kiválóan szemlélteti mindezt a magyar kormány által bevezetett bankadó, a válságadó, a deviza alapú hitelek kedvezményes

végtörlesztése vagy a földtörvény (BMEIA 2011:87.o.; BMEIA 2014:82.o.). Utóbbi kapcsán az osztrák kormány mindent megtett az érintett gazdákért. Szalay-Bobrovniczky Vince (2021) véleménye, hogy azáltal, hogy az osztrák pénzügyi elit (a Raiffeisen és az Erste Bank) nagymértékben néppárti kötődésű, a magyar lépések különösen érzékenyen érintették a Néppártot (100–104.o.). A deviza alapú hitelek kedvezményes végtörlesztése miatt az Osztrák Néppárt kezdeményezésére kötelezettségszegési eljárás indult az Európai Bizottságnál (uo.).

Mindehhez kapcsolódóan említésre méltó, hogy 2024 márciusában a magyar kiskereskedelmi különadó miatt a Spar panaszt tett az Európai Bizottságnál (Kurier, 2024). Alexander Schallenberg európai és nemzetközi ügyekért felelős szövetségi miniszter és Martin Kocher néppárti gazdasági miniszter állítólag levélben fordult az Európai Bizottság elnökéhez, Ursula von der Leyenhez, amelyben nehezményezték a magyar kormány intézkedését (uo.). Ezen mozzanatokból is látható, hogy mennyire szerteágazó, a kapcsolatokat erőteljesen meghatározó gazdasági érdekviszonyok húzódnak meg a háttérben.

II.2.4. Kapcsolat az Osztrák Néppárttal

Az Osztrák Néppárt 1987 óta kormánypárt, az osztrák külügyminiszter rendre soraiból kerül ki, a külpolitika fő alakítója. A Néppárt a jövőben is meghatározó lesz e tekintetben. Magyarország érdeke kétségtől a megfelelő viszony ápolása. Szalay-Bobrovniczky Vince volt bécsi nagykövet (2021) „nehéz, de hűség” kapcsolatként írja le a magyar kormányt és a Néppártot (100.o.). A Fiatal Néppárt nemzetközi titkára, Michael Stellwag (2024) különbséget tett egy kormánypárt és egy ellenzéki párt mozgásterében: Ausztria és a Néppárt mint kormánypárt számára rendkívül fontos a partneri együttműködés Magyarországgal (lásd Mellékletek).

A szociáldemokratáknál valóban jól látszik ez a különbség: Werner Faymann szövetségi kancellár és Orbán Viktor miniszterelnök között alapvetően pragmatikus, normális kapcsolat állt fent, Szalay-Bobrovniczky Vince (2021) Faymann azon ígéretéről ír, miszerint valódi ok nélkül nyilvánosan nem bírálja a magyar kormányfőt és kormányát addig, amíg az „európai instancia” nem tesz így, utána is csak annyiban, amennyiben az országa érdekét szolgálja (105.o.). Ehhez egy ideig tartotta magát (uo.). A menekültválságkor azonban ez megtört, Werner Faymann kancellár 2015 szeptemberében nyíltan bírálta a magyar kormányfőt, és rendkívül durva megjegyzést tett, amely Heinz Fassmann és Elisabeth Musil (2016) szerint nem volt éppen bölcs lépés, hiszen Ausztria függ szomszédjai támogatásától menekültpolitikájában is (1.o.). Az ellenzékbe szorult Osztrák Szociáldemokrata Párt hevesen bírálja Magyarországot kormányát. Paul Luif (2024) elmondta, hogy az osztrák rádiót és tévét egyértelműen a

szociáldemokraták uralják (lásd Mellékletek). A közszolgálati műsorszolgáltató, az ORF (*Österreichischer Rundfunk*) elnökségét gyakorlatilag a hatvanas évek óta a Szociáldemokrata Párt tölti be (Szalay-Bobrovniczky 2021:54.o.).

Michael Stellwag (2024) elmondta, hogy pártpolitikai értelemben a Néppárt többé nem partnere a Fidesznek (lásd Mellékletek). Az egyének szintjén természetesen jó kapcsolat állhat fent. Szerinte az Osztrák Néppárt a legvégsőig védte a Fideszt az Európai Néppártban (uo.). David Wineroither (2023) e kapcsán a Néppárt „fékező” szerepét emelte ki (510.o.). A Fiatal Néppárt és a Fidelitas korábban közeli partnerek voltak, támogatták egymást, de ez 2020/21-ben megváltozott, amikor a Fidesz elhagyta az Európai Néppártot, a Fidelitas pedig az Európai Néppárt ifjúsági szervezetét (*Youth of the European People's Party, YEPP*), Michael Stellwag (2024) szerint a régi bizalom megszűnt (lásd Mellékletek). Arról beszélt továbbá, hogy a Fiatal Néppárt tartja a kapcsolatot a magyar kereszténydemokratákkal, határon túl a Romániai Magyar Demokrata Szövetséggel (RMDSZ) és a Vajdasági Magyar Demokrata Párttal (VMDP) és ifjúsági szervezeteikkel. Utóbbival különösen jó viszonyt ápolnak, az európai uniós bővítéspolitikai területén fennáll a közös érdekelttség (uo.).

A támogatók szerzése értelemszerűen fontos: az Osztrák Szabadságpárt már a kezdetektől, 2010-től kitartóan védte a magyar kormányt, és kiállt mellette (Szalay-Bobrovniczky 2021:111.o.). Érdemes megjegyezni, hogy jelenleg az osztrák pártok közül a Szabadságpárt támogatottsága a legnagyobb, és ezen év őszén tartják a parlamenti választásokat (APA, 2024). 2024. március 22-én Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter Petra Stegerrel, a Szabadságpárt európai ügyekért és sportért felelős szóvivőjével találkozott Budapesten, ahol az Európai Unió jövőjéről volt szó (fpoe.at, 2024). E kapcsán azonban látni kell a Néppárt aggodalmát, miszerint a magyar kormány bár nem közvetlenül, de Herbert Kickl, a Szabadságpárt elnökét támogatja (Stellwag, 2024). Ezt szükséges szem előtt tartani és némi óvatosságot tanúsítani a hosszú távú magyar érdekeket szem előtt tartva.

Az Osztrák Néppárt tartózkodik attól, hogy közösséget vállaljon a magyar kormánnyal (Stellwag, 2024). Az érdek- és értékellentét mellett emögött a média hatása is meghúzódhat. Meglepett, ahogy Michael Stellwag (2024) teljes természetességgel azt fogalmazta meg, hogy különbség van aközött, hogy a találkozás a nyilvánosság, a sajtó előtt vagy zárt ajtók mögött, bizalmi légkörben zajlik (lásd Mellékletek).

A személyes kapcsolat, az egyén hozzáállása természetesen különböző lehet. Gondolhatunk Wolfgang Schüssel korábbi néppárti szövetségi kancellárra, aki továbbra is meghatározó az osztrák politikában.

Összességében elmondható, hogy hosszú távon gondolkozva, amennyire lehetséges, szükséges a bizalomépítés az Osztrák Néppárttal.

II.2.5. Az osztrák diplomácia arca

Az alfejezet a kétoldalú kapcsolatok mögött rejlő emberi szálát kívánja megvilágítani az osztrák diplomácián keresztül. A magyar fél tekintetében csupán egy szimbolikus jelentésű mozzanatot említek: a magyar köztársasági elnök első hivatalos útja hagyományosan Bécsbe vezet (Szalay-Bobrovniczky 2021:116.o.). Novák Katalin korábbi köztársasági elnök asszony és Sulyok Tamás jelenlegi köztársasági elnök azonban eltértek e szokástól, első látogatásukat mindketten Andrzej Duda lengyel köztársasági elnöknél tették (Sándor-palota, 2022; Sándor-palota, 2024). Az osztrák szövetségi elnök a semlegesség jegyében először mindig Svájcba látogat (Szalay-Bobrovniczky 2021:116.o.).

Az osztrák félre térve: amikor arról kérdeztem Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszonyt (2024), hogy hogyan viszonyulnak Magyarországhoz az osztrák külügyi körökben, azt válaszolta, hogy bár nem lehet eltekinteni a mainstream média hatásától, „az osztrák külügyminisztérium saját tudásától és tapasztalatától, az emberi kapcsolatoktól vezérelve nyitott a párbeszédre, érdeklődő, képes és kész az odafigyelésre” (lásd Mellékletek).

A nagykövet személye sokatmondó, kifejező a küldő állam, azaz Ausztria szempontjából. A továbbiakban a vizsgált időszaknak megfelelően Michael Zimmermann (2009–2013), Wolfgang Waldner (2014–2015), Ralph Scheide (2015–2016), Elisabeth Ellison-Kramer (2017–2020) és Alexander Grubmayr (2020–) bemutatására kerül sor (Österreichische Botschaft Budapest, 2024).

Michael Zimmermann hosszú évek tapasztalatával érkezett Magyarországra; 1983-ban lépett be az osztrák külügyminisztériumba, ahol Benita Ferrero-Waldner néppárti államtitkár asszony kabinetfőnöke, később szintén Benita Ferrero-Waldner, majd Ursula Plassnik külügyminiszter asszony kabinetfőnöke volt (Österreichische Botschaft London, 2022). Nagykövetsége alatt a kétoldalú kapcsolatok nehéz időszaka köszöntött be, gondoljunk a magyar kormány gazdaságpolitikájára; a bankadóra, a válságadóra vagy a deviza alapú hitelek kedvezményes végtörlesztésére. A nagykövet felesége, a szintén diplomata Elisabeth Kornfeind eközben az Osztrák Kulturális Fórum igazgatója volt Budapesten, később brüsszeli nagykövet lett, jelenleg

pedig a külügyminisztérium kétoldalú kapcsolatokért felelős szekciófőnöke (BMEIA 2010:277.o.; BMEIA 2017:696.o.; BMEIA, 2024d). Michael Zimmermann a gazdálkodási szekciófőnöki (helyettes államtitkári) posztért tért haza (Szalay-Bobrovniczky 2021:58–61.o.). Szalay-Bobrovniczky Vince volt bécsi nagykövet kitüntetést adott át neki budapesti szolgálataért (uo.). Michael Zimmermann 2018 augusztusától londoni nagykövet lett (BMEIA 2018a:225.o.). Végül 2023-ban nyugdíjba vonult.

Wolfgang Waldner nem volt szabályosan akkreditált nagykövet, Michael Zimmermann sürgős visszatérése miatt lett misszióvezető Budapesten a magyar fél kedvező hozzáállásának köszönhetően (Szalay-Bobrovniczky 2021:59.o.). Korábban kulturális ügyekkel foglalkozó attaséként szolgált Washingtonban, majd Alois Mock néppárti külügyminiszter titkára lett, azután pedig a bécsi Múzeumnegyedet vezette (Parlament Österreich, 2023). Szalay-Bobrovniczky Vince (2021) megjegyezte, hogy Waldner jól ismerte az Osztrák Néppártot; Michael Spindelegger alkancellár, külügyminiszter és Néppárt-elnök mellé tehermentesítése érdekében politikai államtitkárrá nevezték ki (58–59.o.). Wolfgang Waldner elmondta Szalay-Bobrovniczky Vincének, hogy a nagykövetség annyira megtetszett neki Magyarországon, hogy „mást se csinálna” (uo.). Később Ausztria washingtoni nagykövete lett (BMEIA 2015:316.o.). 2019-ben visszavonult (Parlament Österreich, 2023).

Ralph Scheide diplomata múltja kiemelkedő: 1975 óta dolgozott a külügyminisztérium munkatársaként, Kurt Waldheim szövetségi elnök személyi referense volt, vezette a külügyminisztériumi főtitkárságot is, az Osztrák Elnöki Hivatal kabinetigazgató-helyettese, majd ankarai nagykövet lett (Österreichische Botschaft Budapest, 2015). Berlini nagykövetsége alatt Michael Spindelegger külügyminiszterrel egyetértésben nem engedte, hogy a nagyra becsült, magyar származású újságíró, Paul Lendvai legújabb könyvét a nagykövetségen mutassák be, amelyben a szerző egyértelműen támadja a magyar kormányt (Parlament Österreich, 2011). Bár már Michael Zimmermann távozásakor eldőlt, hogy Ralph Scheide lesz a budapesti nagykövet, nem hagyta el idő előtt Berlint (Szalay-Bobrovniczky 2021:59.o.). A migrációs válság kirobbanása igazán megnehezítette munkáját; 2015. szeptember 1-jén Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter Werner Faymann szociáldemokrata szövetségi kancellár kijelentései miatt bekérte (ORF, 2015).

Elisabeth Ellison-Kramer szintén hosszú diplomatautatót járt be budapesti nagykövetsége előtt, 1989-ben kezdett el dolgozni az osztrák külügyminisztériumban, főkonzulként szolgált Strasbourgbán, mellette ellátta Ausztria Európa Tanács melletti állandó képviselőt, később éveken keresztül a jogvédelem, jogi és hatósági jogszegély és általános jogi ügyekért felelős

osztályt vezette a külügyminisztériumban, utána a szolgáltatással kapcsolatos szekció helyettese lett (Österreichische Botschaft Budapest, 2020). Az osztrák–magyar kapcsolatokért tett kiemelkedő erőfeszítéséért a Magyar Érdemrend tisztí keresztjét vehette át 2020. augusztus 20-án (ORF, 2020). Távozásakor kiemelte, hogy a koronavírus-járvány időszakában a két ország kormánya között megerősödött a bizalom, amelyre a későbbiekben is támaszkodhatnak, és ismét képessé váltak a felek a jó légkörben való hatékony tárgyalásra (uo.). Elisabeth Ellison-Kramer most ljubljanai nagykövet (Österreichische Botschaft Laibach, 2024).

A jelenlegi budapesti nagykövet, Alexander Grubmayr diplomata-családból származik; édesapja, Herbert Grubmayr részt vett az osztrák államszerződésről folytatott tárgyalásokon Moszkvában 1955-ben, utána Julius Raab szövetségi kancellár titkáráként, később moszkvai nagykövetként tevékenykedett (Österreichische Mediathek, 2004). Alexander Grubmayr rendkívül sok nyelven beszél és tapasztalatban gazdag, Budapest előtt Prágában volt nagykövet (Österreichische Botschaft Prag, 2019).

A budapesti nagyköveteket áttekintve elmondható, hogy mind figyelemre méltó pályát befutó, kiemelkedő hozzáértésű diplomata. Az ő személyükön, arcukon keresztül is megmutatkozik, mennyire fontos Magyarország Ausztria számára.

II.3. Az osztrák külpolitika és a közép-európai együttműködés

E fejezet két, egymással összefonódó gondolatból indul ki. Egyrészt abból, hogy az Osztrák Köztársaság alapvetően közép-európai országgént tekint önmagára (Baumann és Hauser 2002:18.o.; Szalay-Bobrovniczky 2021:56.o.). Másrészt abból, hogy Közép-Európa Ausztria természetes érdekterülete. Előbbit érdemes árnyalni: Paul Luif (2024) arra hívta fel a figyelmemet, hogy Ausztria e kérdésben történelméből fakadóan megosztott; míg Bécs és az ország keleti területei Közép-Európa, addig a nyugati területek inkább Nyugat-Európa felé tekintenek (lásd Mellékletek).

Interjúalanyaimmal beszélgetve azt tapasztaltam, hogy a közép-európai kötődést mindenekelőtt a közös történelmi örökségből és a földrajzi elhelyezkedésből vezetik le (Stellwag, 2024; Schäffer, 2024). Az osztrák befektetések iránya, a kézzelfogható gazdasági érdek is erősíti ezt (Stellwag, 2024; Szalay-Bobrovniczky 2021:56.o.). Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) arról beszélt, hogy a közép-európai kultúra minden szegmensében tetten érhető Bécs utcáin járva, s kiemelte az osztrákok múltból eredő tapasztalatát a térség kapcsán és a határokon átvélő családi kapcsolatokat (lásd Mellékletek).

Mindennek ellenére elmondható, hogy Ausztria nem játszik vezető szerepet a regionális együttműködésben (Luif, 2024; Stellwag, 2024; Wineroither 2023:500.o.). Az osztrák külpolitika e tekintetben bejárt útjával a következő alfejezet foglalkozik, amely közelebb hoz egyfelől az osztrák „elhalasztott lehetőség” vagy hiányérzet, másfelől a bizonyos fokig tapasztalható érdektelenség megértéséhez. A módszertani fejezet Közép-Európa-meghatározása értelmében a szomszédságpolitika (*Nachbarschaftspolitik*) helyett a Közép-Európa-politika fogalmát használom. A fejezet továbbá a közép-európai együttműködés lehetőségét vizsgálja az osztrák érdekérvényesítés szempontjából az Európai Unióban.

II.3.1. Az osztrák Közép-Európa-politika az 1989-es évtől

A Duna-régió és Közép-Európa Intézet jelenlegi igazgatója, Sebastian Schäffer (2024) felelevenítette Erhard Busek gondolatát, miszerint 1989/90-ben Közép-Európát visszaadták számukra (lásd Mellékletek). Vajon hogyan élt Ausztria ezzel a lehetőséggel?

Paul Luif (2015) három ún. „kritikus fordulópontot” (*critical junctures*) nevez meg az osztrák Közép-Európa-politikában: az 1989-es, az 1998-as és a 2004-es évet (290–291.o.). A vele készített interjúmban kiemelte, hogy 1989-hez két meghatározó esemény köthető: Ausztria ezen év júliusában adta be csatlakozási kérelmét az Európai Közösségekhez, és ugyanezen év novemberében omlott le a berlini fal, s érkezett el a hidegháború vége. Az osztrák külpolitika

Alois Mock néppárti külügyminiszter vezetésével ekkor egy „kettős stratégiát” (*Doppelstrategie*) kívánt folytatni: egyrészt a csatlakozást az európai integrációhoz, másrészt a „keleti nyitást” (*Öffnung des Ostens*), a kapcsolatok megerősítését a közép-európai országokkal (Luif, 2024).

1989 novemberében osztrák javaslatra létrehozták Magyarországgal, Olaszországgal és Jugoszláviával a Quadragonálét, későbbi nevén a Közép-európai Kezdeményezést (*Zentraleuropäische Initiative, ZI*), amely az 1990-es évek közepére szinte egész Kelet-Európára és az európai posztszovjet térségre kiterjedt; és amelyből Ausztria 2018-ban kilépett (Sashalmi 2020:95–98.o.; Pallaver 2023:488.o.). Emil Brix (2015), a Bécsi Diplomáciai Akadémia vezetője szerint látni lehetett, mi élvez elsőbbséget az osztrák külpolitikában, s hogy e kezdeményezés nem válhat politikai hatalmi tényezővé a térségben (379–380.o.).

A „kettős stratégia” Közép-Európára vonatkozó eleme hamar elhalványult. Franz Vranitzky szociáldemokrata szövetségi kancellár már 1989 decemberében arról beszélt, hogy Közép-Európa fogalmának nincsen politikai jelentése, és Ausztriának semmiképpen sem lenne előnyös egy „ügynök” benyomását kelteni csatlakozásakor az európai integrációhoz (Baumann és Hauser 2002:107.o.). A Néppárton belül is visszafogottság és óvatosság volt tapasztalható (Brix 2015:378–379.o.).

Kiss J. László (2013) szerint az elérendő Európai Közösségek-tagság az osztrák köztudatban egyfajta minden nehézség orvoslására szolgáló gyógyírként jelent meg, és egyértelműen az osztrák gazdasági érdekeket szolgálta (110.o.). Mindemellett a Kurt Waldheim korábbi ENSZ-főtitkár és akkori osztrák szövetségi elnök múltja körül 1986-ban kirobbanó botrány súlyos csorbát ejtett Ausztria nemzetközi megítélésén, amely nem merült feledésbe, és megingatta az „első áldozat” mítoszt (Sonnleitner 2018:74.o.; Kiss J. 2003:65.o.).

A minél gyorsabb csatlakozás az európai integrációhoz egyértelműen a legfontosabb osztrák külpolitikai céllá vált, s nem volt hely egy hosszú távú, politikailag „lehorgonyzott” közép-európai együttműködés számára (Brix 2015:380.o.). David Wineroither (2024) szerint amellet, hogy 1989 kapcsán euforikus hangulat uralkodott, és az osztrák történelmi kötődés ápolására ismét lehetőség nyílt, Ausztria figyelmét elvonta a csatlakozás, amely lekötötte erőforrásait (lásd Mellékletek).

Ausztria 1995. január 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz, amely szintén egyfajta választóvonal az osztrák Közép-Európa-politikában (Baumann és Hauser 2002:228.o.). Emil

Brix (2015) szerint 1989-ben az osztrák külpolitika olyan lehetőséget halasztott el, amely 1995 után visszahozhatatlan volt (383.o.).

Ezen a ponton érdemes megemlíteni, hogy amögött, hogy az osztrák növekedési ráta meghaladta az Európai Községek országainak átlagát, a térségünkkel folytatott expanzív külkereskedemi politika állt (Kiss J. 2013:112.o.). Paul Luif (2024) kifejtette, hogy Ausztria mind a keleti nyitásból, mind pedig az európai uniós csatlakozásból gazdaságilag rendkívül sokat profitált, s nehéz különbséget tenni a kettő hatása között (lásd Mellékletek).

Az 1991 februárjában megszülető Visegrádi Együttműködés mindmáig meghatározza az osztrák külpolitika lehetőségeit Közép-Európában (Wineroither 2023:515.o.). Ehhez kapcsolódik Václav Havel meglátása, miszerint a történelemben először ekkor volt igazi esély a Habsburg Birodalom összeomlása után jelentkező politikai vákuum betöltésére Közép-Európában (Szakálné 2021:142.o.). A Visegrádi Együttműködés létrejötte után az osztrák kezdeményezések „kiegészítő” jellegűnek bizonyultak (lásd Regionális Partnerség és Slavkovi Hármak).

Paul Luif (2024) a második „kritikus fordulópontnak” az 1998-as évet nevezte, amikor az osztrák NATO-csatlakozást elvetették a szociáldemokraták ellenzésére, Magyarország, Csehország és Lengyelország pedig egy évvel később NATO-tagállam lett (lásd Mellékletek). Paul Luif (2023) szerint a semlegesség a hidegháború után akadályozta az együttműködést a közép-európai országokkal (341.o.).

Az osztrák Közép-Európa-politika harmadik „kritikus fordulópontja” az Európai Unió bővítése 2004-ben, vagy inkább az ahhoz vezető út, amelyen Ausztria nem tudta a vele szemben támasztott elvárások szerint segíteni a közép-európai országokat (Luif 2015:291.o.). Míg 1989-ben Ausztriában és Európa-szerte az a meggyőződés uralkodott, hogy Ausztria tapasztalata és tudása (*Ostkompetenz*) révén meghatározó szerepet játszik majd e folyamatban, a csatlakozás előtt állva ezt már senki sem gondolta így (Baumann és Hauser 2002:351.o.). Az osztrák külpolitika átalakulása, az európai uniós politika felé fordulása nemegyszer a közönyösség benyomását keltette az európai integráció felé igyekvő szomszédjaiban (Kiss J. 2003:89.o.).

A hivatalos osztrák politika (a Szabadságpárt egyes részeitől eltekintve) alapvetően inkább bővítéspárti volt, a szélesebb társadalmi rétegek azonban szkeptikusnak, sőt ellenségesnek bizonyultak (Gehler 2013:515.o.). Természetesen nem véletlen, hogy az Európai Unió Tanácsában 1998 második félévében betöltött osztrák elnökség alatt kezdődhettek meg a

csatlakozási tárgyalások, igaz, nem volt erre vonatkozó célkitűzés, és Ausztria kevés további elánt mutatott a csatlakozási folyamatban (Wineroither 2023:504.o.).

A változást 2000-ben a legitimen megválasztott Schüssel-kormány ellen bevezetett tizennégy európai uniós tagállam kétoldalú szankciói hozták el. Ausztria megtapasztalta az elszigeteltséget, s ráeszmélt természetes szövetségesi hiányára az Európai Unióban (Baumann és Hauser 2002:260–261.o.). Ausztria ezáltal új megvilágításban tekintett a csatlakozó közép-európai országokra.

Az osztrák közeledés kettő, egymásra épülő mozzanatot rejtett magában: egyrészt a minél tevékenyebb szerepvállalást ezen országok európai uniós csatlakozásában, másrészt egy közép-európai érdekközösség létrehozását az Európai Unióban (Kiss J. 2003:97.o.). Benita Ferrero-Waldner néppárti külügyminiszter asszony 2001 januárjában ismertette „Stratégiai Partnerség” (*Strategische Partnerschaft*) elképzelését (BMEIA, 2021b). Wolfgang Schüssel szövetségi kancellár e kapcsán feltűnően visszafogottnak mutatkozott, Michael Gehler (2013) szerint a kudarc lehetőségét szem előtt tartva mindennek a külügyminiszter asszony nevéhez kellett fűződnie (515.o.).

A 2001. június 6-án Bécsben megrendezésre kerülő osztrák, cseh, szlovák, magyar, szlovén és lengyel külügyminiszteri találkozón az együttműködés a „Regionális Partnerség” (*Regionale Partnerschaft*) nevet kapta (Kiss J., Königova és Luif 2003:64.o.). Benita Ferrero-Waldner külügyminiszter asszony és Erhard Busek európai uniós bővítésért felelős kormány megbízott elhivatottsága és fáradozása bár hozzájárult az osztrák lakosság tájékozottságának javításához, a Szabadságpárt bírálata a Beneš-dekrétumok és a Temelín-atomerőmű kapcsán, ill. csatlakozást hátráltató tevékenysége hiteltelenné tette az osztrák odafordulást (Gehler 2013:515.o.). A közép-európai országok amellet, hogy üdvözltek a kezdeményezést, csekély lelkesedést tanúsítottak, a magyar fél mutatkozott a leg támogatóbbnak (Kiss J., Königova és Luif 2003:64.o.).

A Regionális Partnerséget az osztrák külügyminisztérium 2010-es Kül- és Európa-politikai jelentése említette utoljára (BMEIA 2010:119–120.o.). A kudarc mögött Paul Luif (2024) szerint többek között a szociáldemokraták ellenzése állt, és az, hogy csupán Visegrád „kiegészítéseként” tekintettek rá (lásd Mellékletek).

Az osztrák Közép-Európa-politikát áttekintve megállapítható, hogy a közép-európai együttműködés gondolata olyankor merült fel komolyabban, amikor az osztrák külpolitika előre nem látott változás (az 1989-es év) vagy kihívás (2000-es év) elé nézett. Ekkor azonban vagy

nem találkozott a kellő politikai akarattal, vagy megkésett a felismerés, nem volt megfelelő a megvalósítás. Természetesen vetődik fel, hogy milyen az osztrák érdekérvényesítés jelenleg az Európai Unióban, s e tükrében hogyan alakul az osztrák külpolitika Közép-Európa kapcsán.

II.3.2. Az osztrák érdekérvényesítés az Európai Unióban

Ausztria számára kisállami létéből fakadóan kevesebb erőforrás áll rendelkezésére ahhoz, hogy megfelelő módon lépjen fel számos politikai területen, és könnyen háttérbe szorulhat a nemzetközi politika egyre bővülő színterén (Senn, Eder és Kornprobst 2023a:4.o.). A kisállamiságot az osztrák érdekérvényesítés vizsgálatakor érdemes szem előtt tartani.

Fontos megemlíteni, hogy míg az Európai Unió egy új, kedvezőbb keretrendszert jelenthet egy kisállam számára, egy kis tagállam álláspontjának hallhatóvá tétele, hatékony képviselete nem egyszerű feladat. Az Európai Unióban a kis tagállamiság többféleképpen határozható meg. Jan Pospisil és Stefan R. F. Khittel (2008) alapján a kis tagállamiság a tagállamok egymás közötti kapcsolatában és a döntéshozatalra gyakorolt valódi befolyásban mutatkozik meg (17.o.). Utóbbihoz köthetjük Diana Panke (2010) meghatározását, aki a kis tagállamiságot az Európai Unió Tanácsában birtokolt szavazati súly alapján határozza meg: Ausztriát a kis tagállamok közé sorolja (801.o.).

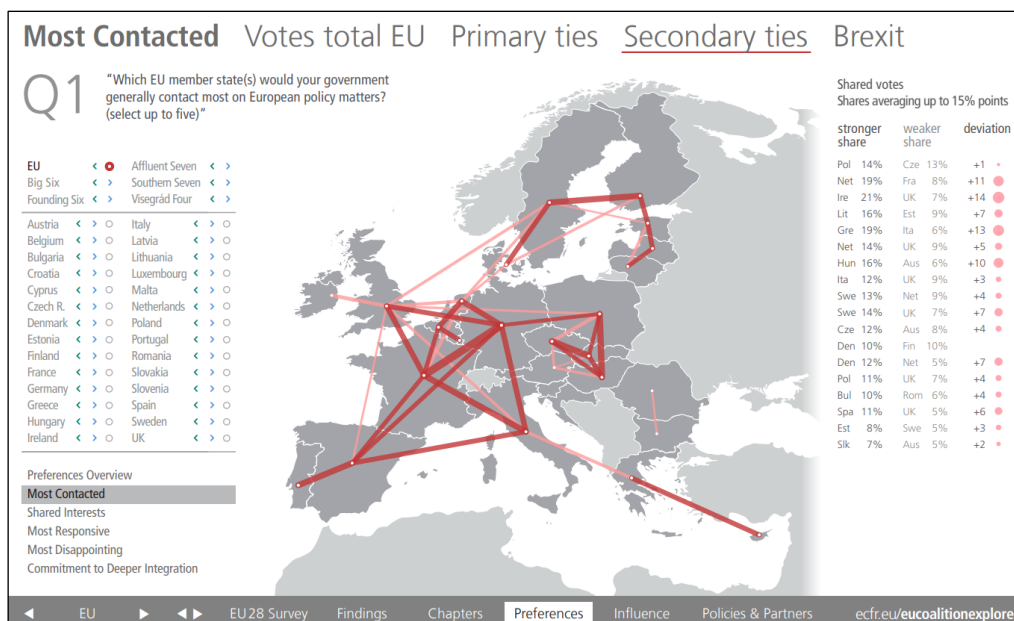
Sandra Sonnleitner (2018) megjegyzi, hogy a kis tagállam egyszerűen nem képes arra, hogy figyelme a külpolitikai témák teljes körére kiterjedjen, hanem meghatározott területekre szükséges összpontosítania (77.o.). Ausztria tekintetében például a Nyugat-Balkán, a bővítéspolitika említhető. Ausztria a diplomáciai képviseletek hálójának mérete alapján középmezőnyben foglal helyet az Európai Unióban (uo.).

Andrea Nasi osztrák diplomata (2022) gondolata más szemszögből világítja meg a kérdést: szerinte az osztrák európai uniós tagság politikai eredményeinek értékelésekor azt célszerű áttekinteni, hogy Ausztria mennyire sikeres abban, hogy a többi tagállamot meggyőzze saját álláspontjának helyességéről azokban a vitás kérdésekben, amelyekben kisebbségbe vagy elszigetelt helyzetbe került (220–222.o.). A tárgyilagosan megalapozott magatartást tartja kulcsfontosságúnak, és számos példát hoz az így elért osztrák külpolitikai sikerekre az Európai Unióban (uo.). Az osztrák kis tagállamiság tükrében ez valóban figyelemre méltó, ezen helyzetekben azonban a szövetségekötési képesség is rendkívüli jelentőséggel bír. Ez általában igaz az Európai Unióban a (kis) tagállami érdekérvényesítés szempontjából. Vajon milyen jelenleg az osztrák szövetségekötési képesség? Hogyan áll Ausztria egy szoros együttműködési fél tekintetében az Európai Unióban?

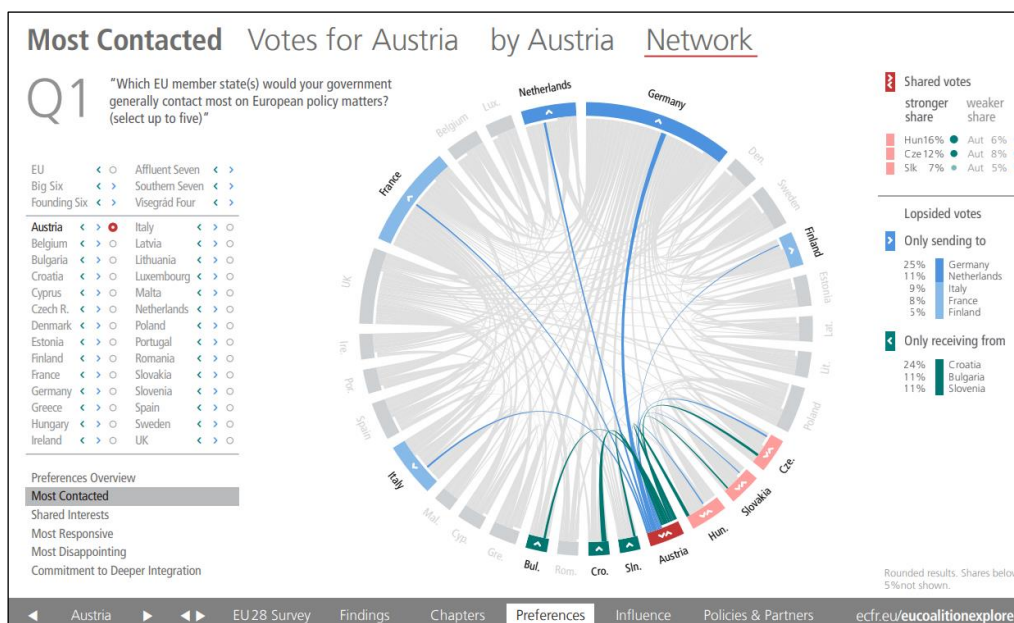
Paul Luif (2024) az utóbbi kérdésre – miután felelevenítettem Ausztria tapasztalatait 2000-ben az Európai Unión belül – egyértelműen azt a választ adta, hogy azóta a helyzet nem javult, sőt inkább romlott (lásd Mellékletek). Ezzel kapcsolatban Finnországot és Svédországot említette: Ausztria korábban szorosan összefonódott e két országgal, együtt kezdték útjukat az Európai Unióban, azonban azzal, hogy az északi együttműködés a finnek és svédek számára mindig fontosabb volt, ill. a közeledéssel a NATO felé, a finn és svéd NATO-csatlakozással megváltozott a közeli viszony (uo.).

Az European Council on Foreign Relations „EU Coalition Explorer” c. kiadványa rendkívül érdekes osztrák szempontból. A kutatás első fejezete az európai uniós tagállamok együttműködési preferenciáit vizsgálja (ECFR 2018:5.o.). A tagállamokat az elemzéshez különböző csoportokba sorolták, amelyek között lehetett átfedés. Ausztria gazdasági teljesítménye alapján a három északi tagállam (Dánia, Finnország, Svédország) és a Benelux-államok (Belgium, Hollandia, Luxemburg) közé került (13.o.). A V4-ek külön csoportot alkotnak, amely a leírás szerint egy politikai koalíció az Európai Unión belül, s amely a közös kulturális értékeken, történelmen, ill. a hasonló gazdasági és biztonsági kilátásokon alapul (15.o.).

A 2018-as kiadásban azt vizsgálva, hogy az osztrák kormány általában mely tagállamokhoz fordulna a legtöbb európai politikai kérdésben (öt tagállam kiválasztása), Németország (a szavazatok 25 százalékával), Hollandia (11%), Olaszország (9%), Csehország (8%), Franciaország (8%), Magyarország (6%), Finnország (5%) és Szlovákia (5%) szerepelt az elsők között (ECFR 2018:37.o.). A legfontosabb azonban a kölcsönösség kérdése, amely csak Magyarország, Csehország és Szlovákia részéről tapasztalható Ausztria felé (lásd 1. és 2. ábra).

1. ábra: Az elsődleges és másodlagos kötődések megjelenítése aszerint, hogy mely tagállamok fordulnának egymáshoz európai politikai kérdésekben (ECFR 2018:25.o.).

2. ábra: Ugyanezen kérdés osztrák szempontból a kölcsönösség (hálózat) tekintetében (ECFR 2018:38.o.).

Az árnyaltabb megközelítés kedvéért: az európai politikával kapcsolatos osztrák hosszú távú érdekeknél a német és a magyar fél tekintetében tapasztalható a kölcsönösség, előbbinél erősebb, utóbbinál gyengébb. Szlovákia felé az osztrák egyoldalúság, Ausztria felé a cseh egyoldalúság mutatkozik meg (ECFR 2018:136.o.).

Az eredmények tükrében mindenképpen érdemes kitérni az osztrák külpolitika igazodására Németországhoz, amely különösen 2007-től, a szociáldemokraták vezette nagykoalíciótól erősödött meg (Wineroither 2023:505.o.). Michael Stellwag (2024) Angela Merkel kancellár asszony mondását idézte fel Werner Faymann osztrák szociáldemokrata kancelláról, miszerint „vélemény nélkül jön be, és az én véleményemmel megy ki” (lásd Mellékletek). Németország már csak méretéből fakadóan sem egy olyan társ, akivel Ausztria hosszú távon egyenrangú félként dolgozhatna együtt (Luif 2015:315.o.). Michael Stellwag (2024) szerint Sebastian Kurz külügyminiszterségétől (2013-tól) Ausztria egy saját és erős hangot tudott hallatni az Európai Unióban a Németországhoz fűződő szoros gazdasági kapcsolat mellett is (lásd Mellékletek).

A szoros együttműködési fél kérdésekor egy bizonyos fokú osztrák politikai elszigeteltség figyelhető meg az Európai Unióban. Az 1. ábrán látható, hogy Ausztria az elsődleges kötődéseket tekintve egyedül marad, a másodlagos kötődések mentén azonban kirajzolódik, hogy a kölcsönösség (bár gyengén) a közép-európai, visegrádi országokkal áll fent. Ez egy új megvilágításba helyezi az osztrák Közép-Európa-politikát s annak lehetőségeit az Európai Unióban.

Paul Luif (2015) szerint a kisállamok együttműködése, a közös érdekérvényesítés rendkívüli jelentőséggel bír az Európai Unióban (314.o.). Beszélgetésünk során kifejtette, hogy az osztrák politikusok egyszerűen nem ismerték fel ezt (Luif, 2024). Diana Panke (2010) a kis tagállamiságból eredő hátrányok kiegyensúlyozására különböző stratégiákat sorakoztat fel, amelyek közül egy a regionális szintű összehangolás, amely segítségével a kis tagállamok növelhetik tárgyalási befolyásukat és hatékonyabban alakíthatják az európai uniós politikákat; példaként a Benelux-államokat, az északi tagállamok együttműködését és a Visegrádi Négyeket említi (802.o.). Az osztrák külpolitikában e felismerés Benita Ferrero-Waldner külügyminisztersége alatt mutatkozott meg, aki a bővítés után a „közép-európai érdekközösség” (*Interessensgemeinschaft zentraleuropäischer Staaten*) létrehozásáról beszélt, amelyet a Benelux-államok és az észak-európai országok együttműködéséhez hasonlított (BMEIA, 2021b). Ebből a gondolatból azóta nem sok tapasztalható. Diana Panke (2010) beszámol egy olyan, 2007 októbere és 2008 augusztusa között zajlott kutatásról, amely az általa felsorolt kis tagállami stratégiákat vizsgálja a gyakorlatban: ez alapján a kifejtett stratégiával Ausztria egyáltalán nem élt (805.o.). Wineroither (2024) arról beszélt, hogy Visegrád kapcsán a felsorolt együttműködésekhez hasonlóan jól működik az előzetes egyeztetés, Ausztria pedig e tekintetben „két szék között a földön maradt” a nyilvános diskurzussal szemben (lásd Mellékletek).

Paul Luif (2024) két szempontból világította meg az együttműködést: egyrészt az információszerezés, másrészt a társ fontossága felől a döntéshozatalban (lásd Mellékletek). A továbbiakban e két szál mentén tekintem át az osztrák érdekérvényesítést.

Egy kis tagállam a karcsúbb minisztériumi bürokrácia és a hivatalnokok nagyobb leterheltsége miatt elkerülhetetlenül kevesebb olyan háttérinformációhoz jut, amelyet felhasználhatna a sikeres érveléshez (Panke 2010:801.o.). Paul Luif (2024) véleménye, hogy az osztrák külpolitika nem értette meg azt, hogy a lényeges információcsere nem a legmagasabb szinten, a miniszteri találkozók során valósul meg, hanem a minisztériumok hivatalnokai között (lásd Mellékletek). Visegrád a hivatalnokok, a minisztériumok közötti együttműködés miatt olyan értékes, a Regionális Partnerség csupán a miniszteri szintnél maradt (uo.).

Az együttműködési fél jelentősége többek között az Európai Unió Tanácsában mutatkozik meg, amely a tagállami érdekérvényesítés egyik fő színtere. A döntések mintegy kétharmada már a Tanács munkacsoportjaiban és az Állandó Képviselők Bizottságában (Coreper) eldőlt, mely azt jelenti, hogy a Tanács napirendjének „A” pontjai közé kerül, és várhatóan vita nélkül jóváhagyják (Európai Unió Tanácsa, 2024a; Európai Unió Tanácsa Főtitkárság 2022:23.o.). A munkacsoportokban a tagállamok küldöttjei több alkalommal, egyszerre több dossziéről tárgyalnak, amelyek különböző politikaterületeket foglalnak magukba. Ekkor lehetőség nyílik az ún. „csomagalkuk” vagy „csomagmegállapodások” (*package deals*) kialakítására, amelyek bizonyos kérdéseket kompromisszumok mentén kapcsolnak össze egymással (Luif 2015:284–285.o.; Kardasheva 2013:859.o.).

Paul Luif (2024) szerint egy „csomagalku” nem csupán az adott pillanatban érdekes; olyan társakat kell találni hozzájuk, akik hosszú távon képesek a kölcsönös támogatásra (lásd Mellékletek). Paul Luif az interjú során megjegyezte, hogy amennyiben azzal szembesítenénk az osztrákokat, hogy nincsen partnerük, azt válaszolnák, hogy dehogynem; vannak ad hoc partnereik (!), ennek értéktartalma azonban nem ugyanaz. Ez Paul Luif egyik legnagyobb kritikája az osztrák politikával, különösen pedig a minisztériumokkal szemben (uo.).

II.3.3. A közép-európai együttműködés az osztrák külpolitikában

A jelenlegi osztrák külpolitika a legfelsőbb szinten, eseti jelleggel (*case-by-case*) megvalósuló együttműködést támogatja (Sonnleitner 2018:164.o.). A szövetségépítés egyre sokfélebb és tárgyfüggőbb (Sonnleitner 2015:14.o.). Interjúalanyaim közül többen kiemelték, hogy az együttműködések sikeressége, az elköteleződés nem ország-, hanem egyértelműen kormányfüggő (Schäffer, 2024; Stellwag, 2024; Wineroither, 2024).

Michael Stellwag (2024) a vele folytatott beszélgetés során elmondta, hogy a néppárti külpolitika irányelve a következő: „különböző partnerek különböző témákra” (lásd Mellékletek). Sebastian Schäffer (2024) rámutatott, hogy végső soron az együttműködést kevésbé a földrajzi megfontolás, mint a tematika határozza meg (lásd Mellékletek). Az olyan nemrég megalakult minilaterális csoportokban, mint a „Central 5”, talán közrejátszik a földrajzi azonosságtudat, Közép-Európa hangsúlyozásáról azonban mind a hivatalos, mind pedig a nem hivatalos szinten keveset lehet hallani. Sebastian Schäffer szerint ez lehatárolhat, az európai integráció pedig határokat kellene, hogy leépítsen (uo.).

Amellett, hogy az osztrák külpolitika „különböző partnereket keres különböző témákra”, érzékelhető egy természetes kötődés a közép-európai országokhoz. Sandra Sonnleitner (2015) az osztrák kétoldalú diplomácia vizsgálata során azt tapasztalta, hogy a megkérdezett diplomaták szerint a szomszédsági kapcsolat és a regionális együttműködés továbbra is fontos tényező a többoldalú szövetségépítésben, a földrajzi, kulturális és történelmi közelség megfelelő tudást és bizalmat teremt az együttműködéshez (14.o.).

A regionális együttműködés először (egyelőre utoljára is) a 2021-es Kül- és Európa-politikai jelentésben tűnt fel egy egyoldalas önálló alfejezet formájában (BMEIA 2021a:34.o.). Előtte csupán egy-két mondatot szenteltek neki a kapcsolatok bemutatásakor a szomszédos országokkal. A jelentések külügyminiszteri előszavában 2010-től 2021-ig csupán háromszor esett szó a közép-európai országokról. Michael Spindelegger kiemelte a regionális együttműködést az Európai Unión belül, amely erősíti a kapcsolatokat a szomszédos országokkal, ill. az Európai Unió Duna régióra vonatkozó stratégiáját, amelyet Ausztria Romániával együtt hívott életre (BMEIA 2011:VI–VII.o.). Sebastian Kurz a migrációs válság kapcsán említette meg a közös álláspontot a szomszédos országokkal (BMEIA 2015:III.o.). Alexander Schallenberg a szomszédi kapcsolatok fontosságáról írt, ill. arról, hogy a nehéz időkben mutatkozik meg igazán, hogy számíthatunk egymásra, megemlítette továbbá a „Central 5”-öt és a Slavkovi Hármakat (BMEIA 2021a:VII.o.).

A „Central 5” (C5) 2020 júniusában jött létre Alexander Schallenberg külügyminiszter kezdeményezésére Ausztria, Magyarország, Csehország, Szlovákia és Szlovénia között a koronavírus-járvány okozta válsághelyzetben (BMEIA, 2021c). A C5 egy informális politikai együttműködés (Györkös 2021:69.o.), amely ezen országok szoros kapcsolatából született, és egy laza platformot biztosít a széleskörű párbeszédre (BMEIA, 2022). A külügyminiszteri találkozókat évente többször megrendezik. A legutóbbi C5-találkozóra 2024. március 26-án Ljubljanában került sor, ahol Szijjártó Péter magyar külgazdasági és külügyminiszter bemutatta

a magyar elnökség prioritásait az Európai Unió Tanácsában, köztük kiemelt helyen szerepel a nyugat-balkáni bővítési folyamat előmozdítása (Magyarország Kormánya, 2024). A Nyugat-Balkán mellett az illegális migráció elleni erősebb fellépésről és a közvetlen szomszédságban bekövetkező geopolitikai események (az ukrajnai háború és a közel-keleti helyzet) direkt hatásairól volt szó (BMEIA, 2024e).

A Slavkovi/Austerlitz Hármakat (S3) 2015 januárjában Ausztria, Csehország és Szlovákia alapította, az elnökséget 2023. július 1-jén Ausztria vette át (BMEIA 2023b:1.o.). Michael Stellwag (2024) szerint Csehországot és Szlovákiát valódi érdek fűzi e formátumhoz: a Visegrádi Együtműködésben Lengyelország és Magyarország egyszerűen hangosabb, erősebb és nagyobb befolyással bír, Ausztria mellett pedig ettől nem kell tartania a két országnak (lásd Mellékletek). Paul Luif (2024) Austerlitz kapcsán elmondta, hogy szintén egy „kiegészítés” Visegrád mellett, és nem sok szó esik róla az osztrák médiában (lásd Mellékletek). Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) szerint annak, hogy Austerlitz a V4-ek ellenében jött volna létre, nincsen sok alapja, hiszen „ezek az együttműködések egymás mellett adnak hozzáadott értéket” (lásd Mellékletek).

Johann Sattler osztrák diplomata (2021) fontosnak tartja a közép-európai országokkal létrejövő különböző formátumokat, az aktív szomszédságpolitika pedig mindig jó irány, hiszen Ausztria sok kérdésben ott lelheti meg természetes szövetségeseit (265.o.). Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) véleménye, hogy az együttműködésekben való részvétel segíti a tapasztalatcserében, és „mindenki számára fontos, hogy minél több ilyen keret részese legyen” (lásd Mellékletek). Kiemelte továbbá, hogy ezek konzultatív intézmények (uo.).

Sebastian Schäffer (2024) egészen másfelől, inkább az Európai Unió egésze felől közelítette meg a kérdést: a minilateralizmus segítheti a gyorsabb döntéshozást az Európai Unióban, azonban az egyre több formátum egyrésztől nem járul hozzá olyan mértékben a jobb európai uniós kormányzáshoz, másrésztől terhet róhat a külügyminisztériumokra (lásd Mellékletek). Arra a megállapításomra, hogy a formátumok elősegítik az érdekegyeztetést, azt válaszolta, hogy hasonló érdekek mentén, tehát ideális esetben ez valóban így lehet, de a gyakorlatban kétsége van efelől (uo.).

A fentebb ismertetett együttműködések természetesen számos előnyt és értéket rejtenek magukban. Paul Luif gondolatát felidézve azonban a minisztériumi hivatalnokok közötti információcsere és az átgondolt, hosszabb távú, témákon átívelő elköteleződés, tehát a mélyebb együttműködés hiánya jellemzi az osztrák külpolitikát.

II.3.4. Ausztria és a Visegrádi Együttműködés

A Visegrádi Együttműködés 1991. február 15-én született meg Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákia által. Antall József magyar miniszterelnök 1992 májusában a prágai csúcsértekezleten négy elemet sorolt fel, amely összeköt(ött) bennünket: a történelmi múlt, a földrajzi kapcsolat, amely egyben a gazdasági együttműködés alapja, a feltétlenül szükséges csatlakozás az euroatlanti biztonsági rendszerhez és a közös várakozás az Európai Közösségek „fogorvosi előszobájában” (Sáringer 2018:25–28.o.). Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) úgy fogalmazott, hogy a „rendszerváltozás után a visegrádi országokban a geopolitikai azonosságok folytán, ill. a történelmi örökség következtében sok azonos kihívás és érdek jelentkezett, amelyek azonban nem voltak azonosak Ausztriáéval. Ez elkülönítette az egyébként hagyományos kapcsolatrendszer résztvevőit bizonyos fokig egymástól. Hiszen Ausztria más pályát járt be a háború utáni időszakban” (lásd Mellékletek).

A visegrádi országok csatlakozásukat követően folytatták együttműködésüket az Európai Unión belül. Emil Brix és Erhard Busek (2019) könyvükben megállapították, hogy Visegrád a térség jelenlegi egyetlen, külpolitikai téren is számottevő együttműködése (71.o.).

Az osztrák szempontra való áttérés előtt elengedhetetlen Visegrád jellemzőinek ismertetése: egy kormányközi együttműködés, amely nem rendelkezik szupranacionális kormányzati elemekkel, intézményekkel, egy rugalmas platform, amely a kooperációt és a koordinációt segíti elő (Garai 2017:89.o.). Az előző alfejezetben leírtam, hogy az együttműködés sikere, az elköteleződés az adott országok kormányaitól és az éppen felmerülő érdekektől függ. Értelmeszerűen ez Visegrád esetében sincsen máshogy, gondoljunk a szlovák, majd a lengyel választások eredményére, Robert Fico és Donald Tusk miniszterelnökök hatására. David Wineroither (2024) szerint a kormányoktól függően Visegrád egyszer jobban, egyszer kevésbé működik, mindeközben azonban rendkívül rugalmas és alkalmazkodó együttműködés (lásd Mellékletek). Paul Luif (2024) azért tartja különösen értékesnek Visegrádot, mert megvalósul benne a hivatalnokok, minisztériumok közötti információcsere (lásd Mellékletek).

Ahogy korábban már említettem, a Visegrádi Együttműködés alapvetően határozza meg az osztrák külpolitika lehetőségeit Közép-Európában. David Wineroither (2023) arról írt, hogy az osztrák próbálkozások messze elmaradtak Visegrádtól (504.o.). Egészen megdöbbentő (bár a fentiek alapján talán mégsem), hogy Raoul F. Kneucker (2023) szerint nem elemezték, mérték fel átfogóan az osztrák érdekeket a visegrádi országokhoz való közeledés kapcsán (111–112.o.).

Emil Brix (2021) állítása összecseng Paul Luif gondolatával: nem sikerült még felismerni az együttműködés lehetőségeit a közeli szomszédokkal (11.o.).

Michael Stellwag (2024) Sebastian Kurz külügyministerségéhez az Európai Unióban megteremtett saját és erős osztrák hang mellett a Közép-Európához fűződő jó és bizalomteljes viszonyt kötötte (lásd Mellékletek). Erhard Busek és Sebastian Schäffer (2017) egy közös tanulmányban nem zárta ki az osztrák csatlakozás lehetőségét a V4-ekhez egy Sebastian Kurz vezette szövetségi kormány alatt, de korlátozotttnak tartotta az osztrák érdekeltséget (23.o.). A visegrádi országok fenntartása az osztrák csatlakozással kapcsolatban szerintük azzal függhetett össze, hogy több taggal sokfélebbé válna az együttműködés, amikor az már egy szilárd tömböt alkot az Európai Unióban (uo.).

Sebastian Kurz kancellársága alatt végül csupán közeledés volt tapasztalható a V4-ekhez, mindkét fél jelezte, hogy nem cél a csatlakozás (Györkös 2021:65.o.). Heinz-Christian Strache alkancellár és a Szabadságpárt elnöke többször beszélt a Visegrádi Csoportba való osztrák belépésről (Wineroither 2023:513.o.). Sebastian Kurz szövetségi kancellár részt vett 2018 júniusában Budapesten, 2020 januárjában pedig Prágában a V4-es országok kormányfőinek csúcstalálkozóján (V4+Ausztria), mindkét alkalommal az osztrák „hídépítő” szerepről beszélt, ill. az egyetértésről a migráció kérdésében, és Prágában felhívta a figyelmet az atomenergia tekintetében felmerülő osztrák fenntartásokra (Österreichische Botschaft Budapest, 2018; Bundeskanzleramt, 2020).

Paul Luif (2024) régóta mellett érvel, hogy Ausztriának részt kellene vennie a Visegrádi Együttműködésben vagy meg kellene szerveznie a Visegrád+-t (lásd Mellékletek). Emil Brix (2021) szintén támogatja az osztrák csatlakozást, úgy gondolja, hogy Visegrádnak olyan további közép-európai országokat is magába kellene foglalnia, mint Ausztria vagy Szlovénia, amelyek további tapasztalatot és erőt kölcsönözhetnének neki, így közösen erősebb befolyással rendelkeznének az Európai Unióban (11.o.).

Érdemes megjegyezni, hogy az Egyesült Királyság kilépése változást hozott az Európai Unió Tanácsának erőviszonyaiban. A minősített többségre tekintettel, amely a tagállamok 55 százalékát és az Európai Unió népességének 65 százalékát jelenti (Európai Unió Tanácsa, 2024b), a visegrádi országok népességének aránya az Európai Unió teljes népességéből 12,41 százalékról 14,24 százalékra nőtt (Kajánek 2022:182–184.o.). Ausztriával együtt ugyanez 16,22 százalék lenne (uo.). Ez azonban még nem elegendő a blokkoló kisebbség létrehozásához (Busek és Schäffer 2017:29.o.). Amennyiben kiszámoljuk a Banzhaf-féle index százalékos

változását (*relative change of voting power in %*) az egyes visegrádi országok esetében (köztük legjelentősebben Lengyelorszáé nőtt, 27,8 százalékkal), majd ezen értékeket összeadjuk, 36,1 százalékot kapunk (Göllner 2018:5–6.o.). Ausztria Banzhaf-féle indexe pedig 3 százalékkal növekedett (uo.).

Az osztrák külpolitikai szakértők többsége és az osztrák média mindeközben óva int a szoros együttműködéstől. Emil Brix és Erhard Busek (2019) ebben a múlt évszázad érvrendszerét látja megelevenedni, szerintük, ha ez már Ausztriában is így zajlik, akkor „igencsak rosszul áll a közös, egységes társadalmú Európa jövőjének ügye” (223.o.). Paul Luif (2024) szerint hihetetlen, hogy Visegrád említésekor azonnal Orbán Viktor személyét kezdik támadni, holott Visegrád ennél sokkal többről szól (lásd Mellékletek).

Sebastian Schäffer (2024) figyelmeztetett, hogy Visegrád mára az európai integráció aláásásának szinonimájává vált (lásd Mellékletek). Michael Stellwag (2024) arról beszélt, hogy az együttműködés a visegrádi országokkal Ausztria valódi érdeke, a kapcsolat és a tisztelet feltétlenül szükséges, mindez azonban a csatlakozás szándéka nélkül (lásd Mellékletek). Ausztria számára nem kívánatos Lengyelország dominanciája, és nem érdeke olyan „bajkeverők” társaságába kerülni, akik könnyen válnak valaminek az ellenzőjévé anélkül, hogy megoldási javaslatokkal állnának elő. Slavkov lehetőségei kapcsán kifejtette, hogy Prága inkább Bécs, Brüsszel, de méginkább Berlin felé tekint, és a „megoldás, nem pedig a probléma része” szeretne lenni (uo.).

Emil Brix (2021) szerint a politika nehezen kezeli az ambivalens helyzeteket: Ausztriának azzal a kettősséggel kell megbirkóznia, hogy egyrészt egyértelműen kiálljon a jogállamiság megsértése ellen, másrészt szem előtt tartsa azt a politikai szerepét, amelyre központi fekvéséből fakadóan hivatott (10–11.o.).

II.3.5. Az osztrák „hídépítés”, avagy az „összedőlt híd”

A felütés a következő: „Senki nem akar a hídon élni!” – jelentette ki Thomas Klestil, az osztrák külügyminisztérium főtitkára 1989 márciusában éppen Horn Gyula magyar külügyi államtitkárnak, miközben arról beszélt, hogy az osztrák „hídszerep” (*Brückenfunktion*) elvesztette geopolitikai alapját, és Ausztria csak akkor léphet fel közvetítőként (*Vermittler*) a továbbiakban, ha az európai integráció része lesz (Kiss J. 2013:108.o.). Az osztrák „hídszerep” a semlegességgel karöltve egy olyan „élő” fogalommá vált, amelyre előszeretettel hivatkoznak a külpolitikában, s amely az osztrák tudatba ágyazódott. De vajon él-e még valóban az osztrák „hídszerep”?

Mindenekelőtt célszerű kiemelni, hogy az osztrák külpolitika a Bruno Kreisky nevéhez fűződő aktív semlegességgel valóban betöltött egyfajta közvetítő szerepet a hidegháborúban: említhetem akár az izraeli–palesztin kérdést (Luif, 2024; Stellwag, 2024), akár a közép-európai országokkal folytatott kétoldalú kapcsolatokat (Kiss J. 2013:103.o.). Sebastian Schäffer (2024) szerint a hidegháborúban betöltött közvetítő szerep Ausztriát méginkább afelé mozdította, hogy önmagát közép-európai országgént határozza meg (lásd Mellékletek). Wolfgang Baumann és Gunther Hauser (2002) Anton Pelinka politológus gondolataira hivatkozva megjegyezte, az osztrák „hídszerep” nem is a semlegesség, hanem a kiemelkedő külpolitikai személyiségek miatt volt lehetséges (370.o.).

A kérdéshez visszatérve: interjúalanyaim szerint az osztrák „hídépítés” mára elvesztette valóságalapját (Luif, 2024; Stellwag, 2024; Wineroither, 2024). Michael Stellwag (2024) különbséget tett a közvetítő (*Vermittler*) és a vendéglátó (*Gastgeber*) szerep között (lásd Mellékletek). Ausztria egy hiteles vendéglátó, Bécs a nemzetközi diplomácia színhelye (gondoljunk az ENSZ központjára, az EBESZ és az OPEC székhelyére, az iráni atomalku megszületésére), amelyre méltán lehet büszke. Arra azonban már nem képes, hogy közvetítőként lépjen fel, és nem is tekintenek rá így. Michael Stellwag felidézte Karin Kneissl külügyminiszter asszony kísérletét arra, hogy a szíriai tárgyalásokat Bécsbe hozza, ill. Karl Nehammer néppárti kancellár látogatását az ukrajnai háború kitörése után Kijevbe és Moszkvába (uo.). Az osztrák külpolitika tehát bizonyos fokig szeretné betölteni a „hídépítő” szerepet. Milyen lenne, ha Ausztria e törekvését az Európai Unióban próbálná megvalósítani?

Ezen a ponton értelmet nyer, hogy miért szükséges kitérni az osztrák „hídépítésre” e alfejezetben. Az „Osztrák külpolitika kézikönyvének” utolsó, összefoglaló részében a szerkesztők azt javasolják, hogy kutatást kellene folytatni arról, hogy az osztrák közvetítő szerep erősíthető-e, és ha igen, hogyan az Európai Unión belül Visegrád, Szlovénia és a többi tagállam között (Senn, Eder és Kornprobst 2023b:786.o.). Paul Luif (2024) szerint Ausztria meghatározó feladata lenne a Visegrád (Magyarország) és Brüsszel közötti közvetítés, amelyet láthatóan nem tesz meg (lásd Mellékletek). Michael Stellwag (2024) egy példát hozott fel arra, hogy Ausztriát kívülről sem tartják alkalmasnak e szerepre: a magyar kormány és az Európai Bizottság között Luc Frieden luxemburgi miniszterelnököt kérték fel a közvetítésre, nem pedig az osztrák kancellárt (lásd Mellékletek). Az, hogy egy osztrák politikus általában jobban megérti a magyar érzékenységet, mint mások, nem nevezhető rögtön „hídépítésnek” (uo.).

Emil Brix (2021) szerint a „hídszerep” betöltése az Európai Unión belül hordoz magában kockázatot (11.o.). Ausztria kitett a nyugat-európai médiának és politikusoknak. Közben

azonban szomszédjaira, mint „nem kívánt gyermekekre” tekintenek az Európai Unióban. Emil Brix a történelmi múltból, a kulturális közelségből és a földrajzi elhelyezkedésből fakadóan abban látja Ausztria feladatát, hogy kiálljon ezen tagállamok háttérbe szorítása, a „Kelet-Európa-narratíva” ellen, s ezáltal azellen, hogy ebben az egész „Európa-projekt” sérüljön (uo.).

Paul Luif (2024) saját tapasztalataira hivatkozva elmondta, hogy az Európai Unió nem érti meg Közép-Európát, ahol a nemzeti identitásról, a határokról és a saját nyelv megőrzéséről van szó (lásd Mellékletek). Emil Brix és Erhard Busek (2019) ugyanerről írtak könyvükben (28–29.o.). Michael Stellwag (2024) is megemlítette, hogy egészen másfajta gondolkozásmód jellemzi az alapító és a közép-európai tagállamokat (lásd Mellékletek).

Sebastian Schäffer (2024) kitért arra, hogy a nyugat-európai tagállamok Közép-Európa egyenrangúságát figyelmen kívül hagyják az Európai Unióban: az európai uniós szintű vezető tisztségek, az intézmények és ügynökségek elhelyezkedése tekintetében egyértelmű a túlsúlyuk (lásd Mellékletek). Sebastian Schäffer szerint a nagyobb kiegyensúlyozottság megteremtése szükséges (uo.). Emil Brix (2021) véleménye, hogy Ausztriának rá kellene mutatni ezen egyenlőtlenségekre (11.o.).

Ausztria tapasztalata, tudása révén talán alkalmas is lenne minderre, egyértelmű azonban az akarat hiánya. A „hídépítés” természetesen gyönyörű kép, és továbbra is kedvelt lesz az osztrák külpolitika „fogalomtárában”. A gyakorlatban ez bizonyos mértékig a Nyugat-Balkán, a bővítéspolitika támogatásában mutatkozhat meg. Ausztria elkötelezett a nyugat-balkáni országok integrációba vezető útjának segítésében. Magyarország társra lelhet ebben, különösen most, a magyar elnökség kapcsán az Európai Unió Tanácsában. Emil Brix és Erhard Busek (2019) szerint Ausztria csatlakozása Visegrádhoz erősíthetné a „hídszerepet” a nyugat-balkáni országok felé (71.o.).

Az alfejezetet Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszony (2024) gondolataival zárom az osztrák „hídszerep” kapcsán, aki Ausztria rendkívüli tehetségét és tudását emelte ki a párbeszédre, ill. a nagyfokú érdekazonosságot: „számunkra Közép-Európában mindig az volt a jó, ha a Kelet és Nyugat között békés kapcsolat volt, ha építkezés zajlott, nem pedig rombolás. Nem minden erő a világban érdekelt ebben ugyanígy. Van egy közép-európai józanság, törekvés és szándék, hogy amennyire csak lehet, keressük meg a módjait annak, hogy hogyan lehet ezt a fajta párbeszédet, ezt a fajta hidat üzemeltetni” (lásd Mellékletek). Mindez összecseng Magyarország érdekeivel: „Ez egy olyan híd, amelynek van itt [Bécsben] és nálunk egy pillére, és én örülök, ha lesznek még továbbiak, és ez tényleg épülni tud” (uo.).

II.3.6. Záró gondolatok az osztrák Közép-Európa-politikáról

A korábban már részletesen ismertetett osztrák külpolitika alapvető vonása a folytonosság és a beható változásoktól való távolságtartás. Mindez az osztrák Közép-Európa-politikában is tapasztalható. Elmondható, hogy például Emil Brix és Paul Luif álláspontja, felfogása messze nem általános Ausztriában. Erhard Busek (2015) megállapította, hogy Ausztriában nincsen előremutató vita Közép-Európát illetően (410.o.). Szerinte emögött többek között az az elterjedt elképzelés áll, hogy Ausztria a „Boldogok Szigete” (*die Insel der Seligen*), amely független szomszédjaitól. Közép-Európa sorsa azonban kétségkívül Ausztria sorsa is (uo.).

Erhard Busek egy tágabb Közép-Európában gondolkozott. Az általa 70 éve alapított Duna-régió és Közép-Európa Intézet jelenlegi igazgatója, Sebastian Schäffer (2024) elmondta, hogy feladatuk mindig is a határok meghaladása, a határokon átvívelő együttműködés segítése volt, amely kiterjed az egész Duna régióra (lásd Mellékletek). Erhard Busek a Dunára az európai integráció második folyójaként tekintett, amely mentén az kiteljesedhet (uo.). Támogatta az Európai Unió Duna régióra vonatkozó stratégiáját, kiemelte, hogy a Duna nem elválaszt, hanem összeköt (Busek 2015:409.o.).

Az Európai Unió Duna régióra vonatkozó stratégiája (*European Union Strategy for the Danube Region, USDR*) a négy uniós makroregionális stratégia egyike, amelyet többek között Ausztria kezdeményezett, és az Európai Bizottság és a Duna régió országai, érdekelt felei dolgoztak ki együtt 2010-ben (EUR-Lex, 2021). Célul tűzte ki, hogy „az egész Duna régióban szinergiákat hozzon létre, valamint összehangolja a meglévő szakpolitikákat és kezdeményezéseket” (uo.). Andrea Nasi (2022) szerint az, hogy a Duna-menti európai uniós tagállamok mellett Szerbia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Moldova és Ukrajnában egyes régiók is az USDR részét képezik, segíthet az európai integrációhoz való közeledésben (242–243.o.).

Zárásként Bruno Kreisky mondását elevenítem fel, amely szerint a sikeres külpolitika a tapasztalat és a vízió keveréke (Brix 2015:395.o.). Emil Brix szerint Ausztria minden bizonnyal megállja majd helyét, ha aggyal Brüsszelben, szívvel pedig Közép-Európában tud lenni, és közben megőrzi saját identitását, tesz a demokrácia és a jogállamiság védelméért és a „párbeszéd helyszíne” marad (uo.).

III. Konklúzió

A dolgozatban két kutatási kérdésre kerestem a választ. A továbbiakban az eredményeket ismertetem.

1. Mi jellemzi az osztrák külpolitikát az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tekintetében (2010–2024)?

Az osztrák külpolitikát mindenekelőtt két vonás; a folytonosság és az Osztrák Néppárt meghatározó szerepe jellemzi. A folytonosság egyrészt abban mutatkozik meg, hogy a külpolitika alakítása hagyományosan a Néppárt köréhez köthető, másrészt a tartalomban, gyakorlatban és a „fogalomtárban” (lásd „hídszerep”).

A Néppárt 1987 óta kormánypárt, az osztrák külügyminiszter egy kivételtől eltekintve soraiból került ki. Az európai uniós ügyeket a Kancellári Hivatalhoz rendelte, magánál tartotta. A Néppárt ott található az osztrák külpolitikában: úgy a Közép-Európa-politikában 1989 után (a bizonyos fokú elfordulásban, a visszafogottságban és óvatosságban), a 2000-es évek keresésében, mint ahogy az osztrák gazdasági érdekérvényesítésben a kétoldalú kapcsolatok és Közép-Európa vonatkozásában. Az e területen kiemelkedő szerepet játszó Gazdasági Kamara is hagyományosan a Néppárthoz közeli. Igen szerteágazó és meghatározó gazdasági szálak húzódnak meg a háttérben. A kétoldalú kapcsolatokban mindez szépen kirajzolódott. Magyarország érdeke hosszú távon kétségkívül a bizalomépítés a Néppárttal.

A folytonosság összefonódik a távolságtartással az átfogó, mélyreható változásoktól, amely lényegében azt jelenti, hogy az osztrák külpolitika egy bizonyos, megszokott mederben mozog, amelytől nem tér el. A hajlandóság a hosszú távú közép-európai együttműködésre csekély ebben a megvilágításban.

Közép-Európa az osztrák külpolitika „elhalasztott lehetősége” a szoros politikai együttműködés tekintetében. Ausztria a „kritikus fordulópontokban” nem Közép-Európa felé fordult. Az osztrák Közép-Európa-politikát áttekintve megállapítható, hogy az együttműködés gondolata akkor merült fel, amikor az osztrák külpolitika előre nem látott változás (az 1989-es év) vagy kihívás (2000-es év) elé nézett. Ekkor azonban vagy nem találkozott a kellő politikai akarattal, vagy megkésett a felismerés, nem volt megfelelő a megvalósítás (lásd Regionális Partnerség).

A jelenlegi osztrák külpolitika a legfelsőbb szinten, eseti jelleggel megvalósuló együttműködést támogatja. A néppárti külpolitika irányelve a következő: „különböző partnerek különböző témákra”. Ebben a szellemiségben született meg a „Central 5” (Ausztria, Magyarország,

Csehország, Szlovákia és Szlovénia) és a Slavkovi Hármak (Ausztria, Csehország és Szlovákia). Ezen formátumok természetesen számos előnyt és értéket rejtnek magukban, az osztrák külpolitikát azonban a minisztériumi hivatalnokok közötti információcsere és az átgondolt, hosszabb távú, témákon átívelő elköteleződés, tehát a mélyebb együttműködés hiánya írja le.

Az osztrák külpolitika alábbi álláspontjai szintén befolyásolják mind az osztrák–magyar, mind pedig a többi közép-európai országgal ápoltság kapcsolatokat: a nukleáris energia helyett a megújuló energia melletti elköteleződés, az illegális migráció elleni fellépés, a szigorú határvédelem és az elhivatottság a nyugat-balkáni bővítési folyamat előmozdításában. Utóbbiban megmutatkozhat az osztrák „hídszerep”, amelyhez hozzájárulhat Magyarország és Közép-Európa is.

A kétoldalú kapcsolatok tekintetében a budapesti nagykövet személye igen sokatmondó, kifejező az osztrák külpolitika szempontjából: figyelemre méltó pályát befutó, kiemelkedő hozzáértésű diplomaták. Magyarország és a többi közép-európai ország vonatkozásában az osztrák diplomáciát a hagyományos feladatok túlsúlya és az osztrák gazdasági érdekek, vállalatok erőteljes támogatása határozza meg.

Közép-Európát illetően az osztrák közép- és kisvállalatoknak előnyt jelent a földrajzi közelség és a történelmi múltból fakadó, részben hasonló gondolkozásmód, felfogás. Rendkívül fontos az osztrák külpolitika kimagasló teljesítménye a gazdasági érdekérvényesítésben, az osztrák gazdaság és vállalatok támogatásában. Gondoljunk a Gazdasági Kamara Külgazdaság Központjaira vagy az osztrák külügyminisztérium kiemelt szolgáltatására a vállalatok számára, amely még hatékonyabb támogatást ígér olyan helyzetekben is, amikor diplomáciai vagy politikai beavatkozás szükséges.

A kétoldalú kapcsolatok és Közép-Európa kapcsán tehát az osztrák külpolitika ezen jellemzőit érdemes szem előtt tartani.

2. Miért lenne fontos a közép-európai együttműködés az osztrák érdekérvényesítés szempontjából az Európai Unióban?

Az osztrák kis tagállamiság tükrében a szövetségkötési képesség rendkívüli jelentőséggel bír az Európai Unióban. A regionális szintű összehangolás segítségével a kis tagállamok növelhetik tárgyalási befolyásukat és hatékonyabban alakíthatják az európai uniós politikákat. A kis tagállamok együttműködése, a közös érdekérvényesítés igen meghatározó. Minderre kiváló példa a Benelux-államok, az északi tagállamok és a Visegrádi Négyek együttműködése.

Az Európai Unióban bizonyos fokú osztrák politikai elszigeteltség figyelhető meg egy szoros együttműködési felet illetően. Az European Council on Foreign Relations „EU Coalition Explorer” c. kiadványa alapján a tekintetben, hogy mely tagállamok fordulnának egymáshoz európai politikai kérdésekben, Magyarország, Csehország és Szlovákia, tehát a közép-európai, visegrádi országok részéről tapasztalható kölcsönösség Ausztria felé. A múltból eredő osztrák tapasztalat, önmeghatározás és gazdasági érdek mind Közép-Európához közelíti az országot.

Az együttműködés a közép-európai országokkal gyümölcsöző lenne Ausztria számára egyrészt az információszerzés, másrészt a társ szempontjából a döntéshozatalban. Egy kis tagállam, tehát Ausztria is a karcsúbb minisztériumi bürokráciából és a hivatalnokok nagyobb leterheltségéből fakadóan hátrányba szorul az információgyűjtésben. A lényeges információcsere pedig a minisztériumok hivatalnokai között valósul meg, példaként a Visegrádi Négyeket említem. Az együttműködési fél jelentősége jól látható az Európai Unió Tanácsának munkacsoportjaiban kötetett „csomagalkuk” kapcsán. Paul Luif szemlélete alapján a hosszú távú együttműködés nem mindenben az azonos álláspontból, hanem egy finomra hangolt, hosszú távú támogatásról szól, amely során a felek kölcsönösen figyelembe veszik egymás érdekeit, és – ahol nincsen ellenérdekeltség – viszonzásképpen segítik egymást. Az osztrák külpolitika irányelve, a „különböző partnerek különböző témákra” ellentétesen hat e tekintetben.

Ausztria lehetőségei a Visegrádi Együttműködés mellett meglehetősen korlátozottak Közép-Európában. Árulkodó, hogy az osztrák érdekeket a visegrádi országokhoz való közeledés kapcsán nem mérték fel mélyen és átfogóan. Az osztrák csatlakozás gondolatával csupán néhány, azonban igen kimagasló szaktekintély foglalkozott: Emil Brix, a Bécsi Diplomáciai Akadémia vezetője és Paul Luif, az Európai Unió és a kisállamok külpolitikájának szakértője. Meglátásom szerint a közeledés két szál mentén fut: egyfelől az osztrák érdekérvényesítés (kézzelfogható megközelítés), másfelől a történelmi tapasztalat, tudás és a közép-európaiságból fakadó osztrák hivatástudat (elvontabb megközelítés) mentén. Bár az osztrák fél jelenleg láthatóan nem mozdul efelé, Magyarország számára fontos az osztrák szempont megértése és kutatása Közép-Európa kapcsán.

Irodalomjegyzék

Elsődleges források

Brix, E. (2021) Interview mit Emil Brix. In: Cede, F. és Prosl, Ch. (szerk.) *Diplomaten im Dialog. Zeitzeugnis einer Generation*. Bécs, Jan Sramek Verlag. 3–13. oldal

Lehne, S. (2021) Interview mit Stefan Lehne. In: Cede, F. és Prosl, Ch. (szerk.) *Diplomaten im Dialog. Zeitzeugnis einer Generation*. Bécs, Jan Sramek Verlag. 107–118. oldal

Luif, P. (2024) Interview mit Dr. Paul Luif. In: Szerző. *Az osztrák külpolitika az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében. In der Nachbarschaft der Insel der Seligen*. (lásd Mellékletek c. fejezet)

Österreichische Mediathek. (2004) *Herbert Grubmayr über die Verhandlungen zum Staatsvertrag in Moskau im April 1955*. Elérhető: <https://www.mediathek.at/katalogsuche/suche/detail/?pool=BWEB&uid=12FE6148-23F-00257-00000AD8-12FD8E35&cHash=200abbb023c47cb8099dd6989bd9af03> (Letöltés: 2024. április 8.)

Parlament Österreich. (2011) 7008/AB XXIV. GP – Anfragebeantwortung. Elérhető: https://www.parlament.gv.at/dokument/XXIV/AB/7008/imfname_206154.pdf (Letöltés: 2024. április 8.)

Sattler, J. (2021) Interview mit Johann Sattler. In: Cede, F. és Prosl, Ch. (szerk.) *Diplomaten im Dialog. Zeitzeugnis einer Generation*. Bécs, Jan Sramek Verlag. 251–266. oldal

Schäffer, S. (2024) Interview mit Mag. Sebastian Schäffer. In: Szerző. *Az osztrák külpolitika az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében. In der Nachbarschaft der Insel der Seligen*. (lásd Mellékletek c. fejezet)

Stellwag, M. (2024) Interview mit Michael Stellwag. In: Szerző. *Az osztrák külpolitika az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében. In der Nachbarschaft der Insel der Seligen*. (lásd Mellékletek c. fejezet)

Szalay-Bobrovniczky V. (2021) *Csatatér Bécs. Nagyköveti éveim Ausztriában*. Budapest, Századvég Kiadó.

Szilágyiné B. E. (2024) Interjú Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszonnyal. In: Szerző. *Az osztrák külpolitika az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében. In der Nachbarschaft der Insel der Seligen*. (lásd Mellékletek c. fejezet)

Wineroither, D. M. (2024) Interview mit David M. Wineroither. In: Szerző. *Az osztrák külpolitika az osztrák–magyar kapcsolatok és Közép-Európa tükrében. In der Nachbarschaft der Insel der Seligen*. (lásd Mellékletek c. fejezet)

Másodlagos források

Tudományos források

Baumann, W. és Hauser, G. (2002) *Mitteleuropa – Im geopolitischen Interesse Österreichs*. Graz, Austria Medien Service.

Brix, E. (2015) Mitteleuropa als Herausforderung für die österreichische Außenpolitik. In: Gehler, M., Luif, P. és Vyslonzil, E. (szerk.) *Die Dimension Mitteleuropa in der Europäischen Union. Geschichte und Gegenwart*. Hildesheim, Georg Olms Verlag. 377–395. oldal

Ennsner-Jedenastik, L. (2023) Die politischen Parteien. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 77–94. oldal

Garai N. (2017) A visegrádi négyek külpolitikai viselkedése a migrációs válság során. Kisállamok az európai dzsungelben. In: Garai N., Koncz-Kiss J. és Szalai M. (szerk.) *A kisállamok lehetőségei és kihívásai a 21. században*. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet. 80–115. oldal

Garai N., Koncz-Kiss J. és Szalai M. (2017) A kisállamok lehetőségei és kihívásai a 21. században. In: Garai N., Koncz-Kiss J. és Szalai M. (szerk.) *A kisállamok lehetőségei és kihívásai a 21. században*. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet. 3–57. oldal

Gehler, M. (2013) Vom EU-Beitritt zur EU-Osterweiterung. In: Kreichbaumer, R. és Schausberger, F. (szerk.) *Die umstrittene Wende. Österreich 2000–2006*. Bécs, Böhlau Verlag. 461–550. oldal

Göllner, R. T. (2018) The Visegrád Group – A Rising Star Post-Brexit? Changing Distribution of Power in the European Council. *Open Political Science*. 1 (1), 1–6. Elérhető: <https://doi.org/10.1515/openps-2017-0001> (Letöltés: 2024. április 12.)

- Györkös E. (2021) Az osztrák–magyar kapcsolatok alakulása a Sebastian Kurz vezette kormányzatok idején. *Európai Tükör*. 24 (3), 59–75.
- Heinisch, R. és Konrath, Ch. (2023) Bundespräsident, Bundesregierung und Parlament. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 51–76. oldal
- Kajánek, T. (2022) The power of small EU member states after Brexit: how powerful is the Visegrad Group? *Journal of Liberty and International Affairs*. 8(1), 170–191. Elérhető: <https://doi.org/10.47305/JLIA2281170k> (Letöltés: 2024. április 12.)
- Kardasheva, R. (2013) Package Deals in EU Legislative Politics. *American Journal of Political Science*. 57 (4), 858–874. Elérhető: <https://www.jstor.org/stable/23496661> (Letöltés: 2024. április 12.)
- Kiss J. L. (2003) A birodalomtól az integrált kisállamig. A „német nemzettől” az „osztrák nemzetig” az Európai Unióban. *Külügyi Szemle*. 2 (2), 56–114.
- Kiss J. L. (2013) Politika és percepció: magyar és osztrák (kül)politika az átalakulás éveiben (1988–1991). *Külügyi Szemle*. 12 (2), 102–125.
- Kiss J. L., Königova, L., Luif, P. (2003) Die „Regionale Partnerschaft”: Subregionale Zusammenarbeit in der Mitte Europas. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*. 32 (1), 57–75.
- Kneucker, R. F. (2023) Verwaltungsebenen der österreichischen Außenpolitik. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 95–119. oldal
- Luif, P. (2015) Mitteleuropa und Österreich in der Europäischen Union. In: Gehler, M., Luif, P. és Vyslonzil, E. (szerk.) *Die Dimension Mitteleuropa in der Europäischen Union. Geschichte und Gegenwart*. Hildesheim, Georg Olms Verlag. 279–315. oldal
- Pallaver, G. (2023) Die Außenpolitik gegenüber Italien. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 481–499. oldal
- Panke, D. (2010) Small States in the European Union Structural Disadvantages in EU Policy-Making and Counter-strategies. *Journal of European Public Policy*. 17 (6), 799–817. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/13501763.2010.486980> (Letöltés: 2024. április 10.)
- Pospisil, J. és Khittel, S. R. F. (2008) Sicherheitspolitische Entwicklungszusammenarbeit von Kleinstaaten. Eine Vergleichende Analyse der Praxis von Österreich, der Schweiz, Schweden und den Niederlanden anhand von ausgewählten Fallbeispielen. *Österreichische Forschungsförderung für Internationale Entwicklung (ÖFSE)*. 37, 1–169. Elérhető: <https://hdl.handle.net/10419/268119> (Letöltés: 2024. április 12.)
- Sáringer J. (2018) Visegrád újjászületése az államszocializmus bukása után. In: Balaskó A. (szerk.) *A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei*. Budapest, Külügyi és Közgazdasági Intézet. 21–33. oldal
- Sashalmi Á. (2020) A Közép-Európai Kezdeményezés, mint az EU-s integrációt segítő regionális együttműködés. *Geopolitikai Szemle*. 2 (5), 93–104.
- Senn, M., Eder, F. és Kornprobst, M. (2023a) Die Außenpolitik Österreichs in der Zweiten Republik: Hinführung und analytischer Zugang. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 1–20. oldal
- Senn, M., Eder, F. és Kornprobst, M. (2023b) Die Außenpolitik Österreichs in der Zweiten Republik: Befunde und Empfehlungen. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 777–791. oldal
- Sonnleitner, S. (2015) *Austrian Bilateral Diplomacy in the Context of EU Membership Case Study on the Austrian Ministry of Foreign Affairs*. Pozsony, EUFORPOL Working Paper 7.
- Sonnleitner, S. (2018) *Bilateral Diplomacy and EU Membership. Case Study on Austria*. Baden-Baden, Nomos Verlag.
- Sonnleitner, S. (2023) Der österreichische Auswärtige Dienst. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 143–162. oldal
- Soós K. (2011) 1956-os magyar menekültek a statisztikai adatok tükrében. In: Németh I. (szerk.) *Az osztrák út. Ausztria a 20. században*. Eger, Líceum Kiadó. 313–317. oldal

Stadler, A. (2023) Auslandskulturpolitik. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 269–284. oldal

Szakálné Szabó Z. (2021) Harminc éve a közös úton – a Visegrádi Négyek együttműködésének politikai fejlődési íve a kezdetektől napjainkig. *Külügyi Műhely*. 3 (2), 138–156.

Szalai M. (2014) A kisállamok külpolitikai elemzésének módszertani alapjai. *Külügyi Szemle*. 13 (2), 143–168.

Thorhallsson, B. és Eggertsdóttir, A. M. (2020) Small States in the UN Security Council: Austria's Quest to Maintain Status. *The Hague Journal of Diplomacy*. 16 (1), 53–81. Elérhető: <https://doi.org/10.1163/1871191X-BJA10017> (Letöltés: 2024. április 13.)

Thorhallsson, B. és Steinsson, S. (2017) *Small State Foreign Policy*. Oxford, Oxford University Press. Elérhető: <https://uni.hi.is/baldurt/files/2018/09/Small-State-Foreign-Policy-5404.pdf> (Letöltés: 2024. április 13.)

Wineroither, D. M. (2023) Die Außenpolitik gegenüber den Staaten Mitteleuropas. In: Senn, M., Eder F., Kornprobst, M. (szerk.) *Handbuch Außenpolitik Österreichs*. Bécs, Springer VS. 499–522. oldal

Szakmai források

AußenwirtschaftsCenter Ungarn. (2023) *Wirtschaftsbericht Ungarn*. Elérhető: <https://www.wko.at/oe/aussenwirtschaft/ungarn-wirtschaftsbericht.pdf> (Letöltés: 2024. április 8.)

BMEIA. (2010) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2010*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussen-und_Europapolitischer_Bericht_2010_2.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2011) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2011*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussen-und_Europapolitischer_Bericht_2011.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2012b) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2012*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussen_und_Europapolitischer_Bericht_2012.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2014) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2014*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussen_und_Europapolitischer_Bericht_2014.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2015) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2015*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussen_und_Europapolitischer_Bericht_2015.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2017) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2017*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussenpolitische_Bericht_DE_2016-2017.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2018a) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2018*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/AEPB_DE_2018.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2019) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2019*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussen-und_Europapolitischer_Bericht_2019.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2021a) *Außen- und Europapolitischer Bericht 2021*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Publikationen/AEPB/Aussen-und_Europapolitischer_Bericht_2021.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

Brix, E. és Busek, E. (2019) *Közép-Európa újragondolása. Miért Közép-Európában dől el Európa jövője?* Kőszeg/Szombathely, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete/Savaria University Press.

Busek, E. (2015) Mitteleuropa. In: Gehler, M., Luif, P. és Vyslonzil, E. (szerk.) *Die Dimension Mitteleuropa in der Europäischen Union. Geschichte und Gegenwart*. Hildesheim, Georg Olms Verlag. 397–411. oldal

Busek, E. és Schäffer, S. (2017) Austria and the Visegrad Four after the National Council Election. *Foreign Policy Review*. 10, 19–30.

ECFR. (2018) *EU Coalition Explorer. Results of the EU28 Survey 2018 on coalition building in the European Union*. Elérhető: https://ecfr.eu/archive/page/ECFR269_EU_COALITION_EXPLORER_2018_V1.10.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

Európai Unió Tanácsa Főtitkárság. (2022) *Megjegyzések a Tanács eljárási szabályzatához*. Elérhető: https://www.consilium.europa.eu/media/63475/20213371_pdf_qc0221838hun_002.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

Fassmann, H. és Musil, E. (2016) Aktive Migrationspolitik braucht Verbündete – warum der Donauraum für Österreich so wichtig ist und warum wir mit den Nachbarn freundlicher umgehen sollten. *IDM Policy Paper Series*. 1 (1), 1–5.

Hämmerle, W. (2023) Lehrjahr eines Lernenden. In: Kohl, A., Karner, S., Sobotka, W., Rausch, B. és Ofner, G. (szerk.) *Österreichisches Jahrbuch für Politik 2022*. Bécs, Böhlau Verlag. 67–76. oldal

Luif, P. (2023) Österreich ohne enge Zusammenarbeitspartner in der EU. Neutralität als Hindernis? In: Kohl, A., Karner, S., Sobotka, W., Rausch, B. és Ofner, G. (szerk.) *Österreichisches Jahrbuch für Politik 2022*. Bécs, Böhlau Verlag. 341–352. oldal

Melchior, J. (2019) Selektiver Euroskeptizismus: Die EU-Politik der Regierung von ÖVP und FPÖ seit 2017. In: Tálos, E. (szerk.) *Die Schwarz-Blaue Wende in Österreich. Eine Bilanz*. Bécs, LIT Verlag. 387–412. oldal

Nasi, A. (2022) *300 Jahre österreichische Außenpolitik: Europäisch und international*. Bécs, Ibra Verlag.

Rausch, B. (2023) Über die Rolle des Staates in der Krise. In: Kohl, A., Karner, S., Sobotka, W., Rausch, B. és Ofner, G. (szerk.) *Österreichisches Jahrbuch für Politik 2022*. Bécs, Böhlau Verlag. 31–42. oldal

Ronzheimer, P. (2018) *Sebastian Kurz: Die Biografie*. Freiburg im Breisgau, Herder Verlag.

Szalay-Bobrovniczky V. (2013) Gondolatok a magyar–osztrák kapcsolatokról. *Külügyi Szemle*. 12 (2), 9–22.

Unterberger, A. (2023) Volkspartei: Pech, Vernichtungskrieg oder Selbstzerstörung. In: Kohl, A., Karner, S., Sobotka, W., Rausch, B. és Ofner, G. (szerk.) *Österreichisches Jahrbuch für Politik 2022*. Bécs, Böhlau Verlag. 53–65. oldal

WKO. (2024a) *Österreichische Exportwirtschaft 2024/2025. Österreichs Außenhandel und Direktinvestitionen. Zukunftstrends und Innovation*. Elérhető: <https://www.wko.at/oe/aussenwirtschaft/exportwirtschaft.pdf> (Letöltés: 2024. április 8.)

Egyéb források

APA. (2024) *APA-Wahlrend*. Elérhető: <https://apa.at/produkt/apa-wahlrend/> (Letöltés: 2024. április 8.)

BMEIA. (2012a) *Mitteuropa*. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20120204170114/http://www.bmeia.gv.at/aussenministerium/aussenpolitik/europa/nachbarschaftspolitik/mitteleuropa.html> (Letöltés: 2024. április 13.)

BMEIA. (2013) *Mitteuropa*. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20130116154137/http://www.bmeia.gv.at/aussenministerium/aussenpolitik/europa/nachbarschaftspolitik/mitteleuropa.html> (Letöltés: 2024. április 13.)

BMEIA. (2018b) *Österreichs Vorsitz im Rat der Europäischen Union, 2. Halbjahr 2018*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/themen/europapolitik/eu-ratsvorsitz-2018> (Letöltés: 2024. április 8.)

BMEIA. (2021b) *Ferrero-Waldner erläutert Konzept der „Strategische Partnerschaft“*. 22.01.2001. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/ministerium/presse/aktuelles/2001/ferrero-waldner-erlaeutert-konzept-der-strategische-partnerschaft> (Letöltés: 2023. december 11.)

BMEIA. (2021c) *Außenminister Michael Linhart empfängt Amtskollegen der „Central 5“ in Wien*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/ministerium/presse/aktuelles/2021/10/aussenminister-michael-linhart-empfaengt-amtskollegen-der-central-5-in-wien> (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2022) *Außenminister Schallenberg beim Treffen der Central 5 in Tschechien*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/ministerium/presse/aktuelles/2022/04/aussenminister-schallenberg-beim-treffen-der-central-5-in-tschechien> (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2023) *Slavkov: Die Drei-Länder-Gruppe*. Elérhető: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Europa/EUGR/Slavkov_Die_3-Laender-Gruppe.pdf (Letöltés: 2024. március 31.)

BMEIA. (2024a) *Die Außenminister der Republik Österreich*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/ministerium/der-bundesminister/die-aussenminister-der-republik-oesterreich> (Letöltés: 2024. április 8.)

BMEIA. (2024b) *Unternehmensservice*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/themen/aussenwirtschaft/unternehmensservice> (Letöltés: 2024. április 8.)

BMEIA. (2024c) *ReFocus Austria*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/themen/aussenwirtschaft/refocus-austria/> (Letöltés: 2024. április 8.)

BMEIA. (2024d) *Geschäftseinteilung*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/ministerium/geschaefteinteilung/sektion-iii> (Letöltés: 2024. április 8.)

BMEIA. (2024e) *Central 5 Treffen in Laibach: mehr als gutnachbarschaftliche Beziehungen*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/ministerium/presse/aktuelles/2024/03/central-5-treffen-in-laibach-mehr-als-gutnachbarschaftliche-beziehungen> (Letöltés: 2024. március 31.)

Bundeskanzleramt. (2020) *Bundeskanzler Kurz: Österreichs Rolle als Brückenbauer nutzen, um Gräben zu überwinden*. Elérhető: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/bundeskanzleramt/nachrichten-der-bundesregierung/2020/bundeskanzler-kurz-oesterreichs-rolle-als-brueckenbauer-nutzen-um-graeben-zu-ueberwinden.html> (Letöltés: 2024. március 31.)

Bundeskanzleramt. (2023) *Bundeskanzler Nehammer: Zusammenarbeit gegen die Schlepper stetig weiterentwickeln*. Elérhető: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/bundeskanzleramt/nachrichten-der-bundesregierung/2023/07/zusammenarbeit-gegen-die-schlepper-stetig-weiterentwickeln.html> (Letöltés: 2024. április 8.)

Bundeskanzleramt. (2024a) *Regierungen seit 1945*. Elérhető: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/bundeskanzleramt/geschichte/regierungen-seit-1945.html> (Letöltés: 2024. április 8.)

Bundeskanzleramt. (2024b) *Bundesministerin Karoline Edtstadler*. Elérhető: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/bundeskanzleramt/bundesministerin-karoline-edtstadler.html> (Letöltés: 2024. április 8.)

deroesterreichplan.at. (2024) *Der Österreichplan von Bundeskanzler Karl Nehammer*. Elérhető: <https://www.deroesterreichplan.at/> (Letöltés: 2024. április 8.)

EUR-Lex. (2021) *Az Európai Unió Duna régióra vonatkozó stratégiája*. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/european-union-strategy-for-the-danube-region.html> (Letöltés: 2024. március 31.)

Európai Unió Tanácsa. (2024a) *Döntéshozatal a Tanácsban*. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/council-eu/decision-making/> (Letöltés: 2024. március 31.)

Európai Unió Tanácsa. (2024b) *Minősített többség*. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/council-eu/voting-system/qualified-majority/> (Letöltés: 2024. március 31.)

festung-oesterreich.at. (2023) *Festung Österreich*. Elérhető: <https://www.festung-oesterreich.at/> (Letöltés: 2024. április 8.)

fpoe.at. (2024) *Ungarns Außenminister lud FPÖ-Europasprecherin Petra Steger zu Gesprächen nach Budapest ein*. Elérhető: <https://www.fpoe.at/artikel/ungarns-aussenminister-lud-fpoe-europasprecherin-petra-steger-zu-gespraechen-nach-budapest-ein/> (Letöltés: 2024. április 8.)

Greenpeace. (2021) *EU-Beschwerde gegen ungarisches Mega-Bauprojekt*. Elérhető: [https://greenpeace.at/assets/uploads/pdf/presse/Factsheet%20EU-Beschwerde%20Neusiedler%20See%20\(1\).pdf](https://greenpeace.at/assets/uploads/pdf/presse/Factsheet%20EU-Beschwerde%20Neusiedler%20See%20(1).pdf) (Letöltés: 2024. április 8.)

Kurier. (2024) *Hohe Sondersteuern: Spar fordert EU-Verfahren gegen Ungarn*. Elérhető: <https://kurier.at/wirtschaft/spar-orban-cu-steuern-vertragsverletzungsverfahren-reisch/402817600> (Letöltés: 2024. április 11.)

Magyarország Kormánya. (2023) *Tovább kell erősíteni az osztrák-magyar agrárkapcsolatokat*. Elérhető: <https://kormany.hu/hirek/tovabb-kell-erositeni-az-osztrak-magyar-agrarkapcsolatokat> (Letöltés: 2024. április 8.)

Magyarország Kormánya. (2024) *Teljes a közép-európai támogatás a magyar EU-elnökség bővítési politikája mellett*. Elérhető: <https://kormany.hu/hirek/teljes-a-kozep-europai-tamogatas-a-magyar-eu-elnokseg-bovitesi-politikaja-mellett> (Letöltés: 2024. március 31.)

ORF. (2015) *Nach Faymann-Kritik an Ungarn*. Elérhető: <https://news2.orf.at/stories/2296129/> (Letöltés: 2024. április 8.)

ORF. (2020) *Magyar elismerés Ausztria nagykövetének*. Elérhető: <https://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/3063053/> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft Budapest. (2015) *Der Leiter. Lebenslauf Botschafter Dr. Ralph Scheide*. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20150923192903/http://www.bmeia.gv.at/botschaft/budapest/die-botschaft/der-leiter.html> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft Budapest. (2018) *Bundeskanzler Kurz in Budapest*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/oeb-budapest/aktuelles/detail/bundeskanzler-kurz-in-budapest-1> (Letöltés: 2024. március 31.)

Österreichische Botschaft Budapest. (2020) *Die Botschafterin. Lebenslauf Botschafterin Mag.iur. Elisabeth Ellison-Kramer*. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20200821073948/https://www.bmeia.gv.at/oeb-budapest/ueber-uns/die-botschafterin/> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft Budapest. (2023a) *UNESCO Advisory Mission am Neusiedler See*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/oeb-budapest/aktuelles/detail/oesterreichisch-ungarische-advisory-mission> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft Budapest. (2023b) *Besuche*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/oeb-budapest/oesterreich-in-ungarn/besuche> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft Budapest. (2024) *Geschichte*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/oeb-budapest/ueber-uns/geschichte> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft Laibach. (2024) *Die Botschafterin*. Elérhető: <https://www.bmeia.gv.at/oeb-laibach/ueber-uns/die-botschafterin> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft London. (2022) *Der Botschafter. Dr. Michael Zimmermann*. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20220808131813/https://www.bmeia.gv.at/oeb-london/ueber-uns/der-botschafter/> (Letöltés: 2024. április 8.)

Österreichische Botschaft Prag. (2019) *Der Botschafter. Lebenslauf Botschafter Dr. Alexander Grubmayr, LL.M.* Elérhető: <https://web.archive.org/web/20190415200519/https://www.bmeia.gv.at/oeb-prag/ueber-uns/der-botschafter/> (Letöltés: 2024. április 8.)

Parlament Österreich. (2023) *Dr. Wolfgang Waldner*. Elérhető: <https://www.parlament.gv.at/person/65320?selectedtab=BIO> (Letöltés: 2024. április 8.)

Sándor-palota. (2022) *Munkalátogatás Andrzej Duda lengyel köztársasági elnöknel*. Elérhető: <https://www.sandorpalota.hu/hu/munkalatogatas-andrzej-duda-lengyel-koztarsasagi-elnoknel> (Letöltés: 2024. április 8.)

Sándor-palota. (2024) *Dr. Sulyok Tamás: kiemelt fontosságú a párbeszéd elmélyítése Magyarország és Lengyelország között*. Elérhető: <https://www.sandorpalota.hu/hu/dr-sulyok-tamas-kiemelt-fontossagu-parbeszed-elmelyitese-magyarorszag-es-lengyelorszag-kozott> (Letöltés: 2024. április 8.)

Statistik Austria. (2024) *Bevölkerung zu Jahres-/Quartalsanfang*. Elérhető: <https://www.statistik.at/statistiken/bevoelkerung-und-soziales/bevoelkerung/bevoelkerungsstand/bevoelkerung-zu-jahres-/quartalsanfang> (Letöltés: 2024. április 13.)

Szijjártó P. hivatalos Facebook oldala. (2023) *Itt a nagy különbség. Osztrák határhelyzet.* Elérhető: <https://fb.watch/rd2Qd9otAO/> (Letöltés: 2024. április 8.)

WKO. (2024b) *Information & Expertise.* Elérhető: <https://www.wko.at/aussenwirtschaft/information#heading> (Letöltés: 2024. április 8.)

Mellékletek

1. Melléklet: Interjú Szilágyiné Bátorfi Edit nagykövet asszonnyal (Bécs, 2024. február 5.)

1. A hozzánk, Magyarországhoz fűződő viszonyt Ausztriában „különleges” kapcsolatként tartják számon. Ön miben látja a kapcsolat különlegességét?

Ennek van egy természetes íve, az egyik alappillér a földrajzi elhelyezkedés. Szomszédok vagyunk, és a kapcsolat a szomszédokkal, akármilyenek is a körülmények, mindig a legfontosabb. Különösen egy globálisan működő világban a szoros kapcsolat a minél közelebbi szereplőkkel, az azonos földrajzi helyzetből fakadó azonos geopolitikai kihívásokra való felkészülés és megfelelés rendkívül fontos. Ezen túlmenően van egy közös, igencsak hosszú történelmi múltunk, amely során megéltünk egymással mindent. Tényleg mindent. Láttuk egymást barátként, láttuk egymást ellenségként, harcoltunk egymással. Ennek vannak történelmi lenyomatai, de jelen van a legendáriumban, és benne él a népi köztudatban is. Nagyon érdekes itt Ausztriában járva látni azt az esetünkben ritka jelenséget, hogy ennek nyelvi lenyomata is van, hiszen egy sor magyar kifejezés egyszerűen szervesült az ausztriai német nyelvhasználatban. Úgy gondolom tehát, hogy ez a szoros kapcsolat ezen a két pilléren nyugszik főként, de nem lehet attól sem eltekinteni, hogy igen-igen erős gazdasági háló létezik a két ország között, egy nagyon régóta épülő gazdasági együttműködés kereskedelmi és befektetési vonalon. Mindkettő rendkívül fontos. Az osztrák befektetők révén Ausztria volt az első, aki nyitott Kelet felé, még javában a rendszerváltás előtt. Ők voltak az „első fecskék”, bár a nyarat végül is nem ők csinálták. Nagyon meghatározó az osztrák befektetők jelenléte és részesedése a magyar gazdaságban, bizonyos ágazatokban döntő jelentőségű. Ez azt is jelenti, hogy ők magyar családoknak, magyar munkavállalóknak adnak megélhetési kereteket.

Ma már magyar befektetők is működnek Ausztriában különböző ágazatokban, tehát itt is gyakorlatilag jövedelemtermelő szereplőként vannak jelen. Ez egy másik síkja a kapcsolatrendszernek. Az infrastruktúránk összekapcsolódik, mind a két ország tranzitország. Tehát millió olyan dologról tudunk és kell is egymással egyeztetnünk, amit nem feltétlenül teszünk meg mondjuk egy tőlünk ezer kilométerre elhelyezkedő országgal. Az emberi kapcsolatok is nagyon fontosak, és a történelemoktatásban, a nyelvoktatásban megjelenő országgép. A különböző emlékhelyek látogatása és a turizmusban fontos szerephez jut, és része a szoros kötődés fenntartásának. Rengeteg magyar él és dolgozik ma már Ausztriában, ill. nagyon sok osztrák él Magyarországon, így tehát egy nagyon érdekes közös létezésről beszélhetünk, ami egy közös kulturális bázison alapul.

2. Ezt a gondolatot vinném tovább. A két ország kapcsolata mögött tehát emberi kapcsolatok állnak. Meg tudna nevezni olyan kiemelkedő személyeket az osztrák oldalon, akik különösen előmozdítják a két ország közötti együttműködést?

Az igazság az, hogy ebben a folyamatban rengeteg ember vesz részt, de nyilván vannak történelmi személyek is. Idén 35 éves a határnyitás, a páneurópai piknik, Alois Mock fontos tényezője volt ennek az eseménysorozatnak. Úgy gondolom, hogy mindazok a zenészek, képzőművészek, politikusok, akik nyitottak a párbeszédre, akik kíváncsiak Magyarországra Ausztriában, nagyon fontos tevőleges szereplői ennek a kapcsolatrendszernek. Itt nehezen tudnék egy-egy embert kiemelni. Talán Wolfgang Schüsselt azért mégis megemlíteném, mert úgy gondolom, hogy ő egy tágas Közép-Európában gondolkodó politikus, aki most is részt vesz különböző programokon és rendezvényeken, és segít jól formálni a párbeszédet.

3. Említette, hogy nagyon fontos a nyitott hozzáállás. Tapasztalatai alapján hogyan viszonyulnak az osztrák külügyi körökben Magyarországhoz?

Nyilván nem lehet eltekinteni a mainstream média hatásától, amelytől sok ember nem mentes. Azt gondolom, hogy az osztrák külügyminisztérium saját tudásától és tapasztalatától, az emberi kapcsolatoktól vezérelve nyitott a párbeszédre, érdeklődő, képes és kész az odafigyelésre. Az odafigyelés, tehát, hogy meghallom, meghallgatom, amit a másik mond, végiggondolom, és aztán kialakítom az álláspontomat egy nagyon fontos lehetőség és ez itt adott. Ha meg sem hallgatom, és úgy alakítom ki az álláspontomat, az ugyanis csak rossz irányba vezethetne. Ez egy alapvető különbség. Én Ausztriában nagyon sok olyan partnerrel találkozom, akik képesek és készek meghallgatni a magyar álláspontokat, érdekli őket. Érdekes módon aztán kiderül, hogy egy sor kérdésben teljesen azonos az elképzelésünk.

4. Wolfgang Schüsselt kapcsán említette a közép-európai gondolatiságot. Számomra először meglepő volt, hogy Ausztria közép-európai országgént határozza meg önmagát. Miben érzékelhető ez a Magyarországhoz fűződő viszonyában?

Ha az ember elolvassa a „Habsburg birodalom nagystratégiája” c. könyvet, akkor látja azt, hogy ez a birodalom hogyan működött. Bécs utcáin járva, közintézményeiben az ember gyakorlatilag ezt a közép-európai kultúrát annak minden szegmensében megtalálja. Ez a multikulturalitás itt hagyományosan jelen van évszázadok óta. Itt

mindig is egy tarka közösség élt Közép-Európában együtt, hiszen 300 kilométerenként változik a nyelv, de mindegyik egy zsidó-keresztény kultúrára épülő kultúra, és ez egy nagyon erős kötőelem. A Habsburg Birodalom működésében ezt a hatalmas kiterjedésű területet egy nagyon komoly adminisztráció és infrastruktúra üzemeltette, és úgy gondolom, hogy a bécsi adminisztráció jól megismerte ezeket a régiókat. Ez a tudás itt volt, és ebből a tudásból szervezték ennek az óriási régióknak az életét. Az első világháború és az azt követő folyamatok alapvetően átszabták Európa térképét, és ezen belül pedig az államszerveződések elemeit, de ettől a tudás, a nyelvhasználat megmaradt, az újonnan létrehozott határokon jóval átívelő családi kapcsolatok megmaradtak. [...]

A rendszerváltozás után a visegrádi országokban a geopolitikai azonosságok folytán, ill. a történelmi örökség következtében sok azonos kihívás és érdek jelentkezett, amelyek azonban nem voltak azonosak Ausztriáéval. Ez elkülönítette az egyébként hagyományos kapcsolatrendszer résztvevőit bizonyos fókig egymástól. Hiszen Ausztria más pályát járt be a háború utáni időszakban. A rendszerváltozás után, kezdetben sok kezdeményezés indult el a térség egységes megjelenítésére, kezelésére, többek között a Közép-európai Kezdeményezés, amelyben Ausztria akkor komoly témavezető volt. Nemrég kilépett ebből a formátumból. A visegrádi együttműködés '91-ben indult el, amelynek azonban már volt előkészülete '90-ben is. Meggyőződésem szerint kulcsfontosságú volt az egész folyamat visszafordíthatatlanságában, hogy az akkor még három ország összesen 65 millió lakosa egyértelműen kiállt amellett, hogy ki kell lépni a Varsói Szerződésből, és Nyugat felé akarnak orientálódni, visszatérni a nyugati pályára. Ebben ismét egy új nyitási felület keletkezett Ausztria számára a régió valamennyi országa felé, immár differenciáltan. A visegrádi együttműködés fontos szerepet játszott az EU-csatlakozásban, a verseny minden résztvevőt nagyobb teljesítményre sarkalt. Ezt ma nem látjuk a Nyugat-Balkánon már. A Visegrádon belül egy közös munka volt az egész csatlakozási folyamat, az egész tranzíció, ami súlyos gazdasági teherterhelés is volt egyben. Mindebben Ausztria fontos szerepet játszott, végigkísérte ezt a folyamatot, különböző pontokon vett részt benne. Ahogy említettem, az első befektetők között nem csak nálunk, hanem a többi országban is. És ha figyelembe veszem azt, hogy egy befektető, pláne egy kis és közepes vállalat általában 500 kilométeres körzetben gondolkodik, akkor látszik, hogy az osztrák vállalkozók alapvetően Csehország, Szlovákia és Magyarország vonatkozásában voltak aktívak, és aztán mondjuk Dél-Lengyelországban, és ez nagyon hasonlít ahhoz a területhez, ahol történelmi tapasztalatok, rokoni kapcsolatok még a múltból fennmaradtak. Ezt az érdekes fejlődést szerintem érdemes figyelembe venni, amikor Közép-Európáról beszélünk. Itt van egy szerves bázisa az együttműködésnek.

Nézzük most meg a Covid okozta megrázkódtatást, amelyik az első volt a migrációs roham után, amely alapjaiban rendezte át az életünket. Ebből jött létre a C5 nevezetű formátum, ahol Ausztria megint csak komoly szervező erőként lépett fel. Külön létrehozta még előtte a cseh és szlovák partnerekkel az Austerlitz vagy Slavkovi Hármakat. Sokan feltételezik, hogy a V4 ellenében jött létre. Véleményem szerint ennek nincs sok alapja, azt gondolom, hogy ezek az együttműködések egymás mellett adnak hozzáadott értéket, ugyanígy a Weimari Háromszög is. Ezt nevezzük változó geometriájú együttműködésnek, amelyek azért jók, mert kölcsönösen tudják egymást segíteni. Nyilvánvalóan mindenki számára fontos, hogy minél több ilyen keret részese legyen, mert akkor látja az abban folyó mozgásokat, alkalom nyílik a tapasztalatcserére. Természetesen minél többen vannak benne egy ilyen formátumban, annál nehezebb konszenzusra jutni, de ezek konzultatív intézmények. Nem kötelező szavazásokról szólnak, és ez az előnyük is egyben. Tapasztalatom szerint, amikor egy együttműködés intézményesül, az intézmény elkezd a saját létjogosultságát bizonyítani, mégpedig olyan témák felvetésével, amelyek nem segítik a kölcsönös megértést. A kölcsönös megértés nélkül létrehozott kompromisszum egyfajta kényszer lenyomata, ami hosszú távon nem sok jót ígér. Azt gondolom, hogy ezek a regionális együttműködések tehát nagyon fontosak, és a szerepük felértékelődik az elkövetkező időszakban. [...]

6. Az osztrák külpolitika más területeire eveznének. Mit gondol az osztrák külpolitika azon törekvéséről, hogy Ausztria „hídszerepet” töltsön be ismét, vagy ezt a szerepet még jobban megerősítse?

Most egy furcsa állapotban van a világ, tömbökre próbál szakadni. A tömbökben vagy a tömbök között jelentkeznek problémák és sajnos konfliktusok is. Ilyenkor a de-eszkaláció nagyon fontos, amelyhez csak párbeszéddel lehet eljutni. A párbeszéd első lépése az, hogy a másik embert, partnert meghallgatom, ebben Ausztriának hagyományos tehetsége és tudása van. Bécs egy sokoldalú, multilaterális diplomáciai helyszín. Az ENSZ-nek, az EBESZ-nek és más olyan intézménynek van itt a székhelye, amelyek meghatározóak lehetnek a de-eszkalációs folyamat sikerében. Tehát Ausztria eleve ad egy bázist, egy platformot ehhez. Székhelyországgként is nyilván csak tagállamként tud részt venni a folyamatokban, de ezt a szerepét proaktívan tudja megvalósítani. Itt van egy nagy fokú érdekazonosság: számunkra Közép-Európában mindig az volt a jó, ha a Kelet és Nyugat között békés kapcsolat volt, ha építkezés zajlott, nem pedig rombolás. Nem minden erő a világban érdekelt ebben ugyanígy. Van egy közép-európai józanság, törekvés és szándék, hogy amennyire csak lehet, keressük meg a módjait annak, hogy hogyan lehet ezt a fajta párbeszédet, ezt a fajta hidat üzemeltetni. Megint csak nem vezető szerepre törekvést látok ebben, hanem azt, hogy tegyük meg, amit lehet, és szerintem ez egy jó dolog.

7. Ez teljesen összecseng Magyarország érdekével.

Abszolút. Ez egy olyan híd, amelynek van itt és nálunk egy pillére, és én örülök, ha lesznek még továbbiak, és ez tényleg épülni tud.

2. Melléklet: Interview mit Michael Stellwag (Wien, 7. Februar 2024)

Michael Stellwag, MA: Referent und Wissenschaftlicher Mitarbeiter bei der Konrad-Adenauer-Stiftung in Wien, Gemeinderat für Europa, Integration und Kleinregion in Natschbach-Loipersbach, Internationaler Sekretär der Jungen ÖVP.

1. Unsere beiden Länder verbindet eine besondere Beziehung. Was fällt dir dazu ein?

Also sind so unglaublich viele Dinge, die die mir zu Ungarn einfallen, ich würde auf jeden Fall sagen definitiv eine *special relationship* im guten Sinne. Natürlich enorm lange historische Tradition, da könnten viele ältere Interviewpartner viel mehr dazu sagen, aber ich möchte ein bisschen auf die jüngere Generation eingehen. Ich bin aufgewachsen in der Nähe von Wiener Neustadt, das sind Luftlinie 30 km nach Sopron, [...] diese Verbindung zu Ungarn ist einmal auf dieser Ebene natürlich da [...]

Das heißt auf einer wirtschaftlichen, persönlichen Ebene ganz enge Beziehungen, natürlich auch auf der politischen Ebene. Und da vielleicht gleich die Junge ÖVP-Perspektive dazu: die Junge ÖVP ist ja Mitglied der YEPP (*Youth of the European People's Party*), wo sehr lange die Fidelitas auch dabei war. Wir waren immer sehr enge Partner und wir haben uns immer gegenseitig unterstützt. Das Verhältnis wurde dann 2020/21 schwieriger und irgendwann sind sie, als die Mutterpartei ausgetreten ist, aus der YEPP auch ausgetreten. Ja, mit einem Knall, mit Unterstellungen, die eigentlich niemand verdient hat. Aber es gibt viele andere tolle Ungarn, tolle ungarische Partnerorganisationen, mit denen wir bis heute noch Kontakt haben. Es gibt die Christdemokraten, die jetzt wieder öfter kommen als seltener und man darf nicht vergessen auch die Partei der Ungarn in Rumänien (RMDSZ) und die Partei der Vojvodina Ungarn (VMDP) in Serbien und deren Jugendorganisationen sind auch in der YEPP dabei. Da haben wir ein sehr gutes Verhältnis gerade mit den Vertretern der Vojvodina Ungarn. Da habe ich persönlich sehr viel gemacht, weil ich eine Arbeitsgruppe zum Westbalkan und Erweiterungspolitik geleitet habe, und die natürlich sehr viel Interesse haben und sehr betroffen sind, also da haben wir Resolutionen gemeinsam gemacht. Und wir haben heuer zum ersten Mal, seitdem ich mich erinnern kann oder seit langer Zeit zumindest, jemand von den Ungarischen Rumänen an Bord der YEPP gehabt, also im Vorstand, der jetzt die aus dieser Community eben ist und auch da haben wir natürlich unterstützt und so weiter, das heißt, das sind so irgendwie unsere Anknüpfungspunkte als Junge ÖVP auf europäischer Ebene, auf internationaler Ebene, wo wir normale Beziehungen haben, das bedeutet, man trifft sich schon fünf- sechsmal im Jahr. Mit der Fidelitas ist es trotzdem wichtig, auch wenn sie nicht mehr zu YEPP dazu gehören, dass wir Kontakte haben. Es gibt eine kleine Gruppe Fidelitas in Wien, da habe ich mal Kontakt gehabt und es gibt andere Formate, wie z.B. haben wir also Mitteleuropa Forum gemacht. Es gibt von der Konrad-Adenauer-Stiftung in Budapest anlässlich des Paneuropäischen Picknicks immer seine Sommerakademie. [...] Niederösterreich blickt sehr nach Ungarn und sonst findet, glaube ich, aber jeglicher Austausch im Rahmen der Europäischen Union statt auf politischer und wirtschaftlicher Ebene, wobei man vielleicht nicht immer einer Meinung ist, aber als Nachbarn darauf ankommt auf gute Zusammenarbeit.

2. Die Außenminister Österreichs kommen seit Alois Mock alle aus der ÖVP (ausgenommen Karin Kneissl). Kann man behaupten, dass die ÖVP diesen Bereich dominiert?

Ja, die ÖVP ist seit mehreren Jahrzehnten in der Regierung und die ÖVP ist die Europapartei in Österreich. Die Junge ÖVP war die erste Organisation Österreichs, die den Beitritt zur Europäischen Gemeinschaft, dann später zu Europäischen Union gefordert hat, das war 1986 und neun Jahre später kam dann der EU-Beitritt und deshalb ist für uns ein europäisches Denken und Handeln enorm wichtig. Und da ist es naheliegend, dass man Außenministerium, jetzt auch Europa Minister, das sind dann mittlerweile zwei, auch federführend gestalten kann, das heißt, die ÖVP dominiert sicher die österreichische Europapolitik und Außenpolitik.

3. Wird darüber diskutiert in der österreichischen Gesellschaft?

Also es gibt sicher keine große Debatte, aber ich fürchte, Österreich ist ein Land, wo es nicht immer allzu viele große außen- und sicherheitspolitische Debatten gibt. Daher ist das nicht verwunderlich, aber es ist halt so üblich, dass man das schon so lange macht, deshalb gibt es eigentlich gar keine Debatten mehr, weil eine große Kontinuität ist. Natürlich adaptiert man sich neuen Herausforderungen, in der Europäischen Union gibt es mehr Probleme, als wir uns lieb wären, mehr Herausforderungen auf der Welt, als wir bewältigen können. Es gibt schon immer viel Neues, aber die Kontinuität ist immer eben, dass man versucht aus einer Mitte heraus, aus einer mäßigen Position heraus Politik zu formulieren und da hat die ÖVP die maßgebliche Rolle. [...] Es ist jetzt keine Debatte wie in anderen Ländern vielleicht, aufgrund der Vergangenheit sieht man sich oft immer noch auf „einer Insel der Seligen“, das hat der Papst gesagt über Österreich – „eine Insel der Seligen“. [...]

4. Kannst du einige außenpolitische Vorstellungen bzw. Bestrebungen der ÖVP erwähnen?

Ja, 90% unserer Außenpolitik findet natürlich in der EU statt, das heißt ein handlungsfähiges Europa, ein sparsames Europa, ein Europa mit mehr Freiheit nach innen, vielleicht ein bisschen weniger Bürokratie, aber mehr gemeinsames Auftreten und starke Stimme in der Welt sozusagen nach außen. Also Fokus darauf selbst eine starke Stimme in der EU zu sein, das war nicht immer so, es gab einmal die Sage von Angela Merkel über sozialdemokratische österreichische Bundeskanzler: Sie kommen mit keiner Meinung hinein und gehen mit meiner Meinung wieder hinaus. Das ist schon seit Sebastian Kurz anders geworden. Er hat Österreich eine eigene und stärkere Stimme gegeben, auch wenn man eng mit Deutschland wirtschaftspolitisch zusammenhängt. Über die EU

hinaus und als österreichische Besonderheit ist sicher zu nennen, dass uns das Völkerrecht, das System der Vereinten Nationen und überhaupt internationale Organisationen für unsere Außenpolitik enorm wichtig sind. Österreich ist stolz, dass es Standort so viele internationale Organisationen ist, auch wenn manche jetzt nicht so gut funktionieren, wie sie mögen oder wie die OSZE wegen Russland überhaupt nicht funktioniert, aber die Welt möge sich in Wien treffen und Lösungen finden, das ist immer noch ein Selbstbild, was nicht immer ganz stimmt nach außen, aber diese Standardpolitik, dieser Brückenbauer zu sein, das ist ganz wichtig für die Selbstwahrnehmung der Österreicher und auch für die Außenpolitik der ÖVP. [...]

Wenn man Österreich außenpolitisch einordnen will, und das tut auch die ÖVP, kann man sagen, Österreich ist der südlichste Teil wirtschaftlich und finanzpolitisch des Nordens. Das heißt, starke Wirtschaft, keine Schulden machen. Maastricht-Kriterien sind wichtig aus der Perspektive der Frugalen Vier bei den Budgetverhandlungen der EU, eben mit den Niederlanden, Schweden und Dänemark, ein schlankes EU-Budget zu machen, da ist man ganz nordeuropäisch, in gesellschaftspolitischen Wertefragen vielleicht der östlichste Teil des Westens zu sein, so quasi ist man westlich vom Eisernen Vorhang. Man ist aber trotzdem sehr eng und sehr nah an all diesen mitteleuropäischen Ländern dran und dazwischen liegt immer Deutschland. Diese Kontinuität gibt es sicher seit den letzten Jahren.

5. Wie sieht die ÖVP die Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn im Vergleich zu den anderen österreichischen Parteien?

Ich würde da zwei Dinge gleich mal vorweg differenzieren. Das eine ist: Ungarn ist was anderes wie Fidesz, auch wenn Fidesz einen großen Teil der ungarischen Bevölkerung parlamentarisch repräsentiert, aber es ist trotzdem nicht das Gleiche. Dein Beobachtungszeitraum ist von 2010 bis heute, seit dieser Zeit war die ÖVP immer in der Regierung, und die anderen Parteien nicht immer oder in den meisten Fällen nicht. Daher ist die zweite Differenzierung schon auch die, dass die Position einer Regierungspartei anders ist, wie die der anderen Oppositionsparteien. Was meine ich? Für die ÖVP und für Österreich ist die Partnerschaft mit Ungarn enorm wichtig. Für die Oppositionsparteien, vor allem die Grünen und die Neos sind jetzt natürlich sehr stark dabei, Ungarn zu kritisieren alle möglichen Entwicklungen in der politischen Natur, verfassungsrechtlicher, europapolitischer Natur, aber auch wirtschaftlicher Natur. Da ist die ÖVP ein bisschen ruhiger. Es gibt schon sehr viele Medienberichte über das Verhältnis, ja auch gute. Einmal hat die Presse geschrieben: „Nachbarschaftliche Zurückhaltung“. Ja, also, man steht jetzt nicht so da, aber es ist wichtig, dass man eine gute Partnerschaft hat.

Also ich würde sagen, parteipolitisch ist die ÖVP kein Partner mehr der Fidesz. Es ist nicht mehr so, dass wir in den großen Foren und Gremien jetzt befreundet sind. Es ist vor allem eine partnerschaftliche Zusammenarbeit zwischen benachbarten Ländern, also auf der Regierungsebene ist die Kooperation da, natürlich einzelne Abgeordnete haben auch sehr gute Beziehungen zur Fidesz und zu Fidesz-Abgeordneten. Auch wenn ich mich da kritisch äußere, bin ich auch jemand, dem sehr am Herzen liegt, dass man da Kontakte hat, mit denen man spricht. Ich bin noch gelegentlich in Budapest und anderen ungarischen Orten, spreche mit Ungarn. Also, das ist schon wichtig, das zeigt man vielleicht jetzt nicht an der Öffentlichkeit. Aber ich würde diese Differenzierung einfach machen, seit dem Bruch mit der Europäischen Volkspartei und das sind auch viele Dinge passiert, die die ÖVP wirklich schlecht findet, zeigt man sich nicht mehr so als Freund, aber eben als Nachbar. Diese Differenzierung muss die SPÖ nicht machen, da kann man sagen, alles ist schlecht, wenn man eh keine Regierungsverantwortung hat. Der Kickl wiederum möchte das System Orbán kopieren, was viele in der ÖVP schlecht finden, weil man auf der einen Seite mit Orbán zusammenarbeitet, auf der anderen Seite er aber indirekt Kickl unterstützt, der aber der Konkurrenz und der große Gegenspieler von Nehammer ist, also, das ist eine sehr *tricky* Angelegenheit für die ÖVP. Es ist bei mir zum Beispiel so, wir haben eine Zeit lang schon noch Einladungen bekommen zu Veranstaltungen der Fidelitas, die haben wir aber irgendwann nicht mehr wahrgenommen, weil das Vertrauen einfach nicht mehr da ist. Es macht einen Unterschied, ob man auf einer Bühne steht und sich für Medien, Medienberichte vereinnahmen lässt, oder ob man sich im vertrauensvollen Rahmen trifft und über die Dinge spricht, die einen vereint, trennt, austauscht. Weiteres ist für uns ganz wichtig, deshalb auch die Angelegenheit rund um paneuropäisches Picknick, also wir interessieren uns, respektieren, wir wissen auch, dass Geschichte, Identität, Volk und Nation anders wahrgenommen wird als in Österreich. Da, glaube ich, kenne ich mich ein bisschen aus. Nur unterstützt man einfach das Vorgehen gegenüber der Europäischen Union, gegenüber den Partnern absolut gar nicht. Ich will nicht, dass in irgendeiner Zeitung steht: Die Österreicher sehen das auch so wie wir. Das ist die Parteilinie. Aber das heißt nicht, dass man hinter verschlossenen Türen nicht im vertrauensvollen Rahmen trotzdem miteinander spricht, was ich enorm wichtig finde, und das passiert auch. Ich würde sagen, das ist auf jeden Fall ein schmaler Grat, eine Differenzierung, aber wir haben uns nicht ausgesucht, dass diese Entwicklung kommt, wir haben bis zum Schluss die Fidesz verteidigt. Als es darum ging, das Statut der Europäischen Volkspartei zu ändern, war es so, dass Othmar Karas das initiiert hat in seiner Rolle als nicht ÖVPLer, sondern Erster Vizepräsident des Europäischen Parlaments, aber die ÖVP-Delegierten dagegen gestimmt haben. [...]

6. Sebastian Kurz hat seine Zeit maßgeblich mitgeprägt. Wie schätzt du sein Wirken als Außenminister?

Was ist davon übriggeblieben? Ich fürchte nicht sehr viel. Also was war das Kernanliegen von Sebastian Kurz? Außenminister war er von 2013 bis 2017. Zum einen Österreich mehr wieder als eigenen Akteur innerhalb der Europäischen Union zu etablieren, gutes, vertrauensvolles Verhältnis zu Mittel- Osteuropa, das ist sicher gelungen

bis heute, aber auch innenpolitisch das Thema Nummer 1 Migration, Schließung der Westbalkanroute, eine Änderung in der Südpolitik auch. [...] Das ist übriggeblieben, aber sonst würde ich sagen, Kontinuität in der Außenpolitik ist wichtig. Russland damals noch Kooperation möglich. Aber ad hoc ist jetzt bei mir nicht so viel hängen geblieben.

7. Im Außenministerium hat er sehr vieles getan, also vielleicht ein neues Bild wie „Weltweit für Sie da“ und Unternehmensservice.

Außenwirtschaft und die Präsenz Österreichs erhöht seine Rolle als außenwirtschaftlicher Akteur, dass auf jeden Fall, wo es natürlich darum ging, die exportorientierte Wirtschaft zu unterstützen und aber auch natürlich gesamtpolitisch da was zu machen. Und unterm Strich kam natürlich sehr viel Dynamik hinein mit einem jungen Außenminister, mit einem sehr beliebten, engagierten, aktiven Außenminister, den wir auch alle sehr unterstützt und bewundert haben. Also ich glaube, das war prägend, einfach ein Schwung wieder und eine neue Bewegung. Das ist sicher gelungen. Kurz als Außenminister, der ist nicht mehr so viel übrig. Es war vor allem gute Kommunikation. Aber natürlich die AußenwirtschaftsCenter gibt es. Er hat neue Partnerländer identifiziert, das war auch sein Vorteil. Aber ich sehe keine Revolution zumindest oder große Reform. [...]

8. Österreich identifiziert sich als ein mitteleuropäisches Land und wie kommt das zum Vorschein eigentlich?

Zum einen: Wien liegt östlicher als Prag, östlicher als Berlin, östlicher als Zagreb und östlicher als Ljubljana. Das heißt, so wie vorher gesagt habe, irgendwie der östlichste Teil des alten Westens, aber eben auch während des Kalten Krieges hat man immer eine mitteleuropaeigene kulturelle, geographische Region geprägt, man war hinter dem Eisernen Vorhang, also man hat Demokratiebewegungen unterstützt. Erhard Busek war da groß, aber auch Reinhold Lopatka, der Kandidat bei der Europawahl war, hat Geschichten zu erzählen. Natürlich Alois Mock an erster Stelle. Das bedeutet, man hat versucht, viel Know-how, historisches Verständnis und die Sensibilität für das Geschichtsverständnis, die Identität dieser Länder und Völker zu bekommen, zu erhalten, ein ehrliches Interesse daran. Das bedeutet danach, dass man sie unterstützt hat auf ihrem Weg in die Europäische Union. Jetzt ist das mit Balkan und jetzt bedeutet, dass man versucht, ihre Anliegen zu verstehen, die Symboliken, die Gesten zu verstehen. Und in der EU hat versucht die Brücke zu bauen zwischen den sehr maritimen, atlantischen durch ihren Handel auch in allen Belangen liberalen geprägten Benelux-Ländern und EU-Gründungsstaaten und den eher konservativeren *landlocked countrys* mit einer reichen Geschichte in Mitteleuropa, die einfach völlig anders ticken. Und natürlich wirtschaftspolitisch enge Partner, ganz große Investitionssummen und Verpflichtungen der Wirtschaft.

Die Brückenbauerrolle, die wir nur selber glauben, glaubt eh sonst niemand mehr, die stimmt auch nicht mehr, finde ich. Die findet nicht mehr so statt. Auch wenn wir damit so viel beschäftigt waren. Nur ein Beispiel: Wenn es um aktuelle Konflikte zwischen der ungarischen Regierung in einigen Fragen mit der Europäischen Kommission gibt, ist es jetzt so, dass man den luxemburgischen Premierminister Luc Frieden beauftragt hat, da zu vermitteln. Man fragt einen Luxemburger, um zwischen Brüssel und Budapest zu vermitteln, keinen Österreicher. [...]

9. Aber Österreich strebt nach der Rolle eines Vermittlers.

[...] Ich glaube, innenpolitische Herausforderungen und einfach andere Zeiten, wo diese Brückenbauerrolle einfach nicht mehr richtig ist. Die Zeiten sind einfach vorbei, wo man selber Netzwerke, Verbindungen, Gruppen aufgebaut hat. Natürlich versteht ein österreichischer Politiker im Regelfall die Sensibilität der gewissen Fragen in Ungarn besser, wie das ein Schwede tut oder ein Spanier, das schon ja. Aber das bedeutet jetzt nicht, dass man große Brückenbauer ist.

10. Aber viele österreichische Wissenschaftler meinen, dass Österreich ein Vermittler sein sollte, also zwischen West und Ost, oder innerhalb der EU, oder zwischen der westlichen Welt und Russland oder China. Ist das nicht die Realität?

Ich würde sagen, es ist nicht mehr die Realität und ich glaube, dann möchte ich auch jetzt weder meinem Land noch meiner Partei was Falsches zumuten. Man müsste wieder differenzieren. Ich finde, es ist ein Unterschied zwischen Vermittler und Gastgeber. Österreich ist schon ein glaubwürdiger Gastgeber, wir haben die OSZE, die UNO, die OPEC und gelegentlich gibt es Konferenzen (z. B. Iran-Deal). Das heißt, Österreich hatte Interesse, dass das Völkerrecht respektiert wird, dass es Verhandlungen gibt, dass Brücken geschlagen werden und wenn das in Wien stattfindet, ist es umso besser. Sowas auch wie Kurz Außenminister hatte ein schönes Foto mit Außenminister John Kerry nach dem Atomdeal. Was haben wir gemacht? Wir haben danach geschaut, dass der Kaffee schmeckt und das Essen gut ist. Das ist natürlich auch wirtschaftlich relevant, weil wenn du diese Organisationen da hast, hast du Leute da, die konsumieren. Wenn du Konferenzen hast, hast du Medienvertreter, hast du volle Hotels, hast du auch irgendwie die Luxusbranche. Das heißt, Österreich als Standort der internationalen Diplomatie, der Friedensverhandlungen, der internationalen Organisationen, das finde ich legitim. Und das muss auch erhalten bleiben. Der Brückenbauer selbst, dass jetzt Österreich vermittelt zwischen – so wie unter Bruno Kreisky – Palästinenser und Israelis, kann Österreich nicht mehr. So wird Österreich nicht mehr gesehen. Und das, finde ich, ist falsch. Dann bräuchte man mehr Ressourcen im Außenministerium, dadurch mehr Glaubwürdigkeit. Und wenn ich zwischen zwei vermittle, muss ich ja neutral sein, das heißt, keine Position haben und ich finde, in der EU ist das per se Schluss. Also ein falscher Gedanke, weil wir ja ein Interesse haben. Natürlich haben wir ein Interesse,

dass sich A und B vertragen und wir uns einigen, aber wir haben auch eigenes Interesse, dass sich unsere Punkte durchsetzen. Also das finde ich, das geht nicht mehr so leicht. Aber natürlich man wünscht sich immer noch. So dann hat die Außenministerin Karin Kneissl versucht, Syrien Gespräche nach Österreich zu holen und wurde vor laufender Kamera von Lavrov zusammengestutzt, also das ist ein Wiener Begriff, also er hat gesagt, bitte auf keinen Fall, nein, also das war richtig peinlich. Und dann natürlich war Nehammer mehr aus innenpolitischen als außenpolitischen Gründen in Kiew und in Moskau zu Beginn der Invasion, das hat auch nichts gebracht. Was will da der Österreicher, das ist ein paar Nummer zu groß für euch. Wir glauben halt, wir können immer noch, aber es gibt halt keine Monarchie mehr, es gibt keinen Wiener Kongress mehr und diese Völker und Länder sind alle auf Augenhöhe. Ich finde, diese Brückenbauerrolle geht nur außenpolitisch, also zwischen zwei Ländern in Afrika. [...] Aber das ist nicht die offizielle Position der Jungen ÖVP.

11. Inwieweit möchte Österreich eine Führungsrolle in der regionalen Zusammenarbeit einnehmen?

Ich glaube, das ist eine Frage, die so Diplomaten, die vor 30 Jahren tätig waren, sehr schnell und sehr gerne beantwortet haben, also ich glaube, Österreich hat keine Führungsrolle in der regionalen Zusammenarbeit. Ja, aufgrund der Wirtschaft ist es immer noch stärker als andere, aber ich glaube, die Frage ist: Schafft es, dass Österreich Kooperationsformate der regionalen Zusammenarbeit mitetabliert, wo es führend ist und die auch wirksam sind? Ich glaube, es geht darum, einfach Partner zu finden, damit man mehr Gewicht in Brüssel hat und da gibt es ein paar Formate wie die *Central Five*, die durchaus in gewissen Bereichen funktionieren. Dann gab es Frugalen Vier, die nicht regional war, sondern thematisch und das sogenannte Slavkov-Format, es gibt hundert andere Initiativen, aber ich würde sagen, das Slavkov ist durchaus relevant und wird genutzt. Es geht nicht darum, wir wollen die Führung und die anderen sollen uns nach, sondern dass man gemeinsam was umsetzt. Deshalb glaube ich, ist es auch für die Slowakei, die Tschechische Republik spannend, weil in der Visegrád-Gruppe haben einfach Budapest und Warschau dominiert, die waren halt die Lautesten, die Stärksten und die Einflussreichsten und oft hat man sich vor den Karren gespannt gefühlt und diese Angst muss man bei Österreich nicht haben, weil Österreich kleiner ist und nicht so laut ja, also das ist meine Wahrnehmung.

12. Okay, aber das ist nicht gegen die Visegrád-Gruppe, also Bundesminister Schallenberg hat gesagt, dass das etwas ganz anders ist.

Also man merkt, dass das Interesse dieser Länder an dem Format dran ist. Mittlerweile hat die Slowakei wieder eine neue Regierung, das ist natürlich wieder anders, oft ändern sich diese Formate auch mit der Parteipolitik. Visegrád wird immer bleiben, aber mein Argument war ja 2+2 statt 4, stimmt jetzt nicht mehr, aber ich würde nicht sagen, dass Visegrád ein geschlossener Block ist. Aber Prag schaut mehr nach Wien, schaut mehr nach Brüssel und schaut noch mehr nach Berlin und sagt, ich will Teil der Lösung sein und nicht Teil des Problems. Und deshalb existieren diese Formate auch, weil anscheinend Bedarf da ist. Vor allem bei außenpolitischen Fragen ist das Slavkov-Format immer wichtiger. Die Außenminister waren zusammen in Kiew, ähnliche Positionen und bei einigen anderen Themen auch.

13. Und was hält die ÖVP von der Visegrád-Gruppe?

Es ist eine gute Frage, also Österreich hat ehrliches Interesse an einer Kooperation, aber keinen Wunsch nach Vollintegration aus mehreren Gründen. Erstens Polen dominiert, da werden wir der kleine Bruder von Polen, das hat man auch nicht gerne. Zweitens die Wahrnehmung ist schon, das sind eher die *Troublemaker*, die als Gruppe schnell wo dagegen sind, aber es nicht geschafft haben, ein Konzept zu etablieren, wofür sie eigentlich sind, also Veto ja, Alternativvorschlag eher nicht. Und man kennt den Spruch: Zeige mir deine Freunde und ich sage dir, wer du bist! So ganz in dieses Eck gedrängt zu werden wollte man auch nicht, deshalb will man auch nicht zu sehr da hinein, weil man will ja Brückenbauer sein und deshalb muss man mit den anderen auch reden, ich glaube, Österreich und die ÖVP versuchen, etwas zu tun und das ist, so glaube ich, die Gesamtstrategie: Verschiedene Partner für verschiedene Themen. Bei regionalen Fragen, bei gewissen Wertefragen. Migrationsthematik ist man sicher sehr eng mit den mitteleuropäischen Nachbarstaaten, wenn es um Rechtsstaatlichkeit geht, wenn es um Finanzen geht, auch um Euro-Fragen, wo Ungarn nicht dabei ist, hat man andere Partner. Deshalb respektiert die ÖVP die Visegrád-Gruppe, man möchte gute Kontakte haben, aber man hat kein Interesse an einer Vollintegration. Auch nicht, wenn man den konstruktiven Faktor immer sieht.

14. In welchen Bereichen könnte Österreich die Zusammenarbeit mit Ungarn erweitern, was denkst du?

Es ist für mich immer schwieriger, da Dinge zu identifizieren, weil leider in immer mehr Bereichen man andere Positionen hat. [...] Aber wo sich die Zusammenarbeit erweitert, ist langsamer, grenzüberschreitender Tourismus, auch Donau-Schifffahrt. Die Fragen wie Migration. Aber da jetzt findet diese Kooperation statt: Vučić, Nehammer und Orbán zu Migrationspolitik, der grundsätzlich erfolgreich war. Nur wenn man sich anschaut, warum die Migrationszahlen in Österreich so hoch sind, natürlich Dublin funktioniert nicht immer, Schengen, du kennst unsere Position. Über Italien kommen viele, aber sehr viele kommen halt aus Ungarn und da gibt es halt Lager, da die ungarische Behörde sagt, Asylantrag müsst ihr zurück nach Belgrad zur Botschaft oder erwartet da 3 Monate und übrigens um 19 Uhr habe ich Dienstschluss und da ist österreichische Grenze. Damit hat das ungarische Volk nichts zu tun, die Regierung leider, oder eigentlich nicht die Regierung, es ist der Wille eines einzigen Mannes zu sagen, ich will damit nichts zu tun haben. Das ist ein deutsches Problem, ich bin nicht solidarisch und ich bin nicht Teil der Lösung. Thema Wirtschaft: Es gibt mittlerweile eigene Berichte von der Wirtschaftskammer Österreich,

die sagen, die wirtschaftspolitische Dimension der Rechtsstaatlichkeit ist immer wichtiger, weil wir werden benachteiligt in Ungarn, es gibt halt nicht alles und nicht jeder, aber es gibt durchaus Tendenzen, dass in manchen Fragen hat halt der Väterwirtschaft herrscht und dann sind wir nicht mehr auf dem *Levelplay*, sind wir benachteiligt, also müssen wir schauen, dass diese Dimension berücksichtigt wird, also auch da eigentlich wieder ein Feld, wo neue Probleme geschaffen werden, ich verstehe den Wunsch nach Souveränität, nur es gibt keine 100%ige Souveränität des Staates, aber des Volkes schon. Aber auch da passt es dann nicht mehr zusammen. [...]

3. Melléklet: Interview mit Mag. Sebastian Schöffler (Wien, 8. Februar 2024)

Mag. Sebastian Schöffler, MA ist der Direktor des Instituts für den Donaauraum und Mitteleuropa (IDM).

1. Es war sehr interessant für mich, dass sich Österreich als ein mitteleuropäisches Land identifiziert. Was verbindet Österreich mit den anderen mitteleuropäischen Staaten?

Geschichte würde ich als allererstes mal sagen. Also Österreich und auch Ungarn waren ja hier sehr lange Zeit gemeinsam verbunden, der Donaauraum insgesamt, den wir ja betrachten als IDM, ist auch, würde ich sagen, das verbindende Element durch den Fluss. [...] Und hier diese Vermittlerrolle auch schon im Ost-West-Konflikt, die Österreich eingenommen hat, macht sie, prädestiniert sie, sich auch hier weiterhin als Mitteleuropa in diese Richtung zu identifizieren. Wobei, wenn wir uns das geographisch anschauen, Mitteleuropa sogar teilweise bis Luxemburg reicht. Also nicht nur der Donaauraum hat eine große Definition, was der Donaauraum eigentlich ist, sondern auch Mitteleuropa hat teilweise eine sehr breite Definition, was das denn so ist, und insofern da ist ja eigentlich Österreich in der Mitte Mitteleuropas ist und damit wahrscheinlich auch die zusätzliche Identifikation geographisch, aber hauptsächlich würde ich sagen, historisch.

2. Was ist die Berufung Ihres Instituts?

[...] Ganz grundsätzlich ist schon immer unsere Aufgabe gewesen, über Grenzen zu schauen. Das hat vor 70 Jahren angefangen, als wir gegründet worden sind und das ist heute noch der Fall, grenzüberschreitende Kooperation, die natürlich heutzutage anders möglich ist, als es vielleicht 1953, als wir gegründet worden sind, der Fall gewesen ist. Aber an dieser grundsätzlichen Berufung, dieser grundsätzlichen Aufgabe, dieser grundsätzlichen Mission hat sich nichts geändert. Was sich im Laufe der Zeit gewandelt hat, ist die Möglichkeit und hier wieder unser leider 22 verstorbener langjähriger Vorsitzender Erhard Busek hat mal gesagt eben, dass uns 1989/90 Mitteleuropa wiedergegeben wurde. Und das lässt sich, glaube ich, auch auf unseren Donaauraum ausdehnen, dass wir eine Möglichkeit bekommen haben, europäische Integration zu vollenden. Und das ist schon inzwischen tatsächlich für alle unsere 19 Zielstaaten der Fall. Bis zum Februar 22 hätte man, glaube ich, noch darüber streiten können, ob die Ukraine und die Republik Moldau vielleicht irgendwann zukünftig Kandidatenländer sein werden. Jetzt wissen wir, dass eigentlich alle unsere Zielstaaten, zumindest Kandidatenländer sind und damit ist die Aufgabe, die Mission, vielleicht sogar eben die Berufung des Instituts die Vollendung europäischer Integration oder wie auch Erhard Busek gesagt hat, die Donau als zweiter Fluss europäischer Integration zu sehen und das auch zu vollenden.

3. Ja, Erhard Busek hat seine Zeit maßgeblich mitgeprägt. Inwieweit kommt die mitteleuropäische Identität in der österreichischen Außenpolitik zum Vorschein?

Das müssen Sie wahrscheinlich eher unseren Außenminister fragen, aber ich glaube, dass man schon recht gut sehen kann, wenn es z.B. um den Bereich europäische Integration geht, dass wir hier durchaus diese historische Verbindung, aber auch historische Aufgabe einer Vollendung europäischer Integration als Anspruch im Außenministerium sehen können. Wir sehen auch deutlich mit dieser Initiierung der Freunde des westlichen Balkans, dass ja letztes Jahr beim Europa-Forum Wachau durch Außenminister Schallenberg gestartet worden ist, dass hier eine gewisse Hinwendung zu den noch nicht der EU-zugehörigen Nachbarstaaten, erweiterten Nachbarstaaten Österreichs und damit dann auch wenn wir Österreichs Definition als mitteleuropäischen Staat annehmen, den anderen mitteleuropäischen Staaten da liegt und das glaube ich, geht so Hand in Hand, wobei ich jetzt weniger in Diskussionen – sei es offiziell oder inoffiziell – sehe, wie man Mitteleuropa zwangsläufig betont. Weil ich glaube, dass das zwar einen Raum definieren, aber gleichzeitig auch wieder abgrenzen kann und europäische Integration soll ja eigentlich Grenzen abbauen und nicht nur Grenzen verschieben, deswegen sehe ich das weniger in einer Diskussion, wo man sich jetzt aktiv mit mitteleuropäischer Identität in der Außenpolitik beschäftigt. Vielleicht befindet sich ein gewisses Gewicht, wobei wir auch einen weiteren Minilateralismus sehen müssen, der gegründet worden ist in jüngster Zeit. Das sind die Zentraleuropäischen 5 (C5). In diesen minilateralen kleinen Gruppen innerhalb der Europäischen Union gibt es durchaus so geographische Identitäten, die da vielleicht mit reinspielen, aber die aktive Betonung einer mitteleuropäischen Rolle sehe ich jetzt weniger.

4. Wäre es vorstellbar, in dieser minilateralen Form eine engere Interessengemeinschaft zu bilden, um sich besser in der EU durchzusetzen?

Ich denke, dass das gilt ja dann nicht nur für Österreich, sondern das gilt ja ganz grundsätzlich für EU-Mitgliedstaaten. Und deswegen sage ich per se sind Minilateralismen jetzt nichts Nachteiliges ja, immer, wenn wir uns anschauen, die gab es vor europäischer Integration mit den Benelux-Staaten, die gab es für europäische Integration mit den Visegrád-Staaten. Nur wenn wir uns solche Zusammenschlüsse ein bisschen genauer betrachten, dann sehen wir eigentlich, wie sehr auch das Engagement in diesem Rahmen abhängig davon ist,

welche Prioritäten gerade von den einzelnen Ländern gesetzt werden. Visegrád war konstruktiv für europäische Integration, weil es die vier Länder (Polen, Tschechien, Slowakei und Ungarn) in die EU führen sollte und das auch gemacht hat. In den letzten Jahren ist aber gerade eigentlich eher ein Synonym dafür geworden, dass es europäische Integration untergräbt und das liegt aber halt insbesondere an den Regierungen von den Mitgliedern der Visegrád-Länder, es war eine ganze Zeit lang Polen, das ist jetzt wohl nicht mehr. Es ist eine sehr lange Zeit und wird auf absehbare Zeit Ungarn sein. Und das ist jetzt wieder die Slowakei und das kann auch wieder Tschechien werden. Ich glaube, es schadet grundsätzlich nicht, wenn man sich in kleineren, eben diesen minilateralen informellen Formaten koordiniert, weil das vielleicht Entscheidungsprozesse auf EU-Ebene einfacher macht. Auf der anderen Seite weiß ich nicht, ob es immer in so einem geografischen Rahmen sein wird. Ja, weil Österreich z.B. auch mit dem Frugalen Vier bei den Verhandlungen über den Mehrjährigen Finanzrahmen der EU sich zusammengetan hatte. Im Endeffekt geht es weniger um Geografie als um Thematik.

5. Welche Möglichkeiten einer engen Zusammenarbeit von Mitteleuropa bestehen aus der österreichischen Perspektive?

Was wir gesehen haben, insbesondere wenn wir jetzt den Begriff Mitteleuropa so weit dehnen, dass z.B. eben auch der Westbalkan miteingeschlossen ist. Und was ich wieder unterstreichen würde, das ist regierungsabhängig, nicht länderabhängig, sondern eben, welche Interessen da gerade bestehen und da würde ich in letzter Zeit insbesondere sagen: Migration. Das Schließen der Balkanroute übernehmen unterschiedlichste Politiker*innen für sich, inzwischen beanspruchen das auch für sich und jegliche Kooperation natürlich zwischen Österreich, Ungarn und Serbien ist sehr deutlich entlang dieser Thematik. Das kann aber auch in die andere Richtung gehen, wenn es zu Regierungswechseln kommt und damit zu Veränderungen in der Priorität. Wobei wahrscheinlich man auf absehbare Zeit sagen kann, dass Migration als Thema nicht verschwinden wird, weil es weiterhin zum Thema gemacht werden wird.

6. Was denken Sie über das sogenannte Austerlitz-Format?

Eigentlich auch spannend. Ja, ich sage wieder, also ich habe nichts gegen Minilateralismen, ich glaube nur, dass wenn sie dazu dienen, vielleicht gewisse Dinge vorab zu koordinieren und dann konstruktiv auf europäischer Ebene zu einer schnelleren Entscheidungsfindung zu kommen. Aber wenn wir nur neue Formate schaffen, um uns mal wieder in einem anderen Setting zu treffen, dann frage ich schon, warum schaffen wir so viel mehr Initiativen, sehen aber nicht proportional gleich viel Output daraus. [...] Bringt uns das eine verbesserte Governance innerhalb der EU? Ich glaube nicht. [...] Vor allen Dingen darf man nicht vergessen, das ist ein wahnsinniger administrativer Aufwand für die Außenministerien, ja und in der Nachfolge der Ministerpräsident*innen, Büros der Kanzlerämter und so weiter. Da jedes Format vorbereiten muss EU-Treffen, plus was weiß ich noch alles. Wie kann sich das ein Land von ein paar Millionen oder halt auch 9 Millionen oder 10 Millionen, eigentlich leisten? Und das sehen wir mit Visegrád, das sehen wir mit Sicherheit in anderen diesen Minilateralformaten genauso.

7. Also viele sagen, dass diese Formate nützlich sind, weil sie die Interessenabstimmung verwirklichen.

Wenn ich ähnlich gelagerte Interessen habe, ja, nur ich sehe nicht, dass in den bestehenden Formaten jetzt zwangsläufig diese Interessen auch immer überlappen und dann treffe ich mich in Slavkov, dann treffe mich in Visegrád, dann treffe mich in Brüssel und dann der nächste hätte eigentlich in London stattfinden sollen, aber müssen wir sehen, was da passiert, dann treffe ich mich in europäischer politischer Gemeinschaft und dann treffe mich in New York bei den Vereinten Nationen, also weiß ich nicht, ob das so ja in sich tatsächlich in eine Interessensfindung, Abstimmung etc. durch diese Formate durchzieht. Im Idealfall vielleicht schon, in der Praxis zweifle ich das an. [...]

9. Aber also darunter verstehe ich nicht gerade Viktor Orbán, sondern Ungarn. Das Land ist im Herzen Europas und wenn wir das wirklich verwirklichen möchten, natürlich im Rahmen der Europäischen Union...

Das hat großes Potenzial in dieser Region, weil natürlich zum einen diese bis zum gewissen Grad auch vollkommene Ignoranz der Gleichwertigkeit Mitteleuropas innerhalb der Europäischen Union von Seiten der westeuropäischen Staaten schon an Beleidigung grenzt, wenn wir uns Topjobs anschauen auf EU-Ebene, dann hat das eine absolute Unwucht in Richtung westeuropäische bzw. sogar Gründungsmitglieder. Wenn wir uns anschauen, wie viele der europäischen Institutionen und Agenturen in Mitteleuropa sind, dann sprechen wir von 8 von 40 ca. Ungarn hat aber auch eine. Frontex in Warschau und sowas, aber dann werden Agenturen neu vergeben, weil sie nicht mehr im Vereinigten Königreich sein können und dann gehen sie nach Amsterdam und nach Frankfurt, also wieder Gründungsstaaten, da ist schon eine Notwendigkeit, dass diese Rolle besser ausbalanciert wird und damit haben dann natürlich auch Länder wie Ungarn, die sich in der Mitte von Europa befinden, eine gewichtige Rolle. Wenn das natürlich in vollkommen antieuropäische Integrationsgedanken umschlägt, wie es aktuell der Fall ist, dann wird das an der Peripherie bleiben und sogar maximal an den Rand gedrängt werden. [...]

4. Melléklet: Interview mit Dr. Paul Luif (Sopron, 12. Februar 2024)

Paul Luif ist Dr.iur. und Universitätsdozent für Politikwissenschaft. Schwerpunkte seiner Forschung sind die Europäische Union, insbesondere die innere und äußere Sicherheit der EU sowie die Außenpolitik kleinerer Länder in Europa.

1. Nächstes Jahr feiert man das 30. Jubiläum der österreichischen EU-Mitgliedschaft. Wie sieht sich Österreich in der Europäischen Union?

Die Österreicher sind unter den Personen, die am meisten skeptisch gegenüber der EU sind. EU ist nicht sehr populär verglichen mit den anderen EU-Staaten, aber die Österreicher wollen in der EU bleiben. [...]

2. Aber für Österreich ist es doch sehr wichtig, in der EU zu sein, also aus einer außenpolitischen Perspektive. Natürlich wäre Österreich allein viel schwächer als das in der Europäischen Union, man muss aber eines sagen. Ein wichtiger Grund zum Beitritt zur Europäischen Union war eben, dass die Wirtschaft gestärkt wird, Österreich gestärkt wird. Das war anfänglich richtig, wenn man so vergleicht Österreich und die Schweiz, das ja nicht mit der EU ist und nicht einmal Mitglied des Binnenmarktes ist, hat sich das der Einkommensabstand zwischen Österreich und der Schweiz verringert. Wir hatten bessere wirtschaftliche Entwicklung als die Schweiz, aber nur bis zur Finanzkrise, bis 2008/9, seit dieser Zeit ist dieser Unterschied zwischen Österreich und der Schweiz pro Kopfeinkommen wieder gestiegen, also Österreich profitiert von der Europäischen Union, aber nur zu einer bestimmten Grade. Es ist auch schwer, genau festzustellen den Einfluss der Europäischen Union, weil gleichzeitig waren das Ende des Kalten Krieges, die Öffnung Mitteleuropas und da hat Österreich sehr viel profitiert, weil Österreich ja sehr nahe ist und historisch gesehen sehr enge Beziehung gehabt hat und dadurch eben hat Österreich von dieser Öffnung des Mitteleuropas und Osteuropas sehr viel profitiert. Also das kann man nicht ganz unterscheiden zwischen EU-Beitreten für die Wirtschaft und eben die Öffnung des Ostens. Das hat beides positive Auswirkungen. [...]

4. Als die „Maßnahmen“ gegen die demokratisch gewählte Bundesregierung im Jahr 2000 getroffen wurden, wurde es deutlich, dass Österreich keine engen Zusammenarbeitspartner in der EU hat. Nun stellt sich die Frage, wie jetzt die Lage ist.

Die Lage hat sich nicht verbessert, sie hat sich sogar verschlechtert. Finnland und auch Schweden, wenn es Orbán zustimmt, werden Mitglieder der NATO. Schweden, Finnland und Österreich waren sehr eng verbunden und sind gemeinsam der Europäischen Union beigetreten, dadurch war das immer sehr eng, aber das hat sich dann verändert, weil für die Schweden und Finnen war immer die nordische Zusammenarbeit wichtiger und die haben dann schon spätestens ab 2014, ab also der ersten Ukraine-Krise sich schon ziemlich stark der NATO angenähert und das hat Österreich nicht gemacht, das hat meiner Meinung nach Österreich versäumt. Schweden und Finnland waren dann keine enge Zusammenarbeitspartner in der EU. Das Problem mit den Nachbarstaaten. Das ist meine These: 1989 passieren zwei Dinge, die für Österreich relevant sind. Österreich beantragt im Juli die Mitgliedschaft bei der Europäischen Gemeinschaft, an der Europäischen Union. Und im August Picknick Sopron und dann Fall der Berliner Mauer im November, hat dann zum Ende des Ost-West-Konfliktes geführt. Und in diesem Moment wollte Österreich eine Doppelstrategie machen. Auf der einen Seite versucht man Mitglied bei der Europäischen Union zu werden und der Grund, warum Österreich da den Mitgliedsbeitrag gestellt hat, war, dass Österreich wirtschaftliche Probleme gehabt hat, insbesondere die verstaatlichte Industrie. Die Sozialdemokraten, die sich lange gewehrt haben gegen einen Beitritt zur EU, mussten danach zustimmen zu diesem Beitragsantrag und die ÖVP-Konservativen waren schon länger für den Beitritt und die Freiheitlichen damals waren auch sehr für den Beitritt. Also Doppelstrategie. Auf der einen Seite EG-, EU-Beitritt und auf der anderen Seite eben die Öffnung des Ostens, verstärkte Beziehungen zu Mitteleuropa und da waren wieder von der ÖVP viele Politiker schon vor dem Ende des Kalten Krieges eng verbunden mit diesen Ländern Mitteleuropas. Und der Außenminister Alois Mock damals von der ÖVP wollte eben eine Doppelstrategie führen, aber dann hat sich herausgestellt, dass dieser Beitrittsprozess zur EU so viele Ressourcen verwendet, dass sie dann diese engeren Beziehungen zu Mitteleuropa nicht so forciert haben. Und das zweite ist, ich habe mit Schweden und Finnen schon lange gearbeitet, wo die nordische Zusammenarbeit sehr wichtig ist. Österreichische Politiker haben meiner Meinung nach nicht richtig perzipiert die Bedeutung der Zusammenarbeit von Kleinstaaten. Die Österreicher hatten gewisse Probleme, also Transitverkehr, dann die Atomkraftwerke und dann der Arbeitsmarkt, dann bezüglich der Tschechoslowakei damals die Beneš-Dekrete, also immer wieder Konflikte mit den mitteleuropäischen Nachbarstaaten und dadurch hat Österreich nie so eine enge Verbindung her, im Jahre 1991 ist ja Visegrád gegründet worden und da war gerade dieser Prozess bei Österreich: Richtung Brüssel, Richtung EU. Das Problem war natürlich, dass die wirtschaftliche Situation in Österreich anders war als in den anderen mitteleuropäischen Ländern, aber trotzdem hätte Österreich was tun können, die österreichischen Politiker und auch die Beamten versäumten etwas. Ich habe mit den österreichischen Außenamtbeamten gesprochen, warum habt ihr keine engen Beziehungen zu einem vis-à-vis in Budapest, in Bratislava? Sie haben keine Zeit, diese Kontakte zu knüpfen. Zweitens sage ich, du kannst telefonieren mit ihnen. Nein, österreichische Beamte telefonieren nicht. Drittens wissen sie alles, sie brauchen keine Informationen. Das Problem war für Österreich, dass die Politiker dachten, es müsste immer Ministertreffen geben, um zusammen zu arbeiten. Aber Visegrád ist was ganz anderes, Visegrád ist eine Zusammenarbeit der

Beamten, der Ministerien, also auch nicht mit den Spitzen, aber das Wichtigste ist der Informationsaustausch zwischen den Beamten. In den Ratsarbeitsgruppen werden die Entscheidungen für den Ministerrat vorbereitet, bei dem Rat treffen sich also die Experten, das heißt die Beamten aus den verschiedenen Ministerien, die entweder in Brüssel stationiert sind oder von den Hauptstädten nach Brüssel fliegen. [...]

5. Das wäre sehr nützlich für eine Interessenabstimmung.

Als erstmal Informationen zu bekommen. Als Großbritannien ein Mitglied der EU war, da habe ich im *Foreign Office* Interviews gemacht, ich habe untersucht das Abstimmungsverhalten der EU-Staaten in der UNO. Und ich habe mit einem Interviewpartner über die UNO-Politik gesprochen, und er hat gesagt, ja, wir haben wir 70 Wissenschaftler. In Österreich gibt es fünf oder zehn maximal. Angeblich hat sich ihre Zahl jetzt dort reduziert, aber zu dieser Zeit, also in den 1990er Jahren war der Unterschied der Ressourcen, die die Ministerien hatten, sehr groß. Und das haben die Österreicher nicht mitbekommen, dass du Informationen brauchst. Das zweite ist, du brauchst Partner bei den Entscheidungen, in der EU sind *package deals*, das heißt, es werden verschiedene Dinge gebündelt und das heißt, ich gebe euch für die Umwelt was, dafür unterstützt uns bei der Technologiepolitik. Aber das ist nicht nur ein *package deal* in einem Moment, sondern das sind *package deals*, die über Jahre gehen. Das heißt, heuer unterstützt uns bei der Entscheidung über die Landwirtschaft, in zwei Jahren, wenn es dort eine neue Entscheidung über die Technologiepolitik gibt, unterstützen wir euch, das heißt also, auf Dauer, das ist sehr wichtig. Wenn man sagt, ihr habt keinen Partner, dann sagen die Österreicher, wir haben ad hoc Partner. Das ist nichts. Das ist mein großer Kritikpunkt gegenüber der österreichischen Politik und insbesondere Ministerien. Jetzt ist es schon zu spät. [...]

Österreich ist der Staat in Europa, der die meisten Nachbarn hat außer Deutschland. Österreich hat aber keinen Zusammenarbeitspartner, das ist ja eine Kunst, dass man keine Partner hat. Normalerweise, wenn du viele Nachbarn hast, hast du Nachbarkontakte und das bringen die Österreicher nicht zustande. [...] Visegrád ist sinnvoll für die Visegrád-Staaten, denn es gibt diese Kontakte mit den Ministerien, also mit den Beamten der Mitte, also nicht mit den Spitzen, mit den Ministern, das ist ja nur ab und zu ein Treffen, das ist ja nicht so wichtig, aber die Kontakte zwischen den ministerialen Beamten, das ist das Wichtige.

6. Was hält Österreich von der Visegrád-Gruppe? Wie könnte Österreich mit den Visegrád-Staaten zusammenarbeiten, so dass es am besten davon profitiert?

Da muss man eines historisch sehen. Österreich ist irgendwie zweigeteilt. Österreich und das weiß ich, weil ich ja sechs Jahre in Salzburg war, Österreich im Osten und Wien ist nach Mitteleuropa ausgerichtet, im Westen Österreichs viel weniger, eher nach Westeuropa. Erstens ist das eine geographische Unterscheidung in Österreich. Zweitens ist ideologisch. Die Linke ist mehr westeuropaorientiert und die Rechte ist manchmal näher mitteleuropaorientiert. Und jetzt, wenn man Visegrád sagt, sagt man sofort: Orbán, Orbán! Es ist ja verrückt. Visegrád ist viel mehr als Orbán.

8. Kann man behaupten, dass Österreich bisher die Gelegenheit hat entgehen lassen?

Natürlich. Das war 2000. Jetzt ist es zu spät. Visegráds Zusammenarbeit war eine Krise wegen Mečiar, und da war die Visegrád-Zusammenarbeit nicht so eng gewesen, dann ist Mečiar zurückgetreten, und sie hat sich verstärkt. 1998 haben die Tschechische Republik, Ungarn und Polen Antrag bei der NATO gestellt und da hat die Österreichische Volkspartei und auch die Freiheitliche Partei gesagt: Ja, Österreich soll zur NATO gehen und die Sozialdemokraten waren dagegen, weil das Neutralitätsgesetz zwei Drittel Mehrheit im Nationalrat bedarf, um das aufzuheben, ist das nicht gelungen, weil die Sozialdemokraten da nicht mitgestimmt hätten und das ist also ein *critical juncture* der österreichischen Politik. 1998 beginnt sich die NATO zu erweitern und Österreich tut nicht mit und das wäre der letzte Schritt gewesen, wo Österreich wirklich gemeinsam mit Visegrád hätte zusammenarbeiten können, vielleicht sogar beitreten. Jetzt ist es immer das Problem, weil Österreich ist nicht NATO-Mitglied und die Sicherheitspolitik spielt immer eine Rolle in verschiedensten Bereichen und dadurch ist immer Österreich ein Außenseiter. [...]

10. Aber zurück zu Mitteleuropa. Die „Regionale Partnerschaft“ war ein erfolgloser Kooperationsversuch. Woran scheiterte sie?

Erstens das Problem, Visegrád hat es schon gegeben, das war zusätzlich. Eine Ministerveranstaltung war „Regionale Partnerschaft“, aber da muss man die Beamten zusammenbringen, nicht die Minister. Die Informationen werden nicht auf der höchsten Ebene ausgetauscht. Auf der Ministerebene wird verhandelt, aber der normale Ablauf der Entscheidungen in der Politik spielt sich eher auf der Beamtenebene. Und dann zweitens nicht der richtige Ansatz und drittens ist auch immer österreichisch, dass die Sozialdemokratie immer kritisiert. Bruno Kreisky hat Mitteleuropa noch verstanden, seine Vorfahren stammen aus Tschechien. Er hat ein bisschen mitteleuropäisch gedacht. Aber das Problem bei den Sozialdemokraten, sie hatten während des Kalten Krieges immer nur offizielle Kontakte zu Mitteleuropa und nicht zu den Dissidenten. Da haben mehr die Konservativen, die Katholiken auf dieser Schiene die Kontakte zu diesen Dissidenten gehabt. Die Sozialdemokratie, die Regierung war damals sehr stark sozialdemokratisch dominiert, oder damals hat die Partei noch bis 1990 Sozialistische Partei geheißen. Kádár und Kreisky hatten Kontakte. Dann war es mit Kádár vorbei und sie hatten keine Kontakte mehr.

11. Sie haben gesagt, dass es zu spät ist, aber wäre es irgendwie für Österreich realistisch, ein Format oder einen Schritt zu machen?

Der Bundeskanzler Kurz hat das ein bisschen versucht, das hätte er massiver machen können. In Österreich gibt es einen konservativen Bundeskanzler, aber der staatliche Rundfunk und Fernsehen sind sozialdemokratisch dominiert, das ist ja unglaublich.

12. Was denken Sie über das sogenannte Austerlitz-Format?

In den Medien wird darüber kaum gesprochen. Ich habe nur ein Zitat gelesen, wo es, glaube ich, von dem tschechischen Außenminister gesagt wurde, dass Austerlitz nur zusätzlich zu Visegrád ist. Visegrád ist quasi die „Hauptaktionsebene“ für diese Ministerien.

13. Emil Brix, der Leiter der Diplomatischen Akademie ist für einen österreichischen Beitritt zur Visegrád-Gruppe. Was denken Sie darüber?

Das wäre super für Österreich. [...] Meine These war eine Zeit lang, Österreich soll Visegrád+ organisieren oder dabei sein. Es gibt ein Visegrád Fund in Bratislava, österreichische Institutionen tun ab und zu auch mit, das ist eine super Sache für Wissenschaftler. [...]

15. Die Außenminister Österreichs kommen seit Alois Mock alle aus der ÖVP (ausgenommen Karin Kneissl). Ist das Außenministerium ein Schlüsselministerium für die ÖVP?

Aber da gibt es viele sozialdemokratische Beamte. Österreich hat vieles versäumt, wenn man seine geographische Lage und seinen historischen Hintergrund schaut. [...]

16. Österreich strebt nach der Rolle eines Vermittlers. Wie könnte diese Brückenfunktion zur Realität werden?

Die Idee des neutralen Österreich, des Brückenbauers, Vermittlers, aber das Einzige, was ein bisschen funktioniert, ist, dass Wien Ort der Zusammenkünfte ist, z. B. USA–Iran Gespräche waren längere Zeit in Wien. Bruno Kreisky hat ein bisschen sowas versucht, mit der aktiven Neutralität als Vermittler aufzutreten. Aber wo sollte Österreich das machen? Ich sehe keinen Punkt, wo es sich aktiv einbringen könnte. Der ganze Konflikt jetzt zwischen Palästinenser und Israelis, wo Österreich traditionell unter Bruno Kreisky vermittelt hat. Österreich hätte die wichtige Aufgabe zwischen Visegrád oder zwischen Ungarn und Brüssel zu vermitteln und das tut es nicht. Ich bin jetzt seit 1980 schon immer wieder in Brüssel gewesen, die EU versteht Mitteleuropa nicht. Das wäre die Aufgabe Österreichs. Durch das Schicksal haben wir immer wieder Glück gehabt, wir waren früher zur EU und so weiter. In Mitteleuropa geht es nicht über den deutsch-französischen Konflikt, in Mitteleuropa geht es über ganz andere Dinge, über nationale Identität, die Grenzen, die eigene Sprache zu erhalten. Das verstehen sie nicht. Da gibt es einen Teil der Österreicher, die sich als Westeuropäer fühlen, die wollen mit Franzosen und Deutschen zu tun haben, aber nichts mit den Mitteleuropäern, aber in Wirklichkeit liegt Österreich in der Mitte Europas. [...]

18. Was denken Sie, wenn der Wille da wäre, könnte Österreich eine Führungsrolle in dieser Zusammenarbeit einnehmen?

Natürlich wäre toll, eine Führungsrolle zu haben, die sind nicht imstande, können das nicht, dann müssten sie ja danach auf der anderen eingehen. Das müssten sie mit denen gemeinsam tun, auch Kompromisse schließen und so weiter und das können die Österreicher meiner Meinung nach nicht wirklich, weil die auch kein Verständnis haben. Zum Beispiel diese ganze Geschichte mit den Atomkraftwerken, das ist ja vollkommen irre, das weiß jeder, dass diese notwendig sind. Für mich ist Mitteleuropa auch ein Traum, also diese Geschichte, dass hier die verschiedensten Nationalitäten zusammenleben und relativ friedlich hier, nicht immer, aber immer wieder und auch wirtschaftlich. Also das goldene Zeitalter Ungarns ist ja die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts. Das Erfolgsgeheimnis der Monarchie war, dass sie sich durch Kompromisse, die man zwischen den Völkern entschieden hat, stabilisiert hatte.

5. Melléklet: Interview mit David M. Wineroither (per Zoom, 4. März 2024)

David M. Wineroither: Politikwissenschaftler mit Schwerpunkt Parteienwettbewerb und politischer Ökonomie in westlichen Demokratien. Derzeit Research Associate am HUN-REN Centre for Social Sciences, Budapest, sowie Lektor an der Universität Innsbruck.

1. Kann man behaupten, dass Österreich bisher die Gelegenheit hat entgehen lassen, eine effektive Zusammenarbeit in Mitteleuropa zu verwirklichen?

Da müsste man mal definieren, was effektiv bedeutet, im österreichischen Fall müsste man sogar definieren, was Außenpolitik bedeuten soll. Ob es davon abhängt, welche ideologische Ausrichtung – was ich gerne nenne – „die Regierung des Tages“ besitzt, ob es eine Koalitionsregierung ist, Mitte links, Mitte rechts, ideologisch gesehen kommt es dadurch zur Inaktivität, verlagert man sich auf die im österreichischen Kontext sehr beliebten Formen der Neutralität. Und dann verkürzt sich Außenpolitik eher auf Besuchsdiplomatie oder Kulturpolitik. Ich würde die Verantwortung oder die Möglichkeit zur Außenpolitik zwischen zwei benachbarten Kleinstaaten in derselben Region nicht einer Seite singular zuzuschreiben, unilateral, so ist es nie, gerade bei Österreich und Ungarn nicht. Die öffentliche Meinung spielt eine große Rolle, der ideologische Hintergrund einer Regierung, dann natürlich die NATO-Mitgliedschaft. So kann man das alles durchdeklinieren.

Österreich war ein bisschen abgelenkt rund um 1989 und 1990 vom bevorstehenden eigenen EU-Beitritt, der band und bindet auch Ressourcen, war aber dann doch aus der Haltung der historischen Bande, die man jetzt wieder pflegen und nutzen kann, auch ein bisschen euphorisiert durch das „annus mirabilis“ 1989. Österreich wird dann

zu einem relativ starken und nachdrücklich kurrent agierenden Fürsprecher einer Osterweiterung der Europäischen Union. Man hat aber übersehen, dass der regionale Führungsanspruch, später selbst dann Vermittleranspruch Österreichs gegenüber den anderen Staaten des Donauraumes eigentlich auf wenig Gegenliebe stieß. Dann wurde das Visegrád 4-Format 1991 sehr schnell selbst organisiert. Österreichs Außenpolitik hatte lange Zeit Probleme, das in seiner vollen Auswirkung zu begreifen, das ist jetzt quasi die Hinleitung ein bisschen zu den Jahren ab 2010.

2. Ich habe eigentlich den Eindruck, dass Österreich einen langfristigen Partner in der EU finden möchte, um sich durchzusetzen. Und das könnte Österreich in Mitteleuropa finden. Und natürlich auch bei Ungarn. Was denken Sie darüber?

Ich glaube, dass die ungarische Regierung das nicht in größerem Ausmaß möchte als die österreichische. Man muss halt schon sehen, dass die Möglichkeiten der Allianzbildung bei der gegenwärtigen ungarischen Regierung eingeschränkt sind, das ist eine rechtsnationale, eine rechtskonservative Regierung, die regelmäßig eigenes Süppchen kocht und die die Außenpolitik oft zur Innenpolitik nicht nur vermengt, sondern wirklich auch dekretiert. Das sehe ich sehr kritisch, auch den Zustand der Demokratie in Ungarn und so gesehen sind der Allianzbildung enge Grenzen gesetzt. Auch im wirtschaftspolitischen Bereich hat es immer wieder Vorstöße gegeben, die auch gegen die Interessen österreichischen Kapitals gerichtet worden sind.

3. Ich möchte Sie nach der Rolle der ÖVP in der Außenpolitik fragen.

Es gibt da auch ein Erbe, eine Kontinuität aus der Monarchie noch heraus, erhalten über die Erste Republik, in die Zweite Republik hinein, die Trauttmansdorffs, Schallenburgs und Rohans entstammen so wie das jetzt im ungarischen Kontext bei Szalay-Bobrovniczky der Fall ist, sehr honorige Familien, honorige Persönlichkeiten, die die Kontinuität gewährleisten, die in der Mehrzahl der Fälle dem sogenannten bürgerlichen Lager gehören, das der ÖVP nahe steht oder so ein Sammelbecken, ein Rekrutierungspool für die ÖVP gerade auf dem Feld Außenpolitik oder der internationalen Beziehungen darstellt. Also die Zuschreibung ist relativ deutlich. Natürlich führt sie das Ministerium mit Ausnahme von 1970 bis 1987. Und dann ging es sofort wieder zurück zur ÖVP und mehrere ÖVP-Bundespartei-Obleute, die in großen Koalitionen zugleich Spitzenkandidaten und Vizekanzler ihrer Partei waren, Alois Mock, Wolfgang Schüssel und Michael Spindelegger nahmen sich dieses Ressort. Die ÖVP hat zwischenzeitlich viel darin investiert, als die im österreichischen Parteiensystem entschiedenste proeuropäische, auch erweiterungseuropäische Partei zu gelten. Mit Kurz wurde dies ein bisschen eingeschliffen und jetzt muss man mal schauen, in welche Richtung es geht, aber prinzipiell ist der Einfluss relativ groß, aber es ist einer, der sich in sehr engen Bahnen bewegt. Es gibt nichts Radikales, nichts Revolutionäres. Aber die sozialdemokratischen Außenpolitiker beginnend mit Bruno Kreisky waren eher experimentierfreudig. Der Äquidistanz im Kalten Krieg war aber ein bisschen übertrieben, aber man hängt noch so an den – von Schüssel genannten – alten Schablonen: Gipfeldiplomatie und UN-Sitz. Im Prinzip sind das leere Worthülsen und man macht es sich bequem, um sich nicht mit der öffentlichen Meinung anlegen zu müssen, die ganz eindeutig pro Beibehaltung der Neutralität ist. Und dieser öffentlichen Meinung unterwerfen sich alle Parteien. Ob jetzt die SPÖ, ÖVP ist oder die FPÖ, die traditionell die Partei war, die ganz entschieden für einen NATO-Beitritt war, auch noch in 2000 Jahren, seit einigen Jahren ist das ganz anders.

4. Visegrád-Gruppe und Österreich. Was denken Sie darüber?

Wir haben auf manchen Politikfeldern oder Feldern der politischen Kultur, des Wertewandels noch immer ein Kliff zwischen dem skandinavischen Nordwest und teilweise west- und nordeuropäischen Staaten und ihren Gesellschaften und jenen von Mitteleuropa, Osteuropa, teilweise den Balkan runter und dann noch einmal verschärft in den postsowjetischen Raum hinein. Das ist ein Wertekliff, das sehr ausgeprägt ist. Ich bin immer ein Verfechter von der Bedeutung altmodischer Dinge in der Politik, wenn es darum geht, Entscheidungen erklärbar zu machen von Regierungen, von Parteien, von politischen Eliten und sehr oft verbirgt sich dahinter das altmodische Konzept. Und da sehe ich für die meisten Politikfelder keinen spezifischen Zusammenhalt in der Region und von gar nicht unter Hinzuziehen Österreichs. Es ist auch unter Visegrád 4 nur eine punktuelle Zusammenarbeit. Die läuft einmal besser, einmal schlechter, hängt wiederum mit den nationalen Regierungen zusammen, es funktioniert erstaunlich agil, anpassungsfähig, effizient, aber es ist nicht in Stein gemeißelt und es ist auch sehr sektoral. Die Vorabkoordination funktioniert richtig gut. So wie es die skandinavischen Staaten oder Benelux-Staaten machen. Österreich sitzt zwischen den Stühlen. Ganz konträr zum öffentlichen Diskurs. Hier gibt es eine Überhöhung der Vermittlerrolle, im Herzen Europas und so weiter. Da lügt man sich schon ziemlich in den Sack.

5. Vermittlerrolle ist ein schönes Bild, oder?

Solche entworfenen Bilder können sehr wirkmächtig sein. Deswegen hat Wolfgang Schüssel, der konservative Kanzler Anfang der 2000er Jahre die Neutralität mit Mozartkugeln, mit Lipizzanern verglichen. Das war damals natürlich als beißende Kritik gesehen. Und hier tut sich Österreich mit Anpassungen sehr schwer. Wenn die öffentliche Meinung so eindeutig in eine Richtung ausschlägt und das sehr stabil, dann gut, das sollte mit repräsentativer Demokratie zu tun haben, dass sich eine Regierung nicht wirklich darüber hinwegsetzen kann. [...]